

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ, МАКРО- І МІКРОЕКОНОМІКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В
УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Студентки 2 курсу ОС «Магістр»
денної форми навчання
спеціальності 051 «Економіка»
освітньо-наукової програми
«Економіка та економічна політика»
Саган Юлії Русланівни

Науковий керівник к.е.н., доцент
Залєвська-Шишак Анна Дмитрівна

Роботу допущено до захисту в Екзаменаційній комісії рішенням кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки від 6 травня 2022 р., протокол № 9.

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ	3
1.1. Еволюція наукових підходів до трактування сутності держави, бізнесу та суспільства	6
1.2. Суперечності взаємодії держави та бізнесу в сучасних умовах	16
1.3. Роль держави як суспільного інституту в глобалізаційній економіці	23
Висновки до першого розділу	28
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	29
2.1. Моделі державного регулювання бізнесу в умовах глобалізації	29
2.2. Особливості інституційного забезпечення взаємовідносин держави та бізнесу	39
2.3. Нові виклики для бізнесу та держави в умовах світової пандемії	48
Висновки до другого розділу	55
РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЗАЄМОВІДНОСИН ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ	56
3.1. Розвиток національної економіки в Україні на основі кластерного підходу	56
3.2. Корпоративна-соціальна відповідальність бізнесу як один з напрямів вдосконалення взаємовідносин між бізнесом, державою та суспільством	64
3.3. Світовий досвід антикризового управління державою в умовах пандемії COVID-19	71
Висновки до третього розділу	77
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі людство переживає період докорінних змін у всіх сферах життя. На нашу думку найважливішим у цей час є адаптивність – здатність пристосовуватися до нових умов, а також здатність змінюватися, тобто трансформувати підходи, звички, поведінку, системи та механізми відповідно до запитів сучасного світу. В 2019 році людство спіткала світова пандемія COVID-19. Як показав досвід, уряди, бізнеси та загалом все суспільство не було готове до такого виклику. Пандемія змусила змінити раніше налаштовані механізми, а також розробити нові для того подолати кризу.

Отже, актуальність теми зумовлена нагальною необхідністю розробки нових стратегій та шляхів подальшого розвитку взаємовідносин держави, бізнесу та суспільства в умовах глобалізації.

Проблематиці взаємовідносин держави, бізнесу та суспільства присвячено наукові праці таких вчених, як Г. Гегель, Ф. Хайєк, Й. Шумпетер, К. Маркс, А. Маршал, А. Сміт, Л. Мізес, Дж. Гобс, Т. Веблен, У. Мітчел, Дж. М. Кейнс та інші.

В Україні вплив держави на соціально-економічний розвиток країни досліджували В. Базилевич, А. Дьомін, Геєць В.М., С. Мочерний, В. Карсекін, С. Хлопяк, С. В. Степаненко, Я. Жаліло, В. Панченко та інші видатні вчені.

Об'єктом дослідження є система економічних відносин, що виникають на основі взаємодії між державою та бізнесом в глобальній економіці.

Предметом дослідження є соціально-економічні, теоретико-методичні та практичні аспекти формування та розвитку взаємовідносин держави та бізнесу в умовах глобалізації економіки.

Метою дипломної роботи є теоретичне узагальнення та обґрунтування особливостей суперечливої взаємодії економічних інтересів основних суб'єктів економіки в умовах трансформаційних перетворень.

Мета роботи визначила наступні завдання наукового дослідження:

1. дослідити об'єктивні закономірності еволюції сутності поняття держава та бізнес;
2. систематизувати та узагальнити особливості формування і розвитку взаємовідносин держави та бізнесу;
3. дослідити роль держави, як суспільного інституту в умовах глобалізації;
4. розкрити особливості інституційного забезпечення взаємовідносин держави та бізнесу;
5. проаналізувати нові виклики та прогнози розвитку для бізнесу та держави в умовах світової пандемії;
6. обґрунтувати новітні підходи щодо вдосконалення взаємовідносин держави та бізнесу з метою розвитку національної економіки;
7. визначити шляхи оптимізації розвитку національної економіки в умовах глобалізації.

Методи дослідження дипломної роботи

Основу методології дослідження становлять фундаментальні праці вітчизняних та зарубіжних учених, які займаються проблемами взаємодії державних і бізнесових структур та їх впливу на розвиток суспільства. У ході дослідження було використано загальнонаукові методи пізнання:

1. діалектичний метод (зокрема в аналізі еволюції наукових підходів до визначення сутності держави, бізнесу та суспільства);
2. метод системного та історичного підходу (у виявленні особливостей, закономірностей та тенденцій ролі держави в глобальній економіці);
3. статистичний метод (при аналізі прогнозів розвитку світової та національної економіки);
4. методи порівняння, аналізу та синтезу, групування (для аналізу ефективності методів регулювання взаємовідносин держави і бізнесу та інструментів їх поліпшення).

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові методи, діалектики, наукової абстракції, порівняння, історизму, аналізу та синтезу, статистичний метод та метод табличного відображення інформації.

Теоретичну основу роботи становили наукові праці, статті і монографії провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, що присвячені дослідженню формуванню та розвитку взаємовідносин держави та бізнесу в умовах глобальної економіки.

Інформаційну базу склали праці вітчизняних та зарубіжних науковців, монографії, збірники матеріалів конференцій, довідкові видання, наукові статті з даної проблематики, першоджерела, матеріали міжнародних організацій, національні нормативно-правові акти, дані офіційної статистики, наукові дослідження та публікації розміщені в мережі Internet.

Апробацію результатів дослідження було проведено шляхом оприлюднення (публікація тез) окремих положень наукової роботи на XVIII Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна 2020: Економіка» 2020 року, опубліковано тези «Результати впливу трансформаційних змін на сучасне суспільство» (Додаток А) та XIX Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених - Шевченківська весна 2021: Економіка на шляху до сталого розвитку, опубліковано тези «Перспективи розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів сучасності» (див. Додаток Б).

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст роботи викладений на 110 сторінках, у тому числі список використаних джерел – на сторінках 82-90. Робота містить 12 таблиць, 10 рисунків і 12 додатків.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ

1.1. Еволюція наукових підходів до трактування сутності держави, бізнесу та суспільства

Для того, щоб проаналізувати взаємовідносини трьох основних суб'єктів нашого дослідження необхідно зрозуміти сутність та шлях розвитку кожного з них. Першою формою взаємодії між індивідами виступає суспільство.

З латинської «соціо» означає «зв'язувати, об'єднувати, починати спільну працю. В початковому розумінні роль суспільства полягала в об'єднанні людей в певні спільноти чи співтовариства» [5]. Створення таких об'єднань було причиною страху перед самотністю, зовнішніми загрозами сприяло налагодженню сусідських зв'язків на основі симпатії людей. Як свідчить аналіз наукових праць, із поступом історії, із зростанням населення, із ускладненням системи спільного життя виникають певні соціальні структури в які забезпечують стабільність та цілісність певної спільноти, встановлюють свої власні закони, забезпечують єдність суспільства.

На думку вченого С. Соколова, суспільство потрібно розглядати як симбіоз його основних складових в залежності від функцій, які були на них покладені, а також потреб (й інтересів), які необхідно задовольнити:

- екологічної (умови навколишнього середовища та життя людини);
- демосоціальної (соціальна функція проявляється в забезпеченні добробуту населення та демографічна, що забезпечує відтворення населення);
- економічної (виробництво, розподіл, обмін, споживання матеріальних благ);
- політичної (виробництво, розподіл, обмін, використання влади – порядку);
- духовної (виробництво, розподіл, обмін, споживання духовних цінностей);

- психологічної, свідомої, суб'єктивної (виробництво, зберігання, використання і розвиток потреб, почуттів, знань, переконань тощо) [32].

Для того, щоб зрозуміти феномен виникнення суспільства вчені визначили ряд внутрішніх зв'язків, що виникають всередині суспільства та на їх основі створили різні соціологічні концепції суспільства наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Характеристика підходів щодо визначення сутності суспільства

Внутрішні зв'язки	Соціологічні концепція	Характеристика концепції
Між природою і суспільством	Натуралістичний підхід	Розгляд суспільства, як продовження закономірностей природи, Космосу. На думку представників соціобіології, «всі форми суспільної поведінки людей мають біологічну основу, саме природні сили, хоча окультурені і відкоректовані цивілізацією, є базовими у формуванні людського суспільства» [5].
Між різними соціальними спільнотами	Ідеалістичний підхід	Вбачає основою соціального життя суто духовні мотиви. Спрямований на аналіз духовних проявів людського життя [5].
Між суспільством і особистістю	Індивідуалістський підхід	Він не заперечує ні наявність певних природних передумов людського існування, ні роль духовно-ідеологічних факторів, але основну увагу приділяє аналізу зв'язків між індивідами, які, згідно цього підходу, мають визначальний характер у системі соціальних закономірностей [5].

Джерело: розроблено автором на основі [5].

Хотілося б зупинитися детальніше на останньому підході, в основі якого лежить проблема індивід-суспільство, яка порушує наступне питання: окрема особа створюється суспільством чи суспільство виникає внаслідок взаємодії окремих осіб? Існує два протилежних погляди на це питання. Перший визначається первинністю індивіда як творця суспільства (М. Вебер, Т. Парсонс, П. Сорокін, Дж. Хоманс, Дж. Мід, Г. Блумер), а другий говорить, що вихідними є об'єктивні, надіндивідуальні соціальні структури (К. Маркс, Е. Дюркгейм) [15].

Матеріалістичний підхід за К. Марксом свідчить, що в процесі еволюції суспільства в ньому разом з соціальним існує і економічний аспект, тобто через соціальну складову розвивається нематеріальна складова життя людей, а економічна ставить перед собою мету отримання прибутку.

Протилежний підхід має назву методологічного індивідуалізму, який як основу соціальної організації розглядає саме взаємодію індивідів. Початок такої традиції було покладено М. Вебером (він сформулював вихідні положення теорії соціальної дії) і розвинуто Т. Парсонсом. Продовжили розробку цієї традиції Дж. Хоманс у своїй теорії обміну, Дж. Мід і Г. Блумер у теорії символічного інтерраціонізму, Е. Гофман у теорії управління враженнями. Також, над даним підходом працював П. Сорокін, який розробив власну теорію суспільного життя, що базувалася на взаємодії двох окремих осіб, що являло собою модель суспільства загалом [5].

Хотілося б навести ще ряд визначень категорії суспільство, що пов'язані з матеріалістичним розумінням та підходом методологічного індивідуалізму (табл.1.2):

Таблиця 1.2

Визначення категорії «суспільство», з позицій прихильників матеріалізму та методологічного індивідуалізму

Автор	Визначення поняття «суспільство»
К. Маркс	суспільство – це сукупність відносин між людьми, які розвиваються історично і складаються в процесі їх діяльності.
Е. Дюркгейм	суспільство – це над індивідуальна духовна реальність, в основі якої лежать колективні уявлення.
М. Вебер	суспільство – це взаємодія людей, яка є продуктом соціальних, тобто, орієнтованих на інших, дій [28].
Т. Парсонс	суспільство – це система відносин між людьми, в основі якої лежать норми та цінності.
П. Сорокін	суспільство – це сукупність індивідів, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з певною територією.

Джерело: розроблено автором на основі [28].

На основі наведених вище визначень можна зробити висновок, що суспільство представляє собою групу людей та їх взаємовідносини. Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку суспільних відносин економічна складова вступає в суперечність із соціальною, в зв'язку з цим постає завдання підтримки соціального організму суспільства. В ньому виділяють вже «нові» форми, які проявляються, насамперед через постматеріалістичні цінності (самоорганізація, самоуправління).

Хотілося б навести ще ряд визначень категорії суспільство, що пов'язані з понятійним підходом (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Визначення категорії «суспільство», пов'язані з понятійним підходом

Автор	Визначення
Г. Гегель	«існує розподіл на суспільство та громадянське суспільство, де суспільство – це сукупність приватних відносин між людьми, які підпорядковуються політичній владі, а те суспільство, яке керується нормами приватного права, отримало назву громадянського суспільства».
К. Ешер	«обмеження суспільного характеру економічною сферою».
Х. Штейн	«особливе утворення, в якому під впливом економічних умов відбувається розподіл духовних суспільних благ, а саме влади та честі».
Р. Моль	«суспільство як сукупність сталих відносин, що знаходяться між державою та сферою міжособистісних відносин, які керуються громадянським суспільством».
А. Шеффле, Г. Спенсер	«суспільство розглядається як цілісний організм, що охоплює всю державу та є одним із органів всього тіла».
Г. Трейчке	«суспільство – це сукупність приватних стосунків, зокрема й приватні союзи; воно протиставляється державі як єдиному цілому».

Джерело: розроблено автором на основі [30],[66].

З усіх розглянутих визначень категорії «суспільство» можна зробити висновок про різноманітність форм суспільної діяльності. Хоча, серед них можна виділити діяльність окремого індивіда, що визначає його поведінку, мотивацію і в цьому аспекті визначальне місце займає реалізація принципу рівного доступу до економічних можливостей, що має бути забезпечений на рівні держави.

Держава як інститут виникає на ранньому етапі розвитку суспільства, в період розкладу родового ладу. Саме поняття «держава» вперше з'являється у Новий час у Європі. Різні підходи до визначення категорії «держава» за різних періодів розвитку суспільства обумовлені складністю та багатогранністю даного поняття як явища (табл.1.4).

Таблиця 1.4

Еволюція підходів до визначення категорії «держава»

Автор	Визначення поняття «держава»
Цицерон (51р. до н.е.)	«Держава визначається, як власність народу, а народом вважається не будь-яке зібрання людей, що якимось чином зібралися, а зібрання багатьох людей, що пов'язані між собою спільними інтересами. Першою причиною такого зібрання є не стільки їхня слабкість, скільки вроджена, так би мовити, потреба жити разом. Бо людина не схильна до усамітненого існування і самотнього блукання...» [65].
Аристотель (384-332рр. до н.е.)	Держава – це об'єднання вільних громадян для здійснення правління справами суспільства. [24]
Г. Гегель (1770 - 1831)	Держава – це наявне, дійсно моральне життя, і всією духовною реальністю, яка притаманна людині, вона володіє тільки завдяки державі [12].
Ф. Ніцше (1844 - 1900)	«Державою зветься найхолодніше з усіх холоднокровних чудовиськ. Воно також холоднокровно бреше, і ця брехня, мов те гадюччя, повзе з його вуст: «я – держава, я – народ». Та погляньте, браття, – провадить він далі, – туди, де кінчається держава! Чи ж не бачите ви райдуги і міст до надлюдини?» [34].

Джерело: розроблено автором на основі [2], [12], [34], [65], [24].

Категорія «держава» визначається по-різному у різних соціологічних, філософських, політологічних теоріях. Для всебічного аналізу сутності поняття «держава» пропонуємо розглянути погляди розробників різноманітних теорій держави у таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Визначення категорії «держава» у представників різноманітних теорій держави

Назва теорії	Представники	Сутність поняття «держава»
Класова теорія держави	К. Маркс (1818 -1883) і Ф. Енгельс (1820 -1895)	Держава визначалася як комітет, який управляє загальними справами всього класу буржуазії [19].
Теорія юридичного позитивізму	К. Гербер, П. Лабанд, А. Дайсі, А. Есмен	Держава визначається як «правова форма для сукупного життя народу, верховна юридична особа, юридична організація народу, юридичне уособлення нації»[24].
Соціологічна теорія держави	Р. Ієринг (1818 -1892)	Держава – це соціальна організація примусової влади, яка забезпечує вищість суспільних інтересів над особистими.
Нормативна теорія права	Г. Кельзен (1881 -1973)	Держава є системою відносин панування і підлеглості, в якій воля одних виступає як мотив для інших. Тобто, сутність таких відносин полягає в утворенні впорядкованої, нормативної системи примусу.
Теорія «тотальної держави»	К. Шмідт (1889 -1985)	«Держава - апарат політичної влади, яка в екстремальних ситуаціях бере на себе весь тягар важливих суспільних рішень» [1]. «Тотальну державу» можна створити на основі «субстанціональної єдності» держави і «національної однорідності» [1].

Джерело: розроблено автором на основі [1, с.15-35], [19], [24].

Отже, виходячи з вищерозглянутих теорій можна зробити висновок, що протягом тривалого часу державу розглядали спираючись на класову теорію, тобто держава виступала в ролі «залізної руки», яка могла придушити один клас за рахунок іншого. Розглядати дану теорію як класичне визначення держави, на мою думку недоцільно, оскільки сутність держави може змінюватися в залежності від умов навколишнього середовища.

На сучасному етапі в епоху гуманізму та людино центризму сутність держави трансформується. Тому вчені-сучасники М. І. Байтин та М. Н. Марченко дають наступне визначення поняття «держава» – це «організація політичної влади, що потрібна для виконання як суто класових завдань, так і загальних справ, що впливають із природи будь-якого суспільства» [35]. На сучасному етапі розвитку суспільства, держава виступає не тільки як один з інститутів суспільства, але і як економічний та політичний суб'єкт, який має у своєму розпорядженні економічні ресурси, а також політичну та економічну владу. Завдяки цьому ухвалюються рішення на державному рівні, що охоплюють майже всі сфери життєдіяльності людей та задовольняють суспільні потреби завдяки економічним стосункам.

В свою чергу сучасний розвиток суспільства в певній мірі являє собою діяльність бізнесу. «Бізнес» є складним явищем, що включає в себе різноманітні форм людської діяльності, корпорацій, підприємств тощо. Бізнес охоплює відносини, які виникають між усіма учасниками ринкової економіки та приводить в дію підприємців, споживачів, найманих робітників, державні структури.

Поняття бізнес походить від англ. «business» – «справа, заняття та означає будь-яку господарську діяльність, яка приносить дохід та прибутки в умовах ринкової економіки» [41]. Слід зазначити, що бізнес є ширшим поняттям ніж підприємництво, оскільки бізнес охоплює відносини, що виникають між усіма учасниками ринкової економіки та більший спектр видів діяльності. В свою чергу, підприємництво є лише одним з елементів бізнесу, який передбачає здійснення ризикованої, інноваційної діяльності на свій страх і ризик.

Головною метою бізнесу є отримання прибутку, хоча важливе місце в сучасному функціонуванні будь-якого бізнесу займає і соціальна складова. Тобто, бізнес має не тільки задовольняти потреби окремого індивідуума, але і бути суспільно корисним. В процесі розвитку суспільства змінюються і вимоги до бізнес-середовища, кожен новий етап вносить свої корективи в поняття «бізнес» та його сутність. Відомі вчені, економісти, бізнесмени у різні періоди своєї діяльності розуміли суть бізнесу по-своєму (табл.1.5)

Таблиця 1.6

Погляди вчених-економістів та бізнесменів на визначення сутності бізнесу

Автор	Тлумачення сутності бізнесу
Генрі Форд	«Працю на загальну користь став вище вигоди. Без прибутку не може існувати жодне діло. По суті, у прибутку немає нічого поганого. Добре поставлене підприємництво, приносячи велику користь, повинно приносити великий прибуток і буде приносити його. Але прибутковість повинна створюватися як наслідок корисної роботи, а не лежати в її основі» [63].
Арманд Хамер	«Якщо я працюю по 14 годин на день, 7 днів на тиждень, то мені безперечно починає таланти» [50].
Пітер Дракер	«Існує лише одне достовірне визначення мети бізнесу – створення споживача. Те, що фірма думає про свою продукцію, – не найголовніше, особливо для майбутнього бізнесу чи для його успіху. Що споживач думає про свою покупку і в чому бачить її цінність – ось що має вирішальну вагу, визначає суть бізнесу, його спрямованість і шанси на успіх» [50].
Фрідріх Хайек	«Сутністю бізнесу вважаємо пошук нових економічних можливостей досягнення кінцевої мети – одержання максимального прибутку» [64].
Йозеф Шумпетер	«Бізнес (підприємництво) складається, насамперед, із створення і організації нових комбінацій, підвищеного ризику, прагнення до самостійності. Врешті-решт, підприємництво – це радість творчості, задоволеність досягнутим результатом» [50].

Джерело: створено автором на основі [50], [63], [64].

Отже, виходячи з розуміння бізнесу вищезазначеними вченими та бізнесменами ми можемо зробити висновок, що бізнес включає в себе отримання прибутку, прагнення до економічної вигоди, неординарність економічного мислення, мистецтво ризику та вміння робити гроші з грошей, тобто нагромаджувати капітал.

Оскільки, визначення поняття бізнес досить широке хочемо розглянути його з позиції визначення та характеристики наступних ознак:

1. Бізнес як система господарювання являє собою сукупність ділових взаємовідносин між суб'єктами.
2. Бізнес як засіб функціонування підприємства у ринковому середовищі визначає діяльність головною метою якої є отримання доходу, досягнення успіху, враховуючи особливості конкретної галузі.

Бізнес виступає надважливим суб'єктом ринку, бо є рушійною силою для покращення стану суспільного виробництва та формування нового типу і механізму економічної поведінки ринкових суб'єктів.

Розглянувши різні підходи до трактувань категорій як бізнес, суспільство та держава, можна зробити висновок про те, що всі вони є складними та мають певні риси, що є визначальними при взаємодії даних суб'єктів між собою.

На сучасному етапі суспільство, як соціальний організм не може існувати без держави, як інституту та бізнесу, як інструменту для задоволення його потреб та основної рушійної сили економіки в цілому. Тому, можна сказати, що дані категорії не існують відособлено, а є деталями одного механізму.

1.2. Суперечності взаємодії держави та бізнесу в сучасних умовах

Для гармонійного функціонування суспільства надзвичайно велике значення мають взаємовідносини держави та бізнесу як в короткостроковому, так і в довгостроковому періоді. Оскільки, Україна перебуває на стадії формування громадянського суспільства ми можемо прослідкувати існування суперечностей між бізнесом, державою та суспільством. Для створення ринкової та демократичної системи в середині країни необхідна трансформація взаємовідносин між державою та бізнесом з участю та підтримкою даного процесу громадянським суспільством.

Суперечності виникають оскільки природа кожного з суб'єктів тріади «держава-бізнес-суспільство» є різною, а саме бізнес прагне ефективного використання ресурсів та їх розподілу на користь економічно успішних суб'єктів економіки, а суспільство стоїть на принципах справедливості розподілу благ, тобто будь-які дії, рішення держави будуть по-різному оцінені суспільством та державою. Процес гармонізації взаємовідносин та вимагає прийняття зважених управлінських рішень та самообмежень одного із суб'єктів відповідно до його ключових інтересів. Наприклад, зростання соціальних виплат не завжди відповідає можливостям держави, в той же час це показує ефективність даної інституції або великий бізнес повинен самообмежити себе прийнявши антимонопольне регулювання.

Отже, суть взаємодії тріади «держава-бізнес-суспільство» полягає у збалансуванні ефективності та справедливості для вирішення проблем при виконанні кожним суб'єктом своїх функцій. Для кращого розуміння процесу взаємовідносин «держава-бізнес-суспільство» пропонуємо розглянути принципи єдності даних суб'єктів та особливості їх прояву:

1. Принцип автономності елементів тріади – проявляється у можливості автономного функціонування сфер тріади.

2. Взаємність відносин окремих сфер і взаємовплив в процесі розвитку проявляється в різних формах, інститутах і механізмах, але взаємність відносин не є тривалою та стабільною.
3. Специфічність функцій і місій кожної сфери викликана їх невзаємозамінністю - окремі сфери тріади локально реалізують свої функції в рамках загальної схеми взаємодії.
4. Принцип інституційного лідерства держави у взаєминах сфер - характеризується тим, що держава виступає ключовим елементом тріади та забезпечує тимчасову і просторову реалізацію основних механізмів та інститутів суспільства та економіки.

Рис.1.1. Взаємовідносини тріади «державо-бізнес-суспільство»

Джерело: створено автором на основі [7].

На рисунку рис.1.1. ми можемо побачити, що в основі даної тріади лежать соціально-економічні стосунки, які є надзвичайно важливими для розвитку даної системи.

В силу взаємодії різних верств населення, потреби яких відрізняються в межах однієї соціальної системи відбувається розвиток даної системи та її трансформація. Таким чином, соціально-економічні суперечності проявляються через наступні функції:

1. Мотиваційна - в результаті вирішення протиріч відбувається вдосконалення соціально-економічних, організаційно-економічних та техніко-економічних відносин. Розвиток виробництва, який стимулює суб'єктів господарської діяльності вирішувати протиріччя є рушійною силою прогресу.
2. Деструкуюча - невирішені протиріччя стають бар'єром на шляху зростання ефективності економіки, стримуючи науковий прогрес і впровадження нових технологій. Суперечності, що загострилися переростають в конфлікт інтересів, так як проявляючись в конкретних своїх видах вони перешкоджають задоволенню потреб суб'єктів ринкових відносин [4].

Отже, виконання вищезазначених функцій державою дає можливість для підтримки макроекономічної стабільності та забезпечення сприятливого зовнішнього середовища для функціонування нормативно-правової бази.

В процесі побудови соціальної держави та трансформаційних перетворень економіки слід розглянути наступні види суперечностей в табл.В.1. (Додаток В.

Отже, на основі розглянутої таблиці можна зробити висновок, що протиріччя в процесі побудови соціальної держави найбільше проявляються між застарілими системами соціально-економічних відносин та тими що лише виникають, а саме при кардинальних змінах основ цих відносин таких як державне регулювання та відносини власності.

Співпраця органів влади з громадськістю є ознакою демократичного суспільства, оскільки головна мета держави це задоволення потреб суспільства. Для цього державні органи, які покликані забезпечувати стабільність функціонування економіки, у разі відхилення її від рівноваги повинні застосувати інструменти державного регулювання не дивлячись на те, що дані заходи можуть суперечити

інтересам окремих груп у бізнес середовищі. Як наслідок, можна виділити виникнення наступних суперечностей:

1. Суперечність між метою соціальної держави (забезпечення рівності прав та свобод всіх громадян, сприяння соціально-економічному розвитку) та методами її реалізації (лобіювання інтересів, обмеження з боку держави прав одних суб'єктів господарювання на користь інших);
2. Суперечність між формально надкласовою сутністю соціальної держави та практично класовою формою втілення влади (використання державної влади в економічних інтересах окремих суб'єктів) [7].

Розглянуті вище суперечності негативно впливають на формування соціальної держави. Розвиток громадянського суспільства залежить від взаємовідносин між державою, приватним сектором та громадянським суспільством.

Для зміцнення діяльності суспільства було створено у 1991 р. Всесвітній альянс за громадську участь CIVICUS - це міжнародний альянс громадянського суспільства який об'єднує суспільства по всьому світу для розвитку громадянського суспільства. Головними аспектами створення сприятливого середовища для гармонізації взаємовідносин в тріаді «державо-бізнес-суспільство» є:

1. Законність, прозорість та підзвітність громадянського суспільства: групи громадянського суспільства повинні показувати правдиву інформацію про результати своєї діяльності суспільству, уряду та бізнесу.
2. Налагодження зв'язків та солідарність: необхідна співпраця між різними групами громадянського суспільства.
3. Нормативно-правове забезпечення: необхідна прозорість та чіткість правового поля для організацій громадянського суспільства з метою легкого створення та вільного функціонування таких організацій і безперешкодного висловлення думок членів групи.

4. Політичне середовище: необхідність визнання державними органами громадянського суспільства, як законного соціального і політичного суб'єкта та координація спільної роботи з державою.
5. Публічні відносини і сприйняття: повинна бути толерантність окремих індивідів та груп до протилежних точок зору інших членів суспільства.
6. Корупція: не повинна мати місце у державному, бізнесовому та суспільному середовищі.
7. Комунікації й технології: повинні бути доступними та часто вживаними.
8. Ресурси: групи громадянського суспільства повинні мати доступ до ресурсів, а також визначити свою власну діяльність, а не обмежені можливості фінансування [50]

Взаємодія між основними суб'єктами може відбуватися через наступні моделі на рис.1.2., які широко застосовуються на практиці. Виникнення даних моделей є природним, оскільки всі суб'єктів взаємовідносин прагнуть до досягнення сталого розвитку країни.

Як ми можемо спостерігати у сучасному світі досягти успіху здатні лише ті організації, які готові взяти на себе відповідальність та виконувати морально-духовні обов'язки для вирішення суспільно важливих проблем.

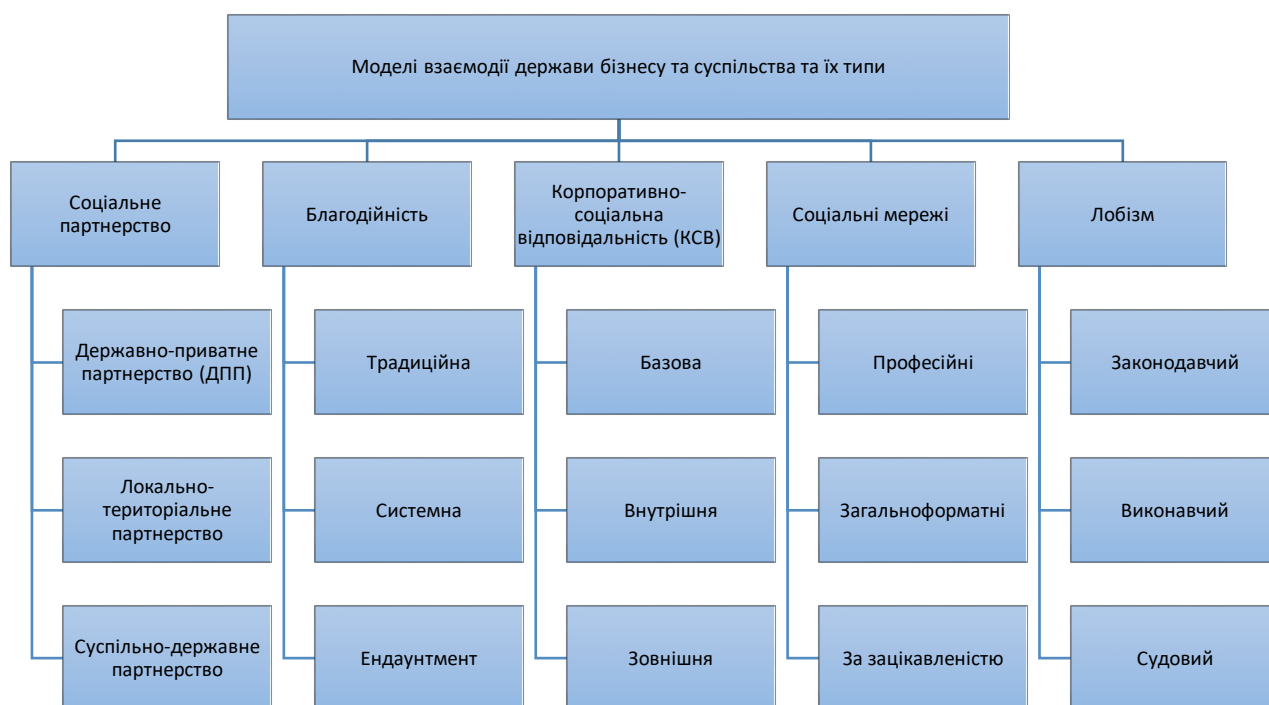

Рис.1.2. Основні моделі взаємодії держави, бізнесу та суспільства та їх типи.

Джерело: створено автором на основі [29], [57], [58].

Завдяки використанню моделей взаємодії між владою державою та суспільством можливий розвиток процвітаючого демократичного суспільства, адже дані суб'єкти тісно взаємопов'язані та розвиток одного з них залежить від рівня розвитку іншого, тобто якісний розвиток суспільства можливий за розвинуеного бізнес-середовища, демократичних органів влади та громадського сектора, як представника суспільства. Завдяки такій взаємодії буде реалізовуватися державна політика, яка спрямована на сталий розвиток суспільства та адаптацію до зовнішніх та внутрішніх викликів та можливість надати швидку та гідну відповідь.

Отже, на сучасному етапі розвитку взаємовідносин держави та бізнесу виникає ряд суперечностей, які пов'язані з розвитком громадянського суспільства, глобалізацією, соціальною та державною політикою, а також розвитком економіки.

В процесі вирішення даних суперечностей розкривається суть взаємовідносин тріади «держава-бізнес-суспільство», яка полягає у гармонізації функцій кожного суб'єкта для вирішення вже існуючих проблем та побудови високорозвиненої держави, як складової світового співтовариства. На мою думку, лише активна робота та взаємодія всіх трьох суб'єктів даного дослідження завдяки синергетичному ефекту дасть змогу покращити показники соціального добробуту та досягти значного зростання економічних показників.

1.3. Роль держави як суспільного інституту в глобалізаційній економіці

Питанням щодо ролі держави переймалися вчені, філософи, державні діячі ще з давніх часів, але до сьогодні це питання залишається неузгодженим, оскільки не має однозначної відповіді. Ще з XV ст. беруть початок дискусії про необхідність та доречність державного втручання в економічне та суспільне життя, на мою думку державне втручання буде ефективним лише при правильному розподілі функцій між державою, ринком та громадськістю.

В різні часи вчені мали діаметрально протилежні погляди на роль держави у суспільному та економічному житті. До XVII ст. була поширена думка про необхідність активного втручання держави у всі процеси суспільно-економічного життя людини. На противагу даного підходу був Адам Сміт, який праці «Дослідження про природу й причину багатства народів» (1776 р.) ставить наголос на обмеженні впливу держави на економіку [28].

На розвиток державного регулювання значний вплив мала марксистська і соціалістична концепції, де зниження доходів багатих та підвищення добробуту бідних розглядалися як одна з основних задач економічної політики держави. Застосування даної теорії на практиці в Радянському Союзі показало свою неефективність вже через півстоліття.

Впродовж XX ст. у провідних європейських країнах поширювалася система державного регулювання, в основі якої лежало згладжування соціальних розбіжностей та підтримка економіки з метою забезпечення її ефективного функціонування. А. Маршал був прибічником А. Сміта та засновником неокласицизму, висуваючи підхід про вільну конкуренцію та мінімальне втручання держави, через ризик виникнення диспропорцій [28].

Представники ліберальної моделі Мізес та Ф. Хайек критикували соціалістичні погляди та брали за основу своєї моделі свободу вибору, приватну

власність на засоби виробництва, а також гарантії прав та свобод підприємців. В кінці XIX ст. на початку XX ст. виникає такий напрям як інституціоналізм, який ґрунтується на міждисциплінарних підходах та показує певну гармонію між державним регулюванням та ринковим механізмом. Засновниками даного напрямку вважають Т. Веблена, Д. Коммонса, У. Мітчела.

У 50-60-ті рр. XX ст. виникає напрямок під назвою «неокласичний синтез», на основі якого була створена система змішаного регулювання ринкової економіки. Основою цього принципу є існування ринкового механізму, який повинен доповнювати державне регулювання. Пізніше П. Самуельсон поєднав неокласичний синтез та теорію Кейнса, що зумовило виникнення напрямку під назвою «новий неокласичний синтез». Досліджуючи циклічність загальноекономічної рівноваги представники даного напрямку дійшли висновку про забезпечення державою гарантій соціальної справедливості та необхідності вирішення проблем функціонування ринкового механізму як єдиної системи [63].

В Україні вплив держави на соціально-економічний розвиток країни досліджували В. Базилевич, А. Дьомін, С. Мочерний, В. Карсекін, С. Хлопяк, С. Степаненко, Я. Жаліло, В. Панченко та багато інших видатних вчених.

Дж. Стігліц- лауреат Нобелівської премії 2001 року акцентує увагу на тому, що надзвичайно важливим питанням глобалізаційної економіки полягає у тому, якою має бути у ній роль держави [56]. Для ефективності соціально-економічного розвитку, з метою врахування інтересів соціальних груп суспільства необхідне державне регулювання та безперервне функціонування бізнес-організацій. На думку Р. С. Грінберга відбувається завершення ери вільного ринку, яку визначила неоліберальна модель та народження нової соціально-економічної формації, яку можна назвати новим капіталізмом [13].

Н. Флігстін у своїй монографії «Архітектура ринків: економічна соціологія капіталістичних суспільств XXI століття» висловлює думку про те, що технологічні інновації в умовах глобалізації стають загальнодоступними, а отже і втрачають

конкурентні переваги їх отримання. В свою чергу, важливими для формування конкурентних переваг є соціальні ресурси та організації, які мають стати опорою для процвітання економіки та функціонування ринкового механізму [83].

Тобто, за умов формування нової економіки значних трансформацій зазнає держава, як інститут, а саме змінюються властивості та форми взаємодії з суспільством та бізнесом, з'являються нові інструменти впливу на економічний і соціальний розвиток. В умовах глобалізаційних перетворень відбувається розмивання кордонів між внутрішньою і зовнішньою політикою та ускладняється процес виконання державою своїх функцій та одночасно з цим виникає потреба у взаємодії з інститутами економіки та суспільства.

На основі аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду вчені пропонують нові формати взаємодії держави з іншими інститутами економічної системи, які ми розглянемо.

За умов стрімкого технологічного розвитку відбувається підвищення ролі держави та збільшення її функцій для забезпечення стійкого розвитку, а також ефективного управління економікою при гармонійній взаємодії держави та бізнесу. Після кризи 2008-2009 рр. почалося стрімке зростання підприємств державної власності та підприємств з державною підтримкою. За рейтингом «Forbes Global 2000» у 2004 р. підприємств з участю держави у списку найбільших глобальних компаній не було, вже у 2011 р. їх кількість досягла 11, а у 2020 р. за показником капіталізації вони увійшли до топ-10 та посідали першу позицію Industrial & Commercial Bank of China та відповідно другу позицію China Construction Bank, третє місце у банку США JP Morgan, п'яте місце посів Китайський банк - Chase Agricultural Bank of China, восьме місце - Bank of America та десяте - Bank of China [71].

Однією з ознак глобалізації є людино центризм та прагнення до розвитку людського потенціалу чому повинні сприяти розвиток суспільних відносин, трансформація корпоративної культури та зміна структури державних витрат.

Тобто, збільшення інвестицій в людський та інтелектуальний капітал має стати пріоритетним у складі видатків державного бюджету з метою підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та економіки в цілому. Як свідчать статистичні дані структури бюджетних видатків за 2019 рік (Додаток Г) у розвинутих країнах світу найбільша частка видатків спрямована на соціальний захист, освіту охорону здоров'я та загальнодержавні послуги (табл. Г.2.). Тобто пріоритетна роль надається формуванню та розвитку людського потенціалу, адже це сприяє підвищенню доходів населення та як наслідок розвитку економіки.

С. В. Степаненко була розроблена цивілізаційна парадигма суспільствознавства, яка говорить про наявність організаційного центру у суспільстві та господарській діяльності, роль якого надається державі [85]. Держава, будучи організаційним центром суспільства і господарської системи, шляхом реалізації економічних функцій, забезпечує їхню цілісність [86].

Серед нових форматів взаємодії з метою вирішення проблем суспільства виступає партнерство держави та бізнесу. Завдяки даній формі взаємодії відбувається залучення додаткового фінансування для реалізації суспільно значущих проєктів, а не лише створення робочих місць та отримання прибутку. При даному виді взаємодії бізнес бере на себе відповідальність не лише за добробут своїх працівників, але й створює суспільні блага разом з державою. Бізнес стає соціально відповідальним та все частіше великі корпорації набувають рис глобальної мережевої організації, яка здатна впливати на розвиток держави та суспільства. Слід зазначити, що держава в свою чергу теж несе відповідальність у рамках даних взаємовідносин, а саме регламентує інтереси суб'єктів господарювання та встановлює певні обмеження, при цьому без надмірного втручання у бізнес, адже це принесе ризики зниження ділової активності та падіння темпів економічного розвитку.

Поступово з розвитком глобалізації розширюється кількість питань, які потребують вирішення в рамках світового співтовариства, тобто з залученням

міжнародних організацій таких, як Міжнародний валютний фонд, Світова організація торгівлі, Світовий банк. Ці проблеми не можуть бути розв'язані на державну рівні або ж мають міждержавний характер та можуть прямо чи опосередковано чинити вплив на все світове співтовариство. На думку А. Колота це показує «одночасне посилення та ускладнення державного втручання в економіку і соціальні процеси і одночасне звуження окремих функцій унаслідок їхнього перетікання до наднаціональних регуляторів» [23].

Отже, розглянувши еволюцію поглядів різних вчених-економістів на роль держави та проаналізувавши зміну ролі, призначення, функцій держави в умовах глобалізації економіки можна зробити висновок, що в сучасному світі головною функцією держави постає забезпечення суспільного добробуту. Держава навіть за умов глобалізації повинна зосереджувати свою діяльність на розвиток національної економіки, за допомогою підтримки соціальної сфери, тобто покращення добробуту населення шляхом забезпечення його суспільними благами та сприяючи розвитку продуктивних сил людського капіталу.

У новому світі держава справді має місце регулятора та покликана забезпечити справедливі та правомірні «правила гри» для всіх стейкхолдерів. На нашу думку, можливість помірною державного втручання в економіку чи соціальну сферу дасть змогу в кризових ситуаціях вирішити проблеми та призведе до гармонізації у взаємовідносинах держави, бізнесу та суспільства та створення соціальної держави для комфортного проживання кожного громадянина країни.

Висновки до першого розділу

В результаті аналізу визначень вітчизняних та зарубіжних вчених було виявлено, що бізнес, держава та суспільство являють собою триєдину складову та лише завдяки ефективній взаємодії можливе досягнення цілей кожного суб'єкта даних взаємовідносин. Я приєднуюся до думки Р. Моля, що суспільство це сукупний організм, що проявляється у приватних відносинах між членами суспільства та є чимось, що стоїть посередині між державою та бізнесом. Але, я б хотіла додати, що суспільство не виступає як відособлений суб'єкт, оскільки існує держава, головною причиною існування якої є гармонічне поєднання суспільних елементів в єдине ціле для забезпечення потреб громадян. Щодо категорії бізнес, то головною метою його функціонування є отримання прибутку, але на сьогодні бізнес тісно пов'язаний із суспільством, оскільки має задовольняти потреби не тільки окремого домогосподарства, але й суспільства в цілому.

Розглянувши еволюцію ролі держави, можна побачити, що держава виступає не тільки як один з інститутів суспільства, але і як економічний та політичний суб'єкт, який має у своєму розпорядженні економічні ресурси, а також політичну та економічну владу.

Держава найдавніший з інститутів суспільства, який має у своєму розпорядженні економічні та політичну владу тому цей інститут може ухвалювати рішення на державному рівні які охоплюють майже всі сфери життєдіяльності людей і таким чином задовольняють суспільні потреби.

В свою чергу сучасний розвиток суспільства в певній мірі впливає на бізнес, тому він має тенденцію до удосконалення та змін. Тому на сьогодні можна підкреслити, що бізнес має на меті не тільки задовольняти потреби окремого індивідуума, але і бути суспільно корисним. В процесі розвитку суспільства змінюються і вимоги до бізнес-середовища, кожен новий етап вносить свої корективи в поняття «бізнес», його сутність.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1. Моделі державного регулювання бізнесу в умовах глобалізації

На даний час в світі існує дві найпоширеніші моделі взаємодії бізнесу та держави: плюралістична та неокорпоративістська. Ключовою відмінністю даних моделей є роль та місце держави в кожній з них, це зумовлено тим що формування даних моделей відбувалося під впливом різних культурно історичних особливостей зазначених в Табл. Д.3, (Додаток Д). Слід зазначити, що в чистому вигляді дані моделі не застосовуються у жодній із світових економік, на практиці їх використовують в поєднанні одна з одною в тій чи іншій пропорційності.

За методологією плюралістичної моделі частини суспільної системи перебувають у взаємозалежності, при цьому передбачається рівноправна роль кожної з частин даної системи. Сукупне відтворення функціонування суспільства, як системи можливе лише за умови участі в цьому всіх видів суспільного виробництва, що не заперечує існування підпорядкованості між ними. Саме матеріальне виробництво розглядається як життєзабезпечуючий фактор існування суспільства та кожного індивіда в ньому, тобто інші види суспільного виробництва мають забезпечувати його розвиток.

З вищезгаданого можна зробити висновок, що роль держави у плюралістичній моделі полягає в забезпеченні інтересів суспільства, стабільності функціонування системи та рівноважного стану через рівновіддаленість держави від фінансово-економічних груп. Якщо система відхиляється від рівноваги, держава має виступити регулятором скорегувати перекося які виникли та повернути економіці стан відносної рівноваги, незважаючи на те її дії можуть не задовольняти або навіть суперечити інтересам окремих груп монополістичної еліти [18].

Отже, плюралістична модель передбачає наявність багатьох конкуруючих між собою та слабких асоціацій бізнесу, які не мають великого впливу на владні структури та не можуть лобіювати прийняття потрібних їм рішень.

Неокорпоратистська модель передбачає наявність сильних бізнес-асоціацій, які представляють інтереси бізнесу і є головними посередниками у взаємовідносинах держави та бізнесу, вони можуть впливати на ухвалення рішень шляхом домовленості з владою та наявність профспілок, які мають основні привілеї при ухваленні рішень та зобов'язання по домогосподарстві в управлінні суспільством. Головним завданням неокорпоратистської моделі є створення соціальної держави, держави добробуту, тому в таких державах достатньо високе податкове навантаження і водночас хороші соціальні гарантії для населення.

Кожна з цих моделей передбачає різний статус та форми участі бізнесу у формуванні державної політики. За плюралістичної моделі це висока автономія, але конкурентний і негарантований доступ до механізмів ухвалення рішень. За неокорпоратистською моделлю це постійна участь у формуванні державної політики, але скорочення автономії [23].

В таблиці 2.1. наведені характеристики основних елементів взаємодії держави та бізнесу в плюралістичній та неокорпоративістській системах. Аналізуючи основні елементи можна зробити висновок, що основними відмінностями у даних моделях є роль держави у взаємовідносинах та ступінь впливу бізнесових та суспільних об'єднань на прийняття певних рішень державою та зобов'язань по вирішенню конфліктів та управлінню суспільством.

Таблиця 2.1.

Основні елементи взаємодії бізнесу і держави

Плюралістична модель	Неокопоратистська модель	
	Інституціональний підхід	Функціональний підхід
Наявність великої кількості груп тиску та груп інтересів, що конкурують між собою за вплив на політику [20].	Високий ступінь централізації інститутів представництва груп інтересів (профспілок) [20].	Визнання учасниками взаємодії один одного як рівноправних соціальних партнерів практика виробничої демократії у ключових галузях економіки [22].
Держава залишається незалежною від груп тиску, виступаючи у ролі арбітра [31].	Державі відводиться основна роль в регулюванні економічних процесів.	Наявність інституціоналізованого соціального консенсусу між державою та інститутами громадянського суспільства [31].
Лідерство у групах тиску групи інтересів можуть висувати їй свої пропозиції і деякі з них можуть бути інституціоналізовані [31].	Провідна роль належить асоціаціям та припускає низький ступінь автономії для союзів, рядових членів [22].	Централізовані переговорні процеси щодо заробітної плати на національному рівні за участю профспілок, підприємців і держави [20].

Джерело: створено автором на основі [31],[22],[20].

Слід зазначити, що до кінця 80-х рр. ХХ ст. країни з неокорпоратистською моделлю такі як Велика Британія, Нідерланди, Франція, Швеція, Данія були економічно стабільними та більш розвиненими. Але після 80-х рр. ХХ ст. навіть в скандинавських країнах почали виникати проблеми з неокорпоратистською моделлю, а саме через високе податкове навантаження та зростання нерівності у заробітній платі поширювалося незадоволення існуючою системою і як наслідок такі великі об'єднання, як Конфедерація шведських профспілок майже перестали підписувати колективні договори зі Шведською конфедерацією роботодавців, почалися також конфлікти між державними та приватними профспілками. У 1995р. Швеція вступила у Євросоюз і це також викликало певне занепокоєння серед бізнесу, оскільки зросла конкуренція з європейськими компаніями та шведські роботодавці не охоче заключали договори з профспілками, бо це потребувало витрат на соціальні гарантії та підтримання зарплат на певному рівні [23].

Отже, ми бачимо що вступ Швеції в Євросоюз зумовив підвищення конкуренції на ринку та прагнення існуючої економічної системи до перебудови, при цьому спостерігається небажання державного втручання в економічні процеси. Через швидке зростання сфери послуг відбувалось певне зниження попиту на робочу силу у промисловості і зниження кількості профспілок. Через це влада та бізнес почали певним чином ігнорувати робітницю об'єднання в обличчі профспілок та співпрацювати між собою на пряму. Вчені вважають, що занепад неокорпоратизму в Швеції зумовлений не недоліками самої системи, а політичними та соціальними змінами в суспільстві. На противагу, в таких країнах як Нідерланди та Голландія неокорпоратистська модель забезпечила гнучкість ринку праці та консервативні зміни у політиці. Тобто, дана модель показала свою здатність адаптуватися та пристосовуватися до умов зовнішнього середовища. В зв'язку з цим з ХХ ст. саме неокорпоратистська модель є найбільш популярною у міжнародних колах, незважаючи на всі складнощі глобалізації економік, переходу до постіндустріального та інформаційного суспільства.

В період глобальних зрушень постає питання вибору та імплементації моделі управління національною економікою, яка б враховувала інтереси певного суспільства, була спрямована на подолання глобальних проблем людства та водночас протистояла глобальним небезпекам, які виникли в процесі створення сучасного світу, а саме:

1. Велика кількість зброї наслідком застосування якої може бути глобальна катастрофа.
2. Глобальна реальність, яка за своєю природою є нестабільна, складна та нелінійна.
3. Глобальний світ повинен бути відкритим і проблеми мають вирішуватися з урахування глобальної реальності для уникнення непередбачуваних наслідків впливу на систему.

Дані проблеми призводять до підвищення ролі комунікативної взаємодії з розумінням культурно-історичних особливостей кожної нації. Водночас виникає суперечність, адже глобалізація передбачає відведення головного місця великим корпораціям, які можуть впливати, як на рішення окремих держав, так і світу в цілому [38].

Питання взаємодії держави та бізнесу в умовах глобалізації має певні складнощі пов'язані з тим, що держави стають взаємозалежним одна від одної та несамодостатніми це зумовлено новітніми технологіями, які мають одні держави і надають чи продають ці технології іншим. Адже, як відому в епоху інформаційного, мережевого суспільства основними ресурсами стають технології, інформація, наукові відкриття і той хто володіє цими ресурсами відповідно і може встановлювати правила гри.

Виникають труднощі з прогнозуванням розвитку держав та світу через еволюцію та динамічність процесу глобалізації та вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на цей процес. Послаблення ролі та впливу держави на політичні, економічні, соціальні складові життя суспільства на противагу великим

транснаціональним корпораціям змушує знаходити нові вектори розвитку світу і окремих держав як його складових частин.

На даний час гостро постає проблема взаємовідносин держави та бізнесу на глобальному рівні. Світові тенденції показують, що епоха національних держав підходить до завершення і є потреба в побудові загальносвітової економіки та водночас не втрачає своєї актуальності національно-державна форма господарювання. Дане протиріччя викликає безліч дискусій серед сучасних економістів, менеджерів, дослідників та науковців, найпоширенішими концепціями для вирішення даного питання є наступні концепції на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Концепції для вирішення проблеми взаємовідносин держави та бізнесу на глобальному рівні.

Джерело: створено автором на основі [21].

1. Концепція створення єдиного світового економічного правопорядку передбачає розвиток інтернаціональних інститутів, які зможуть забезпечити налагоджену роботу світової соціально-економічної та

фінансової політики. Тобто, відбудеться спочатку економічне об'єднання світу, а потім і політичне в процесі інтеграції.

2. Концепція створення єдиної світової економіки і єдиного світу передбачає об'єднання регіональних, континентальних, фінансових, економічних союзів. Наприклад, Європейський Союз і НАФТА, євро і долар. У підсумку, прогнозується можливе злиття всіх континентальних конфедерацій в єдиний світ з'єдиною економікою.
3. Лібералізація економічної і фінансової діяльності передбачає помірний процес переходу економіки до глобальної, розширюючи сферу відповідальності таких міжнародних організацій, як СОТ та МВФ.
4. Поширення господарської практики США, валюти, законодавства і економічних інститутів США на решту світу передбачає економічне об'єднання, але щодо політичного то інформація відсутня. Тобто не зрозуміло у якому статусі будуть країни, які приєднуються до США, однозначно вони вже не будуть незалежними, вільними державами, але і не стануть США як державою, тому залишається невирішеним політичний аспект у даній концепції. Очевидним є те, що країни які не приймуть дані умови будуть ізольовані від решти світової економіки.

Отже, головним суб'єктом глобалізації виступають ТНК, адже 500 найбільших ТНК реалізують 95% світової продукції фармацевтики, близько 80 % – електроніки та хімії, 76% – продукції машинобудування. ТНК контролюють майже половину світового промислового виробництва та дві третини міжнародної торгівлі, а також 4/5 патентів і ліцензій на впровадження нових технологій [84].

За даними щорічного рейтингу 500 найбільших компаній світу - Fortune Global 500, основним критерієм якого виступає виручка компаній 500 найбільших світових компаній у 2020 році отримали 33,3 трлн. дол. США доходів (32,7 трлн. дол. США в 2019 році) і 2,1 трлн. дол. США прибутків (2,15 трлн. дол. США в 2019 році) [80].

Найприбутковішими компаніями світу, що склали ТОП-10 з рейтингу Fortune Global 500 за 2020 рік стали: Saudi Aramco, Berkshire Hathaway, Apple, Industrial & Commercial Bank of China, Microsoft, China Construction Bank, JPMorgan Chase, Alphabet, Agricultural Bank of China та Bank of China [80].

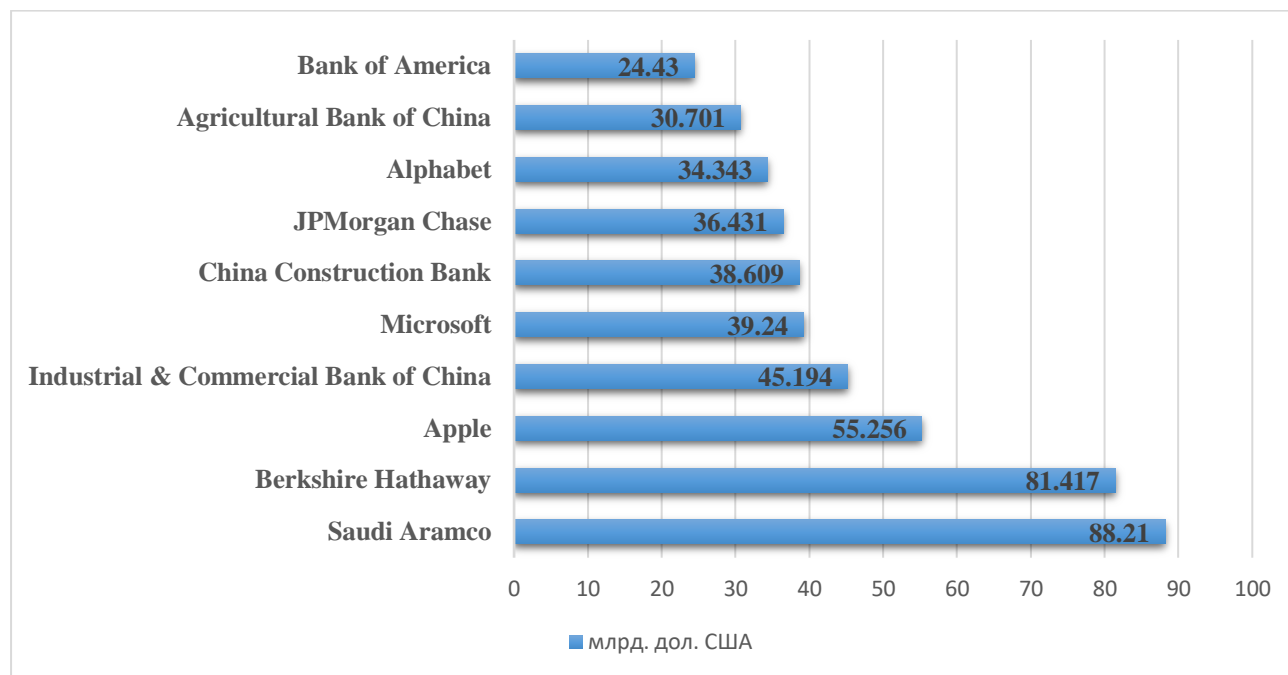

Рис.2.2. Топ-10 найприбутковіших компаній світу за рейтингом Fortune Global 500 за 2020 рік

Джерело: створено автором за даними рейтингу Fortune Global 500 за 2020 рік [80].

Представлені вище компанії є своєрідними транснаціональними центрами, які безумовно впливають на світову економіку, формують тенденції її розвитку та сприяють глобалізації економіки. Отже, проведений аналіз доводить, що в процесі глобалізації роль корпорацій посилюється, при цьому зменшуючи роль держави як інституту та її повноважень і зобов'язань. Слід відмітити, що незважаючи на все це держава залишається важливим суб'єктом у сучасному світі, хоча з'являються нові суб'єкти, такі як міжнародні інститути, неурядові організації, державно-приватні суспільні групи. Тобто, на міжнародному рівні взаємодія держави та бізнесу також ускладнюється великою кількістю суб'єктів.

На сьогодні дослідники виділяють три моделі взаємодії держави та бізнесу у міжнародному середовищі: плюралістичну, корпоративну та мережеву (табл.2.2.).

Таблиця 2.2.

Моделі взаємодії держави та бізнесу у міжнародному середовищі

Модель	Визначальні елементи	Характеристика моделі
Плюралістична модель	Уникнення надмірного втручання бюрократичного апарату у справи громадян та забезпечення свобод та приватної власності.	Являє собою суспільство держав, які створюють єдиний економічний простір для спільної діяльності для подолання негативних впливів ззовні та забезпечення мінімальних обмежень всередині простору. Держава створює культурні норми та на перше місце ставить національну відповідальність.
Корпоративна (європейська) модель	Соціальні норми та якість життя населення є основою даної моделі, що досягається за допомогою ринкового механізму та взаємодії влади та бізнесу на засадах довіри та співробітництва.	Являє собою обмеження вільного ринку нормативними засобами. Орієнтиром для господарської діяльності держави є добробут населення, а не ринок. Наскільки успішно держава забезпечує цей добробут, настільки ефективним являється певне об'єднання (ЄС). Пріоритет надається міжнародній відповідальності.

Продовження Таблиці 2.2

Мережева модель	Взаємодія відбувається між автономними соціальними актори, а інтеграційні інститути стають партнерами й посередниками.	Відповідальність європейських держав в складі Європейського Союзу оцінюється не мірою їх лояльності до власної нації, а вірністю європейським цінностями. Держави-члени спільно формують норми та критерії політичної поведінки.
-----------------	--	--

Джерело: створено автором на основі [3].

Отже, ми бачимо що в епоху глобалізації над національними інтересами переважають міжнародні, глобальні, світові. Тому і вибір моделі взаємодії основних суб'єктів ускладнюється через важливість узгодження внутрішньої та зовнішньої моделей взаємодії, адже через велику кількість учасників взаємодії зникає грань між зовнішньою та внутрішньою політикою. В зв'язку з цим імплементація неокорпоративізму як моделі взаємодії держави та бізнесу має місце в Україні та з урахуванням культурно-історичних особливостей дана модель може бути впроваджена у економічне життя та внутрішню політику держави та сприятиме подоланню соціально-економічної та політичної кризи. Щодо зовнішньої політики, то поки відкритим залишається питання вступу України в ЄС не можна однозначно стверджувати яку модель взаємодії держави та бізнесу повинна обрати Україна. На мою думку, впровадження неокорпоративістської моделі матиме позитивний вплив, як на внутрішню, так і на зовнішню політику.

2.2. Особливості інституційного забезпечення взаємовідносин держави та бізнесу

Тему впливу на економічний розвиток інститутів досліджували Й. Шумпетер, С.М. Ліпсі, В.М. Гейць, Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон. Вони досліджували яким чином впливають на економічний розвиток структура суспільства, протидія старих еліт новим технологіям та змінам устрою, як зміна структури економіки впливає на розвиток нових інституцій та держави в цілому, яка роль національної свідомості у розвитку держави.

Д. Норт у своїй праці «Розуміння процесу економічних змін» зазначає, що «економічний ріст являє собою не просто функцію росту знань та технологій, а складні відносини між усвідомленням та розвитком культури» [33] Тобто саме від того як відбувається розвиток культури та переконань залежить розвиток інститутів, організацій та держави.

Інституційне забезпечення являє собою сукупність формальних та неформальних інститутів. За Д. Нортом, «інститути – це правила гри, форми взаємодії, які керують і стримують відносини індивідів» [34]. Інститути включають формальні правила, формальні соціальні конвенції та неформальні норми поведінки. Інститути також мають включати засоби, за допомогою яких правила і норми можуть втілюватися у практичну реалізацію.

У трактуванні С. Пейовича, «формальні правила включають конституції, статuti, загальні закони та інші урядові регулятори» [85]. Вони визначають політичну систему (ієрархічну структуру, повноваження щодо прийняття рішень); економічну систему (права власності, відкритий вихід на всі ринки); систему захисту (судова система, поліція) За П.С. Лемещенко, «неформальні інститути– це неписані, загальноприйняті в суспільстві правила і норми, які створюються, закріплюються та використовуються переважно поза офіційними каналами» [24].

Діяльність формальних та неформальних інститутів залежить від інституційного середовища в якому вони існують. Для його оцінки використовують підходи зазначені на рис. 2.3.

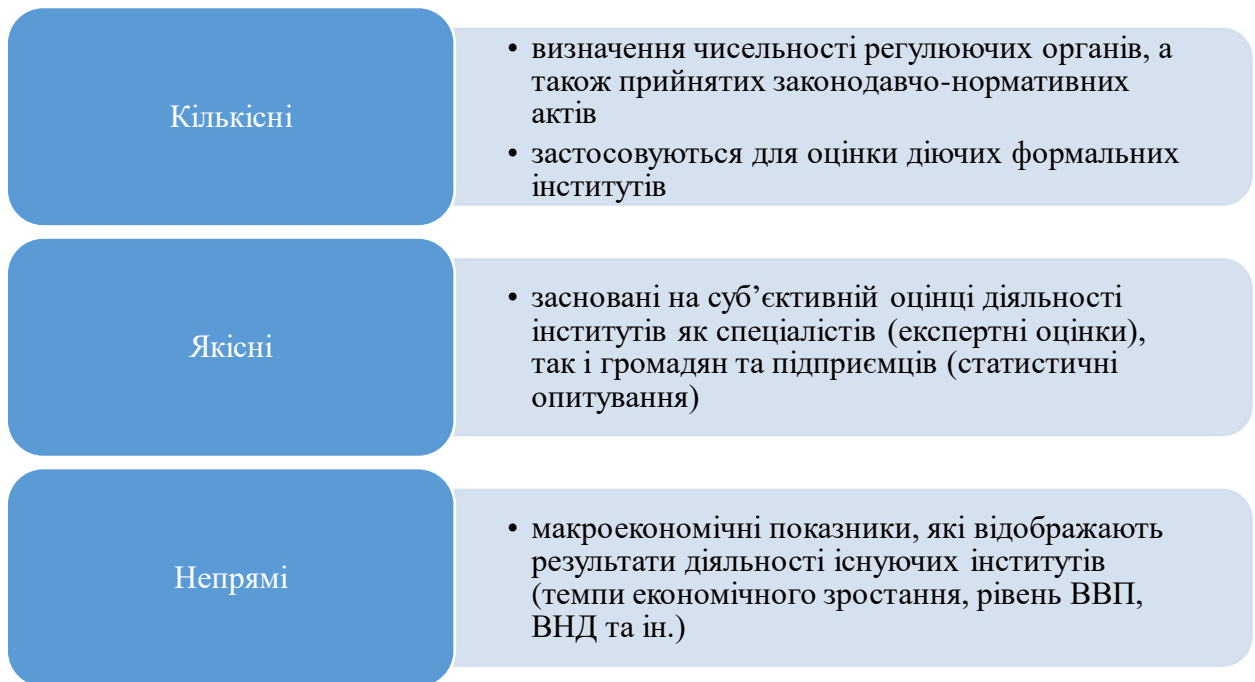

Рис. 2.3. Підходи до оцінки інституційного середовища

Джерело: створено автором на основі [18]

Слід зазначити, що для створення різноманітних міжнародних рейтингів використовуються саме якісні та кількісні підходи. Оцінити рівень та якість взаємовідносин держави та бізнесу, на мою думку, можливо за допомогою аналізу сукупності міжнародних рейтингів. Ми проаналізуємо п'ятірку рейтингів, які на нашу думку дадуть змогу оцінити інституційне забезпечення України:

1. Індекс розвитку електронної держави (E-Government Development Index, EGDI) [77];
2. Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI);
3. Індекс економічної свободи в світі (Economic Freedom of the World Index, EFWI);

4. Індекс демократії (Democracy Index, DI);
5. Індекс ведення бізнесу (Doing Business, DB).

Дослідження розвитку електронної держави проводить ООН та публікує раз на 2 роки. E-Government Development Index (EGDI) являє собою зведений індекс, який складається з трьох компонентів: індексу онлайн-послуг (OSI), індексу телекомунікаційної інфраструктури (ТІІ) та індексу людського потенціалу (НСІ). Значення кожного індексу нормується та потрапляє в відрізок від 0 до 1, а загальний EGDI являє собою середнє арифметичне трьох індексів.

Дане дослідження є орієнтиром в сфері розвитку електронної держави: виявлення моделей ефективного державного управління, оцінка ефективності електронної держави, а також служить інструментом для формування стратегії держави.

В таблиці Е.4. (Додаток Е) вказані країни згруповані за класами відповідно до значення EGDI (дуже високий – більше ніж 0,72; високий – 0,5-0,72; середній – 0,25-0,5; низький – менше 0.25) також кожен клас має відповідні рейтинги. Наприклад в групі з дуже високим індексом рейтинги наступні: V_H, V₃, V₂, V₁, де рейтинг V_H – найвищий, а V₁ – найнижчий. В інших групах оцінка здійснюється аналогічно. Слід зазначити, що в цілому спостерігається тенденція до зростання значень індексу електронних держав в світі. Частка країн з дуже високими показниками EGDI зросла з 21% у 2018 році до 29% у 2020 році, тоді як частка країн з низькими показниками EGDI скоротилася з 8 до 4% за той же період.

Також, важливим фактом є скорочення кількості країн з низькими показниками на 50% порівняно з 2018 роком.

У ТОП-10 країн з розвитку електронної держави входять: Данія, Республіка Корея, Естонія, Фінляндія, Австралія, Швеція, Нова Зеландія, Великобританія США та Нідерланди. Країни зазначені вище мають високий показник ВВП на душу населення і як зазначається у Звіті з розвитку електронної держави 2020 це корелює з показником EGDI [77].

Україна знаходиться в числі країн з високим рівнем індексу EGDІ та має найвищий рейтинг. З оцінки розвитку електронної держави можна зробити висновок, що Україна має потенціал та всі необхідні ресурси, найголовніші з яких це людський капітал для вдосконалення рівня даного індексу та розвитку електронної держави.

Наступним ми будемо розглядати один з найважливіших на мою думку індексів, який - Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) [74].

Рейтинг публікується організацією Transparency International на щорічній основі, перша публікація відбулася у 1995 році. Індекс (CPI) базується на незалежних опитуваннях, проведених серед фінансових та правозахисних експертів, за участі міжнародної організації Freedom House та Світового банку.

Як правило опитування складаються з тринадцяти типів запитань, відповіді на які вимірюють прояви корупції в державному секторі.

Переваги CPI над схожими дослідженнями та рейтингами:

1. CPI має глобальне географічне охоплення;
2. CPI є надійнішим, ніж кожне джерело окремо, оскільки він компенсує можливі помилки між джерелами, беручи середнє значення принаймні з трьох різних джерел, а потенційно таких джерел може бути до 13;
3. CPI з його шкалою від 0 до 100 може розрізняти уявні рівні корупції з більшою деталізацією, ніж джерела, які, наприклад, мають шкали від 1-7 або 1-10, де кожній країні присвоюється повний номер;
4. Оскільки основні джерела CPI оцінюють різні виміри та прояви корупції у державному секторі, CPI вдається узгодити різні аспекти корупції в одному індикаторі.

Внаслідок опитування організація присвоює рейтингові бали від 0 до 100, де 0 – найвищий рівень корупції, 100- корупція відсутня.

Згідно даних, що наведені а рис. Є.1. (Додатку Є) «Рівні сприйняття корупції в державному секторі в 180 країнах/територіях по всьому світу 2020 рік»

найменший рівень сприйняття корупції спостерігається у наступних країнах: Данія, Нова Зеландія – 88 балів; Швейцарія, Фінляндія, Сінгапур, Швеція – 85 балів. Найбільш корумпованим і відповідно має найменший рейтинг СРІ Південний Судан з оцінкою в 12 балів та знаходиться на 179 позиції.

Щодо України, у 2020 році держава отримала 33 бали, 117 позиція серед 180 країн у рейтингу.

Надана Україні оцінка є сигналом до посилення боротьби з корупцією та потребою у перебудові системи взаємовідносин між бізнесом, державою і громадами.

Індекс економічної свободи в світі (Economic Freedom of the World Index, EFWI) [77] публікується у журналі «Economic Freedom of the World», і вимірює ступінь підтримки економічної свободи інституціями країн учасників рейтингу. Основою економічної свободи є свобода виходу на ринки та свобода конкуренції, особистий вибір, добровільний обмін, а також безпека особи і приватної власності. При аналізі інформації для зведення підсумкового індексу використовуються сорок дві точки даних разом із коригуванням юридичних прав, зокрема за гендерною ознакою, для вимірювання того, наскільки жінки мають такий самий рівень економічної свободи, як і чоловіки.

Ступінь економічної свободи вимірюється в п'яти широких сферах: розмір уряду, правова система та права власності, надійні гроші, свобода міжнародної торгівлі свобода обміну, регулювання.

За результатами досліджень наведеними у Додатку Ж. рівнів економічних свобод проведених в 165 адміністративних одиницях, станом на кінець 2019 року найбільші рівні економічних свобод (з рейтингом понад 8,5) були відзначені: Автономний Округ Гонг-Конг, КНР, Нова Зеландія, Сінгапур. Найгірша ситуація в Зімбабве, Алжир, Лівія, Судан, Венесуела з рейтингом менше 5.

У 2019 році за рейтингом Economic Freedom of the World складеним Fraser Institute в Україні рівень економічних свобод був оцінений в 6.2 балів в результаті

чого Україна зайняла 129 місце у рейтингу, що характеризує країну як ту, якій є куди розвиватися у напрямку економічних свобод, зокрема в питаннях регулювання та правової системи [80].

Класифікація за Індексом демократії (Democracy Index, DI) складається дослідним центром The Economist Intelligence Unit, що є дочірнім підрозділом компанії The Economist Group. Вперше індекс був опублікований у 2007 році з того часу регулярно доповнюється та коригується. На сьогодні в рейтингу беруть участь 167 країн світу, а сама класифікація базується на 60 різних показниках, що згруповані за різними категоріями: вибори і плюралізм, громадянські свободи, політична ангажованість населення, політична культура та діяльність уряду.

Вхідні данні для аналізу (DI) отримують шляхом опитування експертів з оцінювання демократії та опитування громадян країн що досліджуються. Далі внаслідок використання складних алгоритмів аналізу відповідей виводиться DI в межах від 0 до 10 балів, згодом проводиться класифікація країн за рівнями демократії.

Країни для яких DI складає від 8 до 10 балів – вважаються країнами з повноцінною демократією, від 6 до 7,9 – демократія неповна, 4,5-5,9 балів – перехідна демократія, менше 4 балів – авторитарний режим.

Згідно звіту Democracy Index 2020 опублікованого The Economist Intelligence Unit [76] станом на кінець 2020 року лише 23 з 167 країн класифікуються як країни з повноцінною демократією.

Таблиця 2.3

Індекс Демократії країни, за типом режиму

	No. of countries	% of countries	% of world population
Full democracies	23	13.8	8.4
Flawed democracies	52	31.1	41.0
Hybrid regimes	35	21.0	15.0
Authoritarian regimes	57	34.1	35.6

Джерело: [76]

За даними зі звіту Україна відноситься до країн з перехідною демократією та займає 79 позицію у рейтингу як зазначено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Рейтинг України за Індексом Демократії (DI), 2020

	Overall score	Rank	I Electoral process and pluralism	II Functioning of government	III Political participation	IV Political culture	V Civil liberties
Ukraine	5.81	79	8.25	2.71	7.22	5.00	5.88

Джерело: [76]

За результатами дослідження The Economist Intelligence Unit слабким місцем України є діяльність уряду. Отже, Україна має зони росту в даному напрямку, що можуть позитивно вплинути на швидкий перехід у неповну демократію найближчим часом.

Індекс ведення бізнесу (Doing Business, DB) представляє собою щорічне дослідження Світового банку, що оцінює простоту ведення бізнесу у 190 країнах світу. В аналізі використовуються 10 індикаторів, оцінюють простоту проведення операцій направлених на початок роботи бізнесу, основні індикатори перелічені нижче: створення підприємства, отримання дозвільної документації на будівництво, підключення до енергосистеми, реєстрація права власності, отримання кредитів, захист інвесторів, оподаткування, міжнародна торгівля, забезпечення виконання контрактів, процедура банкрутства [87].

За даними дослідження 2020 року Україна отримала 70,2 бали і відповідно зайняла 64 позицію серед 190 країн світу (Додаток 3).

В розрізі індикаторів найкращі показники Україна має на етапах створення підприємства, отримання всіх дозволів та сплати податків (рис.2.4.). На мою думку, це зумовлено розвитком цифрової держави та оптимізації надання послуг державними органами в 2019-2022 рр.

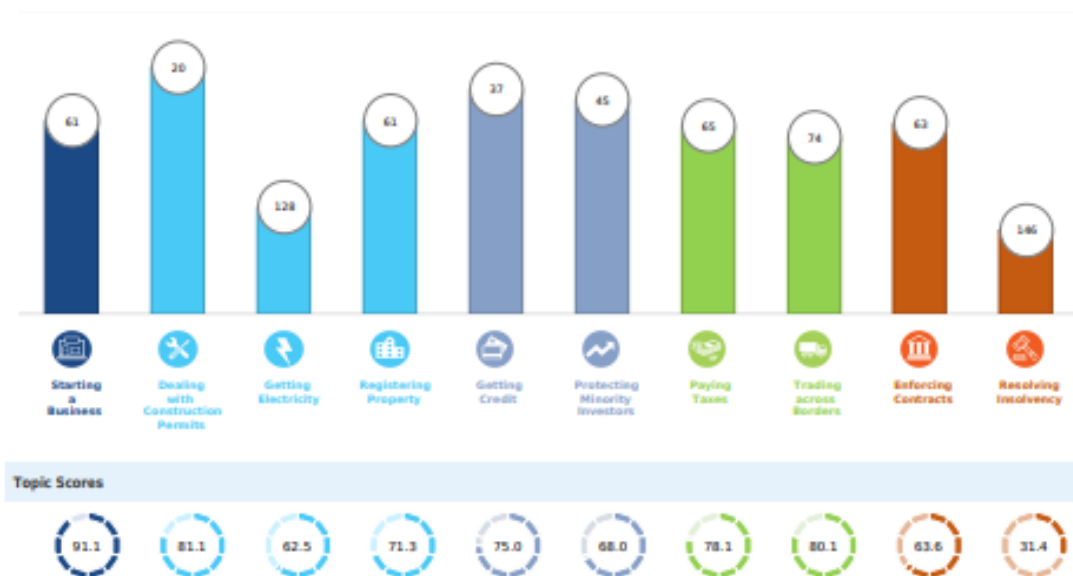

Рис. 2.4 Рейтинги за індикаторами (DB) для України 2020 рік.

Джерело: [88]

Отже за індексом ведення бізнесу станом на 2020 рік Україну можна віднести до країн з відносно сприятливими умовами для ведення бізнесу. Однак, є питання, які потребують негайного вирішення, а саме виявленні недоліки у процесах, що регулюють можливість оперативного підключення бізнесу до енергосистеми та питання у правових та юридичних напрямках, зокрема забезпечення виконання контрактів та особливо процедура банкрутства та ліквідації підприємств.

Отже підбиваючи підсумки досліджених індексів та загальну ситуацію, яка склалася у відносинах держави і бізнесу ми можемо стверджувати, що станом на сьогодні Україна має ряд застарілих процесів в структурах формальних інституцій які гальмують процес розвитку держави і бізнесу що посилюється проблемами набутими в процесі історичного становлення держави та спадком радянської манери взаємовідносин та управління державою.

Внаслідок минулого досвіду та недостатньої роботи уряду в попередніх періодах сьогодні в Україні мають місце: незгоджені термінології в тому числі в юридичній сфері, що призводить до різного трактування законів і норм;

ускладненням процедури створення суб'єктів господарської діяльності, що конфліктує з дійсним законодавством України щодо стимулювання економічного розвитку; відсутністю попиту на наукові розробки; постійними змінами окремих статей законодавчих актів; недотриманням чинного законодавства; слабкою дієздатністю судової системи України при ухваленні рішень щодо прав економічних суб'єктів та обтяжливою податковою системою.

Для покращення ситуації у відносинах держави і бізнесу потрібно оперативно вживати міри що до приведення законодавчого забезпечення до норм та стандартів ЄС, працювати над викоріненням звичок ведення бізнесу та управління державою набутих в минулих історичних періодах, трансформувати неефективні формальні інститути, узгодити формальні норми з неформальними та боротися з корупцією на всіх рівнях. Також особливу увагу потрібно приділити захисту майнових прав, прав бізнесу, виконання контрактів та процедур ліквідації і банкрутства.

2.3. Нові виклики для бізнесу та держави в умовах світової пандемії

Пандемія COVID-19 стала одним з найбільших викликів ХХІ ст. впливаючи на всі соціально-економічні, суспільно-політичні процеси в світовому масштабі. Криза сколихнула всі економіки світу та стала глобальним викликом для людства. Відбулася зміна характеру розвитку економіки на макро- та мікрорівнях, що зачепило всі сфери життєдіяльності, всі галузі економіки. Зокрема, через впровадження карантинних обмежень і високий ступінь невизначеності змінилася поведінка як споживачів, так і бізнесу. В зв'язку з цим уповільнилися темпи економічного розвитку в глобальному масштабі.

Так, у всіх країнах ЄС спостерігалось падіння ВВП, як ми бачимо на рис.И.4. (Додаток И). В Україні зменшення ВВП України становило 4,0 %. Загалом, України в порівнянні з сусідніми країнами, такими як Угорщина, Словаччина має менше погіршення показника ВВП. Причинами цього є трансформаційний характер нашої економіки, впровадження урядом та НБУ заходів щодо пом'якшення кризи, підтримки бізнесу та збереження відносної стабільності у фінансовому секторі і як наслідок на кінець 2020 року інфляція становила 5%, що відповідає встановленому раніше інфляційному таргету.

Темпи падіння ВВП України були найбільшими у квітні 2020, але як видно в табл. 2.5. поступове пом'якшення урядом карантинних обмежень позитивно відзначилося на темпах падіння ВВП і уповільнило їх. Найбільших втрат зазнала галузь пасажирських перевезень, адже вона майже повністю припинила роботу на початку пандемії. Достатньо швидко відновила свою роботу галузь будівництва, яка в подальшому може мати тенденцію до зростання.

Таблиця 2.5.

**Показники падіння виробництва за видами основними діяльності в
Україні, квітень-червень 2020 року**

Вид діяльності	Скорочення, %		
	Квітень 2020	Травень 2020	Червень 2020
Промисловість	-16,2	-12,2	-5,6
Вантажні перевезення	-27,2	-26	-18,3
Пасажирські перевезення	-95,9	-92,3	-70
Будівництво	-16	-2,6	-0,1

Джерело: створено автором на основі [61].

Пандемія кинула виклик державним інституціям та бізнес-організаціям, які для того щоб втриматися на плаву повинні швидко пристосовуватися до нових умов. Зокрема, на перших етапах пандемії критичними питаннями виявилися:

1. Організація віддаленої роботи співробітників – не всі компанії були готові запроваджувати новітні технології у свої бізнес-процеси.
2. Впровадження електронного документообігу – більшість компаній з недовірою відносяться до такого виду документообігу, причинами цього насамперед є страх перед змінами та неврегульованість даного питання в нормативних актах та відсутність законодавчого підкріплення.

У березні 2020 року було проведено опитування Американською торговельною палатою в Україні та компанією-членом Палати «Делойт» щодо впливу COVID-19 на бізнес в Україні в якому взяли участь 104 представники із 96 організацій, які є представниками різних сфер бізнесу, таких як сфери професійних послуг, споживчих товарів, ІТ, телекомунікацій, медіа та інших галузей, представники як невеликих організацій з чисельністю персоналу до 100 осіб (40%), так і середніх і великих компаній – понад 500 та 1000 осіб (що разом складають 29% респондентів) [6].

30% респондентів зазначили, що більше половини їх персоналу не зможуть працювати віддалено, 4% сказали, що ніхто з персоналу не зможе працювати дистанційно і 18% опитаних відмітили, що весь персонал зможе перейти на віддалену роботу (в основному це компанії з чисельністю персоналу до 200 співробітників).

В умовах пандемії загострилася проблема взаємодії держави та бізнесу. Саме в таких умовах бізнес як ніколи потребував підтримки та регулювання з боку держави та швидких дій для пом'якшення впливу пандемії на окремі бізнеси і як наслідок національну економіку в цілому. За даними опитування щодо впливу COVID-19 на бізнес в Україні, рис.2.6. бізнес найбільш очікує від уряду підтримки сфери охорони здоров'я, роботи банківської системи, забезпечення макроекономічної стабільності та відкритої комунікації з бізнесом.

Слід зазначити, що в світі уряди активно підтримують бізнес впроваджуючи податкові канікули, виплачуючи допомогу, підтримуючи діяльність малого та середнього бізнесу який найбільше страждає в умовах пандемії. Уряд України також підтримав малий та середній бізнес ввівши наступні послаблення:

1. ФОПам на єдиному податку підвищили ліміти: для 1-ї групи - 1 млн грн., для 2-ї групи – 5 млн грн., для 3-ї групи – 7 млн. грн.
2. Місцевій владі дали змогу встановлювати податкові знижки за єдиним податком (єдиний податок сплачується до місцевих бюджетів, а не до державного бюджету).
3. Мораторій на планові перевірки продовжили до 30 червня 2020 року, а штрафи і пені за ЄСВ – до 31 травня 2020 року.

Також було затверджено наступні заходи щодо пом'якшення впливу кризи:

1. Для бізнесу, який не може користуватися орендованими приміщеннями на час карантину, скасували плату за оренду на цей період.
2. В Трудовий кодекс ввели поняття дистанційний та гнучкий режим робочого часу.

3. У Цивільному кодексі продовжили терміни позовної давності і права придбання частки.
4. Продовжено терміни за штрафними санкціями, капітального будівництва, проектних і дослідницьких робіт, а також гарантійні терміни для товарів.
5. Суми, спрямовані на боротьбу з COVID-19 звільняються від податку на прибуток і можуть включатися в податкову знижку [14].

У соціальній площині також спостерігаються дисбаланси на глобальному рівні, а саме Коронакриза призвела до збільшення чистого показника нерівності Джині (Gini). Експертами МВФ була розроблена імпульсна реакція чистого індексу Джині на пандемічну подію протягом п'яти років після пандемії, яка показує, що через п'ять років індекс Джині стане вище свого попереднього рівня приблизно на 1,25%. Середній коефіцієнт Джині для країн з ринком, що формується, і країн, що розвиваються, у 2020р. збільшився до 42,7, що порівнюють з рівнем 2008р. [40].

Також, через зміну споживчої поведінки відбулося скорочення темпів зростання середнього класу, що визначалося одним з головних досягнень глобалізації. За даними дослідження Future Consumer Index у 2020р. лише 26% зберегла минулу модель споживання, 35% – економлять, 27% – різко скоротили витрати [81].

За оцінками НБУ у 2020 році відбулося скорочення експорту товарів на 4,6% та зменшення імпорту на 17,9% в порівнянні з 2019 роком.

Щодо прогнозів подальшого розвитку економіки, то переважна більшість експертів не береться робити довгострокові прогнози, оскільки дана криза є принципово відмінною від криз з якими стикалося людство раніше. МВФ має достатньо позитивні на мою думку прогнози щодо розвитку світової економіки в постпандемічний період, а саме в оновленому прогнозі на 2021 рік зазначив зростання до 6% із 5,2% [86].

Рис. 2.5. Наступні дії уряду, які найбільше очікує бізнес (від 1 – найменш очікує, 10 – найбільш очікує), березень 2020

Джерело: розроблено автором на основі [7]

За даними прогнозу World Economic Outlook опублікованого в квітні 2021 року серед розвинених економік, очікується, що США у 2021 році перевищать до пандемічний рівень ВВП, тоді як багато хто в групі повернеться до своїх до пандемічних рівнів лише у 2022 році. Так, найбільше зростання очікується в США та Іспанії – на 6,4% у 2021 році, у 2022 році – 3,5% та 4,7% відповідно [86].

МВФ прогнозує, що ВВП України в 2021 році зросте до 4% з прогнозованих у жовтні 2020 -3%. Також, був оновлений прогноз відновлення української економіки в 2022 році з 3,2% до 3,4% зі збереженням темпів зростання в 2023 році [86].

Постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2020 №671 «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2021-2023 роки» було ухвалено прогноз розвитку економіки в постковідний період [43] та затверджено «Державну програму стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки» [42].

Одним з основних припущень Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2021-2023 роки є закінчення пандемії у світі 2020 році та разом з тим прогноз містить також і альтернативний сценарій розвитку подій. За базовим сценарієм прогнозується:

- зростання ВВП на рівні 4,6% у 2021 році, 4,3% у 2022 році та 4,7% у 2023 році;
- індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року) очікується на рівні 107,3% у 2021 році, 106,2% у 2022 році та 105,3% у 2023 році;
- збільшення реальної середньомісячної заробітної плати працівників – на рівні 12,1% у 2021 році, 6,0% у 2022 році та 5,1% у 2023 році;
- рівень безробіття у 2021 році – 9,2%, у 2022 році – 8,5%, у 2023 році – 8,0%;
- зростання експорту товарів і послуг на рівні 2,9% у 2021 році з подальшим нарощуванням темпів зростання до 6,4% у 2022 році та до 8,2% у 2023 році [43].

На основі даного прогнозу буде сформовано проект бюджету на 2021 рік. Даний документ також дає змогу зробити середньостроковий проноз розвитку економіки та допомогти бізнесу сформувавши певні орієнтири щодо своєї діяльності.

У Державній програмі стимулювання економіки для подолання негативних наслідків впливу COVID-19 визначено наступні короткострокові шляхи підтримки бізнесу:

1. Застосування адаптивного карантину - тобто робота економічних суб'єктів з дотриманням протиепідемічних заходів та забезпечення урядом контролю над поширенням інфекції.
2. Вдосконалення законодавства для забезпечення підтримки інтересів товаровиробників України.
3. Підтримка малого та середнього бізнесу-полегшення адміністративних процедур, впровадження заходів що спрямовані на збереження робочих місць, зменшення витрат бізнес-організацій та полегшення доступу до ресурсів.
4. Підтримка секторів економіки - спрямована на поновлення працездатності та забезпечення майбутнього росту та розвитку галузей економіки.

Отже, ми бачимо позитивні прогнози розвитку як світової, так і національної економіки з боку міжнародних організації та локального уряду, що має позитивний вплив на очікування ринкових агентів та сприяє відновленню економічної активності. Активні дії уряду щодо підтримки бізнесу та населення, а також залучення міжнародних організацій до боротьби з пандемією прискорює можливість повернення економіки до кризового рівня.

Слід зазначити, що бізнес, який мав таку можливість також активно включився та допомагав населенню, забезпечуючи його засобами індивідуального захисту, закупаючи медичне обладнання ліки та ін.

Як показав проведений аналіз, Україні та світу знадобиться ще декілька років, щоб оговтатися від поточної кризи, але завдяки взаємодії держави, суспільства та бізнесу наслідки кризи будуть нести менш руйнівні наслідки, ніж передбачали експерти в перші місяці пандемії.

Висновки до другого розділу

В результаті дослідження визначено, що глобалізація накладає свій відбиток на процеси які відбуваються на рівні національної економіки, тому вибір правильної моделі взаємодії держави та бізнесу стає складнішим та потребує узгодженості не лише з цілями внутрішньої політики, але і з глобальними цілями розвитку світу. В результаті цього виникає протиріччя між необхідністю побудови загальносвітової економіки та необхідністю збереження національної держави.

Виявлено, що питання щодо формування ефективної моделі взаємодії держави та бізнесу є надзвичайно актуальним в умовах глобалізації та потребує глибинного аналізу для вибору найбільш підходящого варіанту для окремо взятої держави. Проведений аналітичний огляд вихідних засад взаємовідносин держави та бізнесу дозволив здійснити певні висновки:

1. Під впливом глобалізації існуючі моделі взаємовідносин держави та бізнесу потребують трансформації.
2. Влив ТНК на світову економіку та економічну, який посилюється з кожним роком накладає свій відбиток на питання вибору ефективної моделі взаємодії держави та бізнесу. В умовах глобальних зрушень ТНК здійснюють помітний вплив на світову економіку та сприяють розвитку глобалізаційних процесів.
3. Враховуючи досвід розвинених країн, які брали за основу неокорпоратистську модель та особливості культурно-історичного розвитку України, на мою думку, ця модель є найбільш оптимальним варіантом, що передбачає участь держави, бізнесу та суспільних організацій у створенні соціальної держави.

Основоположним елементом для впровадження ефективної моделі взаємовідносин держави та бізнесу є наявність сприятливого інституційного середовища. В результаті аналізу інституційного забезпечення взаємовідносин

влади та бізнесу було виявлено наявність неефективних інституцій, які перешкоджають процесу розвитку держави і бізнесу та посилюють диспропорції в економіці.

Визначено, що неузгодженість законодавства, яка дає змогу трактувати нормативні акти та закони по-різному і ухилятися недоброчесним учасникам ринкових відносин від відповідальності є критичною проблемою, яка потребує негайного вирішення. Корупція та лобіювання інтересів, нажаль також мають місце в нашій державі та гальмують всі процеси реалізації державної стратегії по розвитку правової держави.

В сучасних умовах біфуркацій та кризи COVID-19 з якою людство стикнулося вперше та яка виявила недосконалість органів державного управління та інституційного середовища низки країн світу, комунікативна взаємодія бізнесу, держави та суспільства у боротьбі з кризою мала вирішальне значення як на рівні міжнародних організацій, так і на рівні окремих держав.

Отже, можна підсумувати, що в епоху розвитку інформаційного суспільства та розвитку кризи COVID-19 ключовим фактором для забезпечення високого рівня життя суспільства та створення соціальної держави є застосування ефективної моделі взаємовідносин держави, бізнесу та суспільства, яка дасть змогу швидко реагувати на глобальні та регіональні виклики та проблеми. Для цього необхідним є приведення законодавчої бази до стандартів ЄС, вдосконалення форм і методів реалізації партнерських відносин, розвиток інвестиційного та інноваційного середовищ, створення конкурентних умов для ефективного співробітництва, вибір та реалізація моделі взаємовідносин між державою, бізнесом та суспільством для забезпечення розвитку соціальної держави.

РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЗАЄМОВІДНОСИН ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

3.1. Розвиток національної економіки в Україні на основі кластерного підходу

Розвиток національної економіки відбувається в складних умовах глобалізації та соціально-економічних трансформацій. Зміни, які відбуваються на сучасному етапі в економічному середовищі потребують нових підходів для підвищення ефективності економіки, оптимізації взаємовідносин основних стейкхолдерів. Кластерний підхід вже показав свою ефективність в різних країнах світу, що зумовлена тим, що вони виникли через глобалізацію та розвиток кластерів відбувається на основі нових технологій. Таким чином, кластерний підхід відповідає сучасним тенденціям зовнішнього середовища та є найбільш ефективним для відкритих економік інтегрованих у світове співтовариство. Оскільки, економіка України перебуває у фазі трансформації, то впровадження кластерів є одним з провідних напрямів для її подальшого розвитку.

Кластери являють собою об'єднання підприємств за географічною чи галузевою ознакою на рівноправних умовах, що дає їм рівний доступ до новітніх технологій і виключає лобювання інтересів, а також підвищує гнучкість компаній. Таким чином, компанії працюють на національну економіку, на всіх учасників кластеру, що забезпечує їм високі конкурентні переваги на ринку та конкурентоспроможність національної економіки в цілому. Кластер складається з чотирьох елементів, які є відображенням його сутності (рис.3.1):

1. Ядро- є основою кластеру навколо якого відбувається скупчення учасників (наприклад, інноваційне підприємство, асоціація виробників)
2. Соціальне середовище- являє собою людський та інтелектуальний капітал, що є найважливішими чинниками у розвитку кластеру.

3. Інституціональне середовище - являє собою сукупність політичних, економічних, соціальних норм, які є основою взаємовідносин всередині кластеру.
4. Екологічне середовище - це інформаційне та навколишнє середовище.

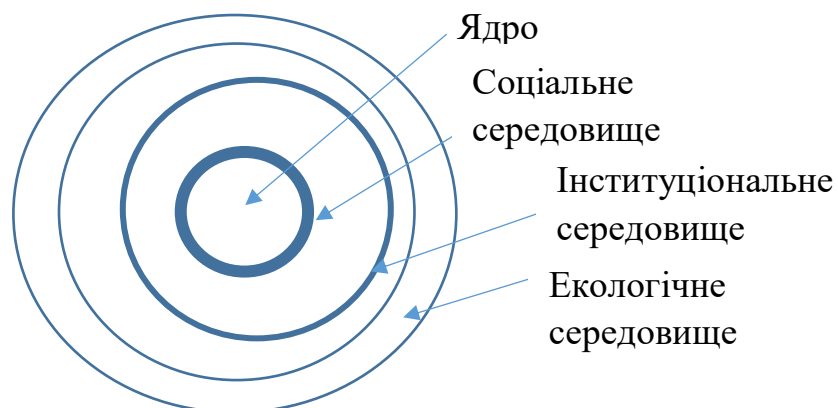

Рис. 3.1. Структура кластеру

Джерело: розроблено автором на основі узагальнення результатів дослідження.

Слід зазначити, що Національний Інститут Стратегічних Досліджень однією з стратегічних цілей визначив структурну модернізацію з метою формування конкурентоспроможної економіки, в основі якої повинні бути інновації у всіх видах виробництва, високі стандарти до ефективності та екологічності використання ресурсів, розвиток бізнесу з врахуванням потреби в адаптації до глобальних викликів сучасності, одним з напрямів якої є надання нової якості розвитку підприємництва, як видно з рис.І.5. (Додаток І). Слід зазначити, що одним із завдань даного напрямку є удосконалення нормативно-правової бази щодо функціонування кластерів, сприяння їх утворенню, інтеграція кластерних підходів до реалізації державних та місцевих програм і стратегій розвитку [59].

В глобальній економіці кластери мають провідну роль у задоволенні попиту на товари та послуги, використовуючи при цьому новітні технології та людський

капітал. В провідних країнах світу державні органи сприяють широкій кваліфікації кластерів для залучення якнайбільшої кількості фірм [47].

Впровадження кластерного підходу найбільш поширене у наступних країнах: Франція, Іспанія, Норвегія, Італія, Великобританія, Австрія, США, Фінляндія, Данія. Головним компонентом для реалізації даної політики є створення надійного співробітництва між державою та бізнесом, в якому кожен з цих суб'єктів відіграватиме важливу роль та від кожного з них залежатиме розвиток національної економіки (Додаток Й).

На даний час в ЄС використання кластерів розглядається як головне джерело конкурентних переваг глобальній економіці. Кластери можуть слугувати певним захистом національної економіки на світовому ринку захищаючи їх від впливу глобальних монополій. Відповідно до стратегії ЄС «Європа 2020» передбачається створення потужних кластерів світового рівня відповідно.

За результатами експертних досліджень асоціації «Європа ІнтерКластер», кластери світового рівня представляють кластерні утворення, конкурентоспроможні на світовому ринку, з потужною інноваційною економічною системою, які залучають масштабні інвестиції та впливають на міжнародні інтеграційні процеси в економічній сфері [82].

В сучасних умовах політичної нестабільності, низької довіри до державних органів, банківської системи реалізація кластерної політики має значний потенціал. Як зазначав В. Геєць, «Специфіка функціонування кластерів, полягає в інтеграції галузевих і територіальних принципів організації підприємницької діяльності, можливості більш повного використання інфраструктурного потенціалу країни та її регіонів, а також здатності до зміни конфігурації мережі: заміни окремих елементів, приєднання додаткових тощо» [11].

Україна протягом останніх років активно почала впровадження кластерного підходу, зокрема через адаптацію до стандартів ЄС та необхідності забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку. У Державній стратегії регіонального

розвитку на 2021-2027 роки зазначено, що впровадження новітніх технологій з метою реіндустріалізації великих міст, формування кластерів, які спрямовані на ефективне використання ресурсів та інноваційний розвиток країни є одним з найважливіших напрямів розвитку національної економіки [42].

У Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року зазначається, що необхідне залучення малого та середнього бізнесу до перспективних кластерів в різних галузях на базі взаємодії держави, бізнесу та міжнародних організацій. Внаслідок приєднання України до програми ЄС «Підвищення конкурентоспроможності малого і середнього бізнесу (COSME) (2014 - 2020)» впровадження даних кластерів буде сприяти залученню технологій за інтеграції до політики ЄС [43].

За участі КНУ імені Тараса Шевченка, Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського», ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Національного університету «Києво-Могилянська академія», Національного університету біоресурсів і природокористування України було розроблено Доктрину збалансованого розвитку України до 2030 року, де визначено наступні стратегічні пріоритети у розвитку кластерної політики в Україні:

1. створення національних кластерів у високотехнологічних видах економічної діяльності, таких як інформаційно-комунікаційні технології, енергетичний сектор, аграрний сектор, сектор вищої освіти та наукових досліджень, а також серед промислових секторів, таких як машино- та літакобудування;
2. забезпечення законодавчої, організаційної та інформаційної підтримки на міжнародному, національному регіональному рівнях.
3. стимулювання розвитку кластерів світового рівня для розгалуження системи міжнародного співробітництва через участь у міжнародних програмах і проектах таки як Interreg 4; Cosme; Horizon 2020 [60].

Позитивним аспектом розробки цілей сталого розвитку до 2030 року та Докрини збалансованого розвитку України до 2030 року є той факт, що ми спостерігаємо реалізацію даних проектів на практиці. Отже, станом на кінець 2020 року внаслідок участі у міжнародному проекті Interreg4 було створено кластерний комітет на платформі Industry4Ukraine, через яку активно проводяться вебінари та є можливість подання заявок на отримання грантів.

У серпні 2020 року почав свою роботу проект ClusteRISE, який став першим в Україні проектом у розвитку кластерів промислових хайтек секторів за концепцією IAM (Інжиніринг – Автоматизація – Машинобудування)[51] Проект було реалізовано в Харківському та Запорізькому регіонах за підтримки Німецького товариства міжнародної співпраці GIZ. Даний проект показав, що за підтримки міжнародних донорів таких як GIZ Україна може успішно розвивати кластерний підхід та сприяти інноваційному розвитку в промисловій сфері на рівні галузі та національної економіки. Даний проект містить 5 засад, які відповідають Національній програмі кластерного розвитку до 2027 року та забезпечили його успішну реалізацію:

1. Інституціоналізація (налагодження взаємодії з державними органами, створення ефективної системи управління процесами всередині кластеру).
2. Фокус на сектори ІЕ.
3. Smart компоненти (Smart product and services, smart export, smart organization).
4. Нові сектори хайтек (види економічної діяльності та середньо / високотехнологічні сектори економіки згідно класифікації OECD: аерокосмічна галузь, фармацевтика, виробництво комп'ютерів та програмного забезпечення, промислова автоматизація та ІТ, виробництво медичного та оптичного обладнання, машинобудування)
5. Співпраця всіх ключових стейкхолдерів [47].

Отже, даний проект є реальним прикладом успішного впровадження кластеру та доказом того, що реалізація кластерної політики є необхідною в поточних умовах національної економіки.

Станом на 2020 рік в Україні зареєстровано 30 кластерних організацій з яких 31% - ІТ галузь, 16% - АПК, 13% - деревообробна та меблева промисловість, 10% - енергетика, 6% - аерокосмічна галузь та ін. Отже, найбільш розвиненим є ІТ-кластер, в якому можна виділити Львівський та Харківський ІТ-кластери.

Слід зазначити, що ми спостерігаємо успішне виконання Дорожньої карти кластерної економіки України на 3 роки (до 2024), яка була сформульована в Проєкті національної програми кластерного розвитку до 2027, а саме у березні 2022 року 16 кластерів та кластерних організацій України об'єднались в «Український кластерний альянс» (УКА). Дане об'єднання має на меті розвиток кластерного руху в Україні.

Одним з етапів дорожньої карти була інституціоналізація, що являє собою реальну підтримку державою кластерів. Даний пункт також набув практичного впровадження, а саме було виділено бюджет на розвиток кластерів, визначено оперативні цілі по розвитку кластерного підходу, що затверджено Постановою КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» [46].

Також, можна спостерігати активні дії кластерів під час Пандемії, наприклад Харківський ІТ-кластер зібрав більше 6 млн гривень, на які було закуплено медобладнання для збільшення обсягів діагностування та лікування до 100 000 пацієнтів на місяць. В умовах карантину кластер продовжував активну діяльність з розвитку технологічної екосистеми регіону [21].

З початку періоду пандемії «Укрлегпром» був першою галузевою асоціацією, яка швидко відреагувала на потребу забезпечення медичної системи України та населення засобами індивідуального захисту (ЗІЗ). Десятки підприємств галузі у березні та квітні перейшли на локальне виробництво масок, комбінезонів та інших

ЗІЗ. Проблема з якою зіштовхнулись підприємства полягала у тому, що Уряд повністю спростив процес імпорту й заборонив експорт, що в умовах кризи мало негативний аспект [23].

Отже, з зазначених вище прикладів ми можемо прийти до висновку, що кластеризація економіки недостатньо підтримується державою, незважаючи на зростання кількості кластерів. Необхідно створити інформаційні реєстри та бази, стимулювати інвестиції в розвиток кластерів, а також створити окремий державний орган для регуляції кластерної політики держави.

В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Кластерний підхід знаходиться на стадії зародження в національній економіці.
2. Спостерігається позитивна тенденція з боку бізнесу до впровадження даного підходу.
3. Кластерний підхід може стати рушієм розвитку інноваційної економіки в процесі впровадження та використання новітніх технологій, покращення взаємодії держави та бізнесу.
4. Даний підхід забезпечить підвищення конкурентоспроможності вітчизняних компаній, як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку.
5. Впровадження кластерів позитивно вплине на процес імплементації національної економіки до Європейських стандартів.

3.2. Корпоративна-соціальна відповідальність бізнесу як один з напрямів вдосконалення взаємовідносин між бізнесом, державою та суспільством

На постіндустріальному етапі розвитку економіки, заснованому на людиноцентризмі, першочерговим завдання є задоволення потреб суспільства, його розвиток та підвищення добробуту. Вирішення суспільних проблем є завданням держави, але слід зазначити, що через зростаючий вплив на навколишнє середовище та здоров'я людей великих підприємств відповідальність за добробут суспільства лежить також і на бізнес-структурах. В зв'язку з цим для сталого розвитку економіки необхідне співробітництво держави та бізнесу.

В умовах нестабільності економічної системи та криз з якими стикається людство XXI століття постає питання пошуку інструментів для нагального подолання проблем.

Одним з таких інструментів є корпоративно соціальна відповідальність бізнесу. Business for Social Responsibility –це об'єднання корпорацій США, яке займається просуванням концепції корпоративно соціальної відповідальності, визначає її як «досягнення комерційного успіху на основі застосування етичних норм і повазі до людей, співтовариств, довкілля» [16].

На конгресі «За сталий розвиток» у своїй доповіді «*Making Good Business Sense*» Лорд Холм Річард Уатт надав наступне визначення КСВ «постійна можливість бізнесу вести справи на засадах етики та робити свій внесок в економічний розвиток, водночас покращуючи якість життя своїх працівників та їх сімей як і суспільства в цілому» [39].

Оскільки, діяльність підприємств все більше накладає свій відбиток на навколишнє середовище, впливає на здоров'я та добробут суспільства, то з метою поширення принципів корпоративно-соціальної відповідальності (КСВ) у світі 26 липня 2000 року було розпочато етап виконання Глобального Договору ООН. Станом на березень 2021 рік до Глобального договору приєдналося більше ніж 12

765 компаній та організацій з більш як 160 країн світу [48].

Також, слід зазначити, що угода затверджена ООН про «Цілі сталого розвитку» закликає уряди держав активно діяти для вирішення соціальних та екологічних проблем, підвищуючи добробут населення. З того, що зазначено вище, стає зрозумілим, що вирішенням суспільних проблем повинні займатися як державні, так і бізнесові структури і лише при їх ефективній взаємодії можливе забезпечення добробуту, як сучасного суспільства так і майбутніх поколінь.

У 2006 р. міжнародна дослідницька та консалтингова компанія The RepTrak Company розпочала глобальний проект по щорічному дослідженню рівня корпоративної репутації 100 найвідоміших компаній світу – Global RepTrak100. В основу рейтингу покладено міжнародне дослідження думки споживачів та стейкхолдерів із 15 розвинених країн світу. У рейтингу дається оцінка репутації компаній, які оперують на ринках 15 країн із репутацією вище середньої у власній країні з рівнем пізнаваності понад 40 %. Рейтинг Global RepTrak100 дає можливість визначити, які компанії володіють найвищим рівнем корпоративної репутації та які чинники мають на неї найбільший вплив.

За даними дослідження 2020 Global RepTrak100, найвагомішим критерієм була якість товарів та послуг (20,1 %), другим – рівень корпоративного управління (14,8 %) і третім – рівень соціальної відповідальності бізнесу (14,4 %) [6]. Дане дослідження доводить, що на сучасному етапі вагомою складовою успіху компанії виступає її позиція щодо соціальної відповідальності.

В умовах кризи спричиненої пандемією COVID-19 загострюється питання корпоративно-соціальної відповідальності бізнесу. Перед компаніями постали питання адаптації до нових умов для успішного продовження бізнесу. Пандемія відкрила нові можливості для модифікації стратегій та розширення програм КСВ компаній. Українські компанії також не залишилися осторонь та впроваджували різні благодійні проекти.

Наприклад: компанія АТБ проводила соціальне інвестування у вирішення

комунальних проблем та на закупівлю обладнання для лікарень, проект «Соціальний кошик АТБ» передбачав зниження цін на соціальні товари на 10-15% нижче за середньоринкові. Проект «НЕ чужі долі» мав на меті надання адресної гуманітарної допомоги сім'ям українських учасників АТО. Компанія «Епіцентр» запланувала і втілила такі Проекти: соціальне інвестування в розвиток спорту; будівництво; ремонт спортивних комплексів, освітніх та медичних закладів. Компанія «Нова пошта» продовжила свій головний соціальний проект «Гуманітарна пошта України»: безкоштовно доставляє продукти харчування, медичне обладнання та засоби індивідуального захисту для лікарень, незахищених категорій населення, військовослужбовців [33].

Одна з компаній на ринку комунікацій Vodafone запровадила безкоштовний доступ до необмеженої мобільної передачі даних для багатьох своїх щомісячних клієнтів і покращив пакети вразливих верств клієнтів до необмеженого використання даних безкоштовно [72]. Джек Ма, співзасновник Alibaba безоплатно передав набори для тестування на коронавірус та інші медичні матеріали багатьом країнам світу [71]. Джек Дорсі, засновник і очільник Twitter, пожертвував 1 млрд доларів США на зусилля для боротьби з пандемією Covid-19 [73].

Криза COVID-19 показала потребу в компаніях зі стійкими принципами КСВ, адже завдяки їм допомогу змогли отримати малорозвинені країни у вигляді волонтерської допомоги. Зважаючи на досвід отриманий під час даної кризи більшість компаній має усвідомити, що для процвітання бізнесу в довгостроковій перспективі необхідно знайти баланс між бажанням отримати прибуток та соціальною відповідальністю. На мою думку, успішною в постпандемічний період зможуть бути лише ті компанії, які матимуть чіткий план розвитку КСВ та буде впроваджувати такі проекти на практиці.

За результатами дослідження Global RepTrak100 у 2021 році лідером стала компанія виробник конструкторів The Lego Group, утримуючи цю позицію вже другий рік поспіль. У топ-10 також увійшли Rolex, Ferrari, The Bosch Group та

Harley-Davidson Inc та ін. (табл.3.1.).

Таблиця 3.1.

Рейтинг репутації провідних компаній світу Global RepTrak100 за 2021 рік

2021		
Рейтинг	Компанія	RepTrak Pulse
1	The Lego Group	80.4 Excellent
2	Rolex	79.6 Strong
3	Ferrari	78.8 Strong
4	The Bosch Group	78.1 Strong
5	Harley-Davidson Inc	78.1 Strong
6	Canon Inc.	77.6 Strong
7	Adidas AG	77.6 Strong
8	The Walt Disney Company	77.5 Strong
9	Microsoft Corp.	77.1 Strong
10	Sony Group Corp.	77.0 Strong

Джерело:[69]

Конкурентні переваги The Lego Group полягають у значній лояльності споживачів до компанії, адже близько 60 % респондентів зазначили, що обов'язково придбають продукцію Lego, що на 14 % вище середнього показника за таким рейтингом [67]. Соціально відповідальна стратегія компанії Lego пов'язана з наміром повного переходу на екологічне й циклічне виробництво. До 2030 року керівництво Lego планує налагодити виробництво з екологічно чистих матеріалів усіх основних продуктів. Компанія збирається витратити 400 млн доларів США протягом трьох років, щоб запустити в продаж Lego із переробленого пластику [15].

Слід зазначити, що лише чотири компанії із десятки лідерів рейтингу 2021 Global RepTrak100 – The Lego Group – (70,9), Microsoft (71,5), The Bosch Group та The Walt Disney Company (71,4) отримали високі оцінки у підрейтингу соціальних ініціатив ESG Score (E – Environment refers; S – Social refers; G – Governance refers) [68]. ESG – це індекс прозорості компаній, який враховує соціальні, екологічні та управлінські критерії для оцінки стійкості компаній, він є вагомим показником для потенційних інвесторів. Даний індекс став мейнстрімом на даний час, який є важливим етапом для переходу до сталого, інклюзивного та стійкого світу. Як зазначає засновник і виконавчий голова ВЕФ Клаус Шваб та головний виконавчий

директор Deloitte Пуніт Ренджен дані показники мають у майбутньому відображатися у звітах на рівні з фінансовими показниками, щоб уряди та суспільство мали змогу проконтролювати та оцінити слід будь-якої компанії у світі. Європейський Союз продовжує свою роботу над звітністю щодо сталого розвитку, вимагаючи більш детального розкриття широкого кола питань сталого розвитку від компаній, які бажають працювати в Європейському Союзі або разом з ним. У США голова Комісії з цінних паперів і бірж (SEC) Гері Генслер заявив, що хоче обов'язкового розкриття інформації про кліматичні ризики та, щоб агентство негайно вжило цього нового правила [71].

Професійна асоціація корпоративного управління (ПАКУ) і Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» за підтримки Центру міжнародного приватного підприємництва (CIPE) провели оцінку індексу прозорості українських компаній за 2020 рік. Було оцінено публічну інформацію за 2020 р. у відповідності до ESG критеріїв на сайтах українських компаній, які були у списку 50 найбільших компаній платників податків.

За даними вищезгаданого дослідження свої стратегії КСВ розмістили на сайтах лише 26 компаній, тобто 44,6%. В порівнянні з 2019 роком рівень розкриття інформації збільшився вдвічі (рис.3.2.), що свідчить про позитивну, хоча і не достатню як на мене, динаміку розвитку КСВ в українському бізнес-середовищі.

Хотілося б відмітити компанії з найвищим рівнем розкриття загальної інформації та інформації про політку КСВ (рис.3.3.)

На мою думку, низькі показники оприлюднення інформації про КСВ, викликані відсутністю відповідальності за порушення порядку подання та оприлюднення звітів про управління у змінах які були прийняті у 2018 р. до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», відповідно до якого великі підприємства повинні були готувати та оприлюднювати Звіти про управління. У 2020 р. тільки 58,5% компаній оприлюднили на корпоративних сайтах звіти про управління.

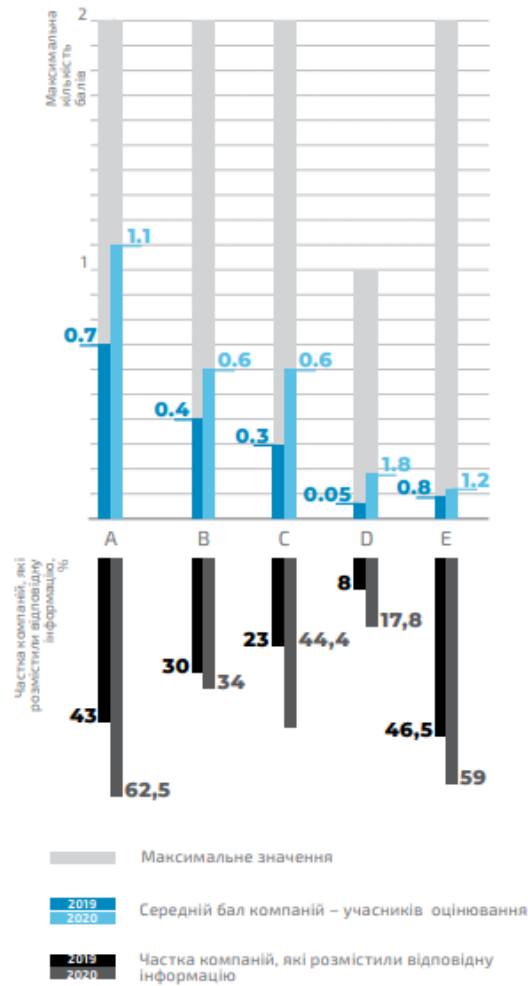

Рис.3.2. Порівняння частки компаній, які розмістили інформацію про свою стратегію КСВ у 2019 та 2020 роках.

Джерело: *ESG TRANSPARENCY INDEX 2020 UKRAIN* [82]

Рис.3.3. Компанії з найвищим рівнем розкриття інформації за критерієм «Загальна інформація про компанію» і «Політика КСВ»

Джерело: *ESG TRANSPARENCY INDEX 2020 UKRAIN* [82]

Отже, КСВ у особливо у кризовий період являє собою інструмент для швидкого реагування на виклики сучасності. У довгостроковій перспективі КСВ принесе будь-якому бізнесу підвищення його конкурентоспроможності та переваги на ринку серед інших компаній, оскільки в процесі глобальних змін навколишнього середовища змінюється і свідомість та сприйняття суспільством компаній. Все більше людей звертають увагу на принципи та цілі, які декларує будь-яка компанія.

На мою думку, розвиток національної економіки заснованої на цілях сталого розвитку не можливий без суттєвого збільшення відсотку тих компаній, які будуть на рівні з отриманням прибутку ставити цілі вирішення питань суспільного значення та впровадження ініціатив направлених на незахищені верстви населення. Як показує досвід міжнародних компаній КСВ є одним з найвагоміших чинників для розвитку бізнесу і в подальшому економіки країни.

3.3 Світовий досвід антикризового управління державою в умовах Пандемії COVID-19

Пандемія COVID-19 спричинила негативний вплив на світову економіку в цілому та на окремі її галузі, серед них можна виділити наступні:

1. Туризм- за результатами оцінки Всесвітньої ради подорожей і туризму, COVID-19 може стати причиною втрата близько 50 млн робочих місць у галузі.
2. Транспорт- за даними Міжнародної асоціації повітряного транспорту у 2021 році передбачається зменшення доходів передбачається на 44% порівняно з 2019 роком.
3. Аграрний сектор- залежність від імпортних засобів захисту рослин та зменшення доступних людських ресурсів.
4. Нафтовий сектор-падіння попиту на нафтопродукти (паливо) через те що 60% споживання нафти припадає на переміщення осіб.

Позитивного вплив також присутній у окремих галузях економіки, таких як фармацевтика, ІТ галузь та електронна комерція.

Перед державними органами та міжнародними організаціями постало складне завдання, яке полягало в якнайшвидшому реагування на шоки, яких зазнала економіка для запобігання стрімкій стагнації економічної системи. Єврокомісія ухвалила такі заходи для боротьби з пандемією:

1. Створення фонду стратегічних ініціатив у розмірі€ 400 млн для глобальної боротьби з COVID -19.
2. Формування «Резерву порятунку» - запасу обладнання для боротьби з вірусом.
3. Заснування військової оперативної групи, яка координуватиме свої дії з НАТО для боротьби з COVID-19.
4. Виділення € 100 млрд на допомогу бізнесу і збереження робочих місць у

період карантину.

5. Виділено € 350 млн Греції, що постраждала від напливу мігрантів з третіх країн для запобігання розповсюдження вірусу.

Ці заходи сприяли призупиненню поширення вірусу COVID-19 на рівні країн ЄС та матеріально підтримали бізнес та працівників, що втратили можливість працювати. Слід зазначити, що ситуація в економіках провідних економіках світу, таких як США та ЄС в умовах нової кризи COVID-19 безпосередньо впливає на економіки інших країн світу, що зумовлено посиленнями раніше процесами глобалізації та інтеграції України до європейського економічного простору. Розглянемо заходи антикризового регулювання ЄС на прикладі країн-партнерів України- Німеччини, Швеції та Польщі. Політики цих країн мають спільні риси у заходах протидії пандемії та використовували як опосередковану, так і пряму підтримку бізнесу та суспільства шляхом:

1. Розширення видаткової частини та зменшення податкового навантаження.
2. Субсидіювання заробітних плат та підтримки малозабезпечених верств населення;
3. Збільшення кредитів які гарантує держава та «вливання» капіталу компаніям, які мають фінансові труднощі через кризу [76].

Економічний розвиток даних країн у 2020 році має спільні риси та дозволяє виокремити підходи до антикризової політики:

1. Швеція, Польща та Німеччина показали нижчі темпи падіння ВВП та зайнятості в порівнянні з іншими країнами-членами ЄС.
2. Економічне послаблення проявлялося в довгостроковій, так і короткостроковій перспективі. Короткострокові складові проявлялися у скороченні споживання через високий рівень невизначеності на початкових етапах пандемії. Довгострокові у зменшенні експорту та значного падіння економіки. Зменшення імпорту мало вплив як в довгостроковій, так і короткостроковій перспективі, що проявлялося в скороченні попиту та

пропозиції та спад енергетичній та сировинній галузі.

3. Німеччина проводила політику міграційної відкритості і є привабливою країною для трудової міграції, так як і Швеція та Польща. В даних країнах спостерігається висока мобільність всередині країни, навіть, незважаючи на запровадження карантинних обмежень.

Німеччина показала найкращі показники розвитку економіки в I кварталі 2020 року ніж прогнозували та вже у червні 2020 року досягла докризового рівня розвитку економіки. Цьому передувало запровадження стимулюючої фіскальної та монетарної політики, а також послаблення карантинних обмежень. Відмінним від інших країн заходом антикризового регулювання стало впровадження зменшеної ставки ПДВ стандартна ставка була знижена з 19% до 16%, а пільгова - до 5%, проти 7% раніше. Зниження податкового навантаження стало можливим завдяки стійкості державних фінансів Німеччини та підходу щодо збалансованого бюджету.

У великій кількості програм підтримки бізнесу та населення, хотілося б виділити програму Kurzarbei, яка передбачала компенсацію витрат доходів при переведенні працівників на неповний робочий день. Ефективність даної програми була підтверджена МВФ [83].

В цілому антикризова політика державного регулювання в Німеччині мала позитивний відгук від населення, завдяки підтримці безробітних та працівників які вимушені були перейти на неповний робочий день, а також від бізнесу який отримав значну підтримку від державних органів, зокрема через послаблення фіскального тиску.

Швеція в підході до протидії пандемії є унікальною країною, оскільки вона не запроваджувала жорстких карантинних обмежень сфокусувавши увагу на забезпеченні соціально-економічних потреб населення та надання кваліфікованої медичної допомоги. Оскільки, Швеція є країною з найкращим соціальним забезпеченням, належною системою державного управління обраний підхід став успішним. Оскільки, вказаний в Конституції Швеції перелік свобод не може бути

порушений, а саме: виняткові повноваження місцевих органів, свобода пересування громадян, незалежність публічних інституцій, то всі обмеження які покликані на зупинку розвитку пандемії в Швеції мали виключно рекомендаційний характер.

Основою взаємодії уряду та суспільства виступає високий рівень довіри до держави, за останні 10 років він складає близько 60%, а отже громадяни в переважній більшості прислухаються до рекомендацій держави та виконують їх.

Польща мала відмінний від Швеції підхід до протидії кризи COVID-19, вона активно запроваджувала жорсткі обмеження, але разом з тим розширила витрати на підтримку бізнесу та громадян, забезпечення купівельної спроможності та протидію безробіттю. На зазначені вищі заходи Польща витратила 6,5% ВВП, що є найбільшим показником серед країн ЄС. Також, важливим моментом є початковий стан справ Польщі (на момент входження в кризу) в сфері державних фінансів, адже вона мала кращі боргові позиції та показники державного та зовнішнього боргу відносно ВВП в порівнянні з іншими країнами Європи.

Також, Польщі вдалося зберегти позитивну динаміку продуктивності та трансформувати виробничу структуру у сфері послуг з застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, що дало змогу легко перейти на дистанційний режим роботи та може сприяти у майбутньому збільшенню інвестиційної привабливості та пришвидшенню темпів економічного відновлення.

Однією з найвпливовіших економік є США і її поступове відновлення позитивно вплине на динаміку багатьох країн світу, в тому числі і України.

Досліджуючи інформацію з відкритих джерел а саме з системи Опендатабот в Україні на момент звернення було зареєстровано близько 1,9 млн. підприємців, для яких були впроваджені наступні методи компенсацій та підтримки:

1. Звільнення від сплати ЄСВ для ФОП першої групи.
2. Введення податкових канікул на період з грудня 2020 по травень 2021.
3. Збільшення втричі розміру податкового боргу щодо якого регулятор не буде здійснювати заходи стягнення, звільнення від оплати податкових штрафів

та пені для певних категорій бізнесу.

4. Звільнення від сплати за оренду держмайна на період карантину , тощо.

Фінансування ініціатив було забезпечено урядом за рахунок сформованого фонду протидії COVID-19.

В той же час, можемо оцінити швидкість перебудови бізнесу, а саме малого та середнього, як рушія розвитку економіки. Більшість компаній з сфери ресторанного бізнесу оперативно переорієнтувалися на реалізацію товарів та послуг за межами їх приміщень, а також з плином часу звичним стає реалізація товарів на виніс, або доставка до споживача кур'єрськими службами. Формування замовлень через різноманітні сервіси переходить в онлайн режим – забезпечуючи роботою працівників організацій і відповідно продукцією споживачів.

Пандемія як і інші форс-мажори в першу чергу негативним чином впливають на незахищені верстви населення та малий бізнес.

В умовах пандемії має місце загострення соціально-економічного протиріч, в зв'язку з чим є критично необхідним створення та розвиток соціально орієнтованих підприємств. Найбільш відомою платформою для розвитку соціального підприємництва є SOCAP, що об'єднує соціальні підприємства, керівників фондів та некомерційних організацій, інвесторів, урядових та політичних лідерів, лідерів думок та науковців. Завдяки обміну досвідом між провідними спеціалістами та експертами, учасники SOCAP просувають ідею соціально орієнтованого бізнесу та допомагають знайти інвесторів для старту і розвитку соціально значущих проектів.

Український досвід підтримки, соціально направленою бізнесу найбільш виражений в проектах Української соціальної академії (УСА) а саме: «Акселератор соціального підприємництва» та «Менеджмент соціальних інновацій». Як наслідок діяльності УСА в Україні вже готується більше ста проектів соціально значущих бізнес організацій.

До початку Пандемії Україна знаходилася на етапі активного реформування законодавчої бази та мала для цього ресурси в тому числі і матеріальні та поступово

відновлювала імідж на міжнародній арені. Пандемія стала викликом і змусила уряд в екстреному режимі винаходити та застосовувати нові механізми для підтримки бізнесу та соціально значимих організацій та підприємств в наслідок чого накопичені резервні ресурси майже вичерпалися. Негативний вплив на економіку посилювався через часткове неприйняття суспільством введених карантинних обмежень, що спровокувало додаткове навантаження на систему охорони здоров'я та відповідні непланові видатки.

Висновки до третього розділу

Для розвитку національної економіки в умовах глобалізації та посилення ролі ТНК та бізнес-організацій в цілому слід звернути увагу на розвиток взаємовідносин в традиції бізнес-держава-суспільство та впровадження нових підходів до розвитку бізнесу. У роботі було аргументовано використання та необхідність швидкого впровадження перспективних підходів до розвитку національної економіки, а саме кластерного підходу та впровадження корпоративно-соціальної відповідальності бізнесу.

Використання вище зазначених підходів набуло широкого застосування в провідних державах світу та показало свою ефективність. В ході дослідження встановлено, що їх імплементація в національну економіку відбувається дуже повільними темпами та має недостатню масштабованість. Враховуючи успішні кейси застосування даних підходів на практиці в межах національної економіки та важливість їх впровадження для успішної Євроінтеграції та подальшого розвитку ми виділили основні проблеми, які заважають застосуванню даних підходів:

1. Недостатня підтримка та стимулювання державою нових підходів.
2. Необхідність створення інституційного забезпечення для врегулювання процесів по впровадженню КСВ та кластерного підходу.
3. Відсутність регулюючого органу з боку держави по дотриманню обраного підходу до розвитку бізнесу.
4. Відсутність комунікативної взаємодії державних органів та влади.

Проаналізувавши світовий досвід, зважаючи на національні виклики та враховуючи необхідність вирішення глобальних проблем першочерговим завданням для країни є налагодження зв'язків між державою, бізнесом та суспільством. Взаємовідносини головним чином мають бути направлені, перш за все, на створення держави добробуту для забезпечення громадян високим рівнем

добробуту та співпрацю з міжнародними організаціями та іншими державами для спільного вирішення глобальних проблем людства.

Виходячи із загальносвітової тенденції глобалізації економічних відносин, специфіки структури національної економіки та враховуючи глобальну економічну кризу COVID-19 акцентується увага на необхідності розробки плану дій для більш активного впровадження нових підходів для сприяння розвитку бізнесу та зменшення негативних впливів на національну економіку та задля пришвидшення адаптації бізнесу та держави до умов навколишнього середовища.

Отже, вдосконалення взаємовідносин держави та бізнес є необхідною умовою для підвищення конкурентоспроможності національної економіки та розвитку світової. Як показує практика, при настанні кризи, а саме Пандемії COVID-19 яка паралізувала роботу практично всіх галузей світової економіки лише ефективна взаємодія суспільства, держави та бізнесу може зменшити шоки для економіки та сприяти її відновленню.

Держава підтримуючи бізнес, шляхом надання соціально відповідальному бізнесу підтримки у формі пільг, гарантій та можливості отримання державних замовлень виступає мотивуючим фактором, що сприяє підвищенню добробуту населення.

Бізнес, у свою чергу, від суспільства отримує більшу зацікавленість в його продукті та можливість залучення кваліфікованих кадрів, що сприяє підвищенню прибутковості та успішності бізнесу. На мою думку, такий симбіоз є взаємовигідним для всіх суб'єктів, оскільки кожен з них задовольняє свої потреби в процесі співробітництва та в той же час сприяє розвитку економіки.

ВИСНОВКИ

Процес налагодження взаємовідносин між державою, бізнесом та суспільством є одним з найважливіших завдань для України. Адже для сучасних умов надзвичайно важливим є прозоре співробітництво між всіма стейкхолдерами та співпраця задля реалізації спільної мети- розвитку національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності на світовому рівні.

У даній кваліфікаційній дипломній роботі було розглянуто та узагальнено теоретичну складову особливостей формування і розвитку взаємовідносин держави та бізнесу, враховано усі особливості та на основі них запропоновані шляхи оптимізації взаємовідносин та перспективи їх впровадження в умовах посилення глобалізації та кризи світового масштабу- COVID-19. Відповідно до поставлених завдань дослідження трансформації взаємовідносин держави та бізнесу в глобальній економіці можна зробити наступні висновки:

1. Аналіз праць вітчизняних та іноземних вчених довів, що існує різноманітність підходів щодо визначення сутності і ролі держави як суспільного інституту. Проведений аналіз дав змогу виявити, що держава в умовах глобалізації постає як важливий елемент в побудові високорозвиненої держави як складової світового співтовариства. В сучасному світі основною ціллю держави є забезпечення суспільного добробуту шляхом встановлення зрозумілих та законних «правил гри» для всіх стейкхолдерів.
2. Узагальнено еволюцію наукової думки щодо понять «держава» та «бізнес» і на цій основі зроблено висновок, що дані категорії не існують відособлено, а є деталями одного механізму який покликаний створити для суспільства комфортні умови життєдіяльності, сприяти зростанню добробуту населення та підвищувати конкурентоспроможність національної економіки на рівні світового співтовариства.

3. Необхідність трансформації взаємовідносин держави та бізнесу пояснюється теоретичними та практичними аспектами особливостей формування і розвитку взаємовідносин держави та бізнесу. В умовах глобалізації запит суспільства щодо ролі та функцій які повинна виконувати держава та бізнес-організації змінюється. Оскільки суспільство стає більш свідомим у відношенні до глобальних проблем людства розглядаючи їх як реальні загрози, а не як непідтвержені наукові гіпотези. Саме на вимогу суспільства держава та бізнес трансформують свої місії та діяльність, що потребує зміни моделі їх взаємодії.
4. В результаті аналізу ряду міжнародних індексів обґрунтовано недосконалість законодавчої бази щодо питань взаємодії держави та бізнесу та виявлено що Україна має потенціал для вдосконалення інституційного забезпечення, розвитку електронної держави для спрощення та підвищення прозорості ведення бізнесу. Негайного вирішення потребує питання високого рівня корупції в Україні, що є вагомим перешкодою для розвитку взаємовідносин держави та бізнесу та підвищенню рівня розвитку національної економіки.
5. В результаті аналізу одного з найбільших викликів для людства XXI ст. Пандемії COVID-19 було виявлено зміну характеру розвитку економіки як на світовому, так і національному рівні в зв'язку з зростанням невизначеності та через впровадження карантинних обмежень. Пандемія показала, що взаємодія держави та бізнесу є вирішальною в часи кризи та саме від її ефективності залежать наслідки та вплив кризи на всі сфери життєдіяльності та економіку зокрема. Держава повинна швидко реагувати на всі «шоки» спричинені кризою та впроваджувати заходи направлені на підтримку бізнесу та суспільства та вести комунікацію для зменшення невизначеності. Падіння темпів зростання світової торгівлі, зростання нерівності та збільшення глобальної невизначеності посилюють потребу у розвитку інноваційного середовища, партнерських відносин та нових підходів до розвитку бізнесу. Прогнози розвитку світових та національних економік робляться лише на коротко- та

середньострокову перспективу через непередбачуваність розвитку Пандемії. Експерти прогнозують зростання основних макроекономічних показників та відновлення економіки лише за умови закінчення Пандемії, зазначаючи при цьому що досягнення докризового рівня можливе лише через 3 та більше років.

6. На основі вивчення досвіду зарубіжних країн та окремих кейсів щодо застосування кластерного підходу, обґрунтовано доцільність його впровадження та масштабування за галузевим принципом з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на міжнародному ринку. Кластерний підхід матиме позитивний вплив на розвиток новітніх технологій, покращення взаємовідносин держави та бізнесу та розвиток інноваційної економіки.
7. Аргументовано, нагальна необхідність застосування корпоративно-соціальної відповідальності, як інструменту підвищення конкурентоспроможності бізнесу в довгостроковій перспективі та привабливості компанії для інвесторів. Оскільки, в процесі глобалізації змінюється відношення до компаній та на перший план виходить соціальна місія організації, а не матеріальна, то надзвичайно важливим є впровадження КСВ в рамках бізнесу. На національному рівні це дасть змогу покращити добробут населення, підвищити рейтинг вітчизняних компаній на глобальному рівні та стати ближчим на крок до реалізації глобальної стратегії сталого розвитку.

Вивчення наукових праць та світового досвіду господарювання дозволяє стверджувати, що перспективи України зайняти достойне місце у європейському співтоваристві залежатимуть від того, наскільки швидко та ефективно здійснюватиметься розвиток соціального підприємництва в рамках становлення держави добробуту та наскільки швидко Україна адаптується до нових умов спричинених кризою та зможе стримати падіння економіки, розробивши ефективну стратегію розвитку та оперативно прийнявши оптимальні рішення щодо допомоги бізнес-організаціям та домогосподарствам втриматися на «плаву».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев Н. Н. Идея государства. Санкт-Петербург. Издательство «Лань», 2001. 360 с.
2. Аристотель. Сочинения в 4-х томах. Том 4. Москва: Издательство «Мысль», 1984. 376 с.
3. Арсієнко А.Г., Малюк А.Н., Толстих Н.В. Виклики глобалізації та Україна. Київ: Інститут соціології НАН України, 2011. 517 с
4. Батищев Д. Г. Противоречия в системе экономических интересов субъектов рыночных отношений. *Пространство экономики*. 2009. №4 (2). С.20-22. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/protivorechiya-v-sisteme-ekonomicheskikhinteresov-subektov-rynochnyh-otnosheniy> (дата звернення: 1.04.2021)
5. Беспала О. С., Чубіна Т. Д. Суспільство: поняття та сутність. *Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє*. Матеріали Міжвузівської наукової інтернет-конференції молодих науковців, курсантів, студентів та слухачів. Черкаси, 2015. С.110 - 113. URL: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/konferentsii/2015/2.pdf> (дата звернення: 11.04.2021)
6. Бізнес готовий надавати допомогу суспільству для захисту від COVID-19. Друге дослідження Американської торговельної палати в Україні та «Делойт» в Україні URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/press-release/2020/acc-and-deloitte-covid19-second-research.html> (дата звернення: 28.03.2021)
7. Беляєв О.О., Бурлаченко І.О. Соціально-економічні суперечності транзитивної економіки. *Економіка та підприємництво* : зб. наук. пр. М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» / ред. кол.: І. М. Репіна та ін. Київ : КНЕУ, 2017. № 39. С. 5–21.
8. Вебер М. Избранные произведения: учебник. Москва: Издания «Прогресс», 1990. 805с.

9. Вертакова Ю., Плотников В., Положенцева Ю. Разработка и реализация кластерной политики: Российская и Международная практика. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. Серія Економіка. 2015. № 6. С. 15-19.
10. Вплив COVID-19 на економіку і суспільство країни: Підсумки 2020 року та виклики і загрози постпандемічного розвитку. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. 2020. №53. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=207b0ea0-8a87-48ac-b332-42732e4021b9> (дата звернення 12.12.2021)
11. Геєць В. Кластери і мережеві структури в економіці. *Економіст*. 2008. № 10. С. 10-11.
12. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. Київ: НАН України, Інститут економіки та прогнозування. 2009. С. 9-54. URL: http://ief.org.ua/docs/mg/Mon_Hejets_2009_W.pdf (дата звернення 10.02.2022)
13. Гринберг Р. С. Свобода и справедливость. Москва: «Инфра-М», 2012. 416 с.
14. Для українського бізнесу, закритого на карантин, скасували плату за оренду - як це працює (оновлено). URL: <https://ain.ua/2020/03/30/otmenili-platu-za-arendu> (дата звернення 15.02.2022)
15. Дюркгейм Э. Социология и теория познания Хрестоматия по социологии религии. Москва: 1996. С. 111-145.
16. Жуковська В.М. Соціальна відповідальність як напрям реалізації корпоративної стратегії. *Фінанси України*. 2019. С. 14–21.
17. Залевська-Шишак А. Д. Державна власність в трансформаційній економіці: дис. канд. екон. наук. – 08.00.01. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2008. 217 с.
18. Інституціоналізація як фактор забезпечення розвитку системи інвестиційно-інноваційної безпеки України : колективна монографія / За заг. ред. О. Л. Гальцової. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 198-202.
19. К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Москва: 1959. 2-е изд. Том 13. 771 с.

20. Квітка С. А. Європейські політико-правові моделі взаємодії бізнесу і держави: плюралістична модель. *Правові аспекти публічного управління: теорія та практика* : матеріали наук.-практ. конф./ за заг. ред. Л. Л. Прокопенко. Дніпропетровськ. 2014. С. 123 – 125.
21. Квітка С.А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень : монографія. Дніпро : Грані, 2017. С. 85-136.
22. Квітка С.А. Моделі взаємодії бізнесу і держави в умовах сучасних трансформацій. дис. д.е.н.: 25.00.01.Дніпро, 2018. С.137-168.
23. Кластери – як драйвери розвитку та протидії кризовим явищам. Аналітичний Центр Industry4 Ukraine. Дайджест № 5. URL:https://www.industry4ukraine.net/docs/www_industry4ukraine-digest-5.pdf (дата звернення 21.01.2022).
24. Клімова Г. П.. Концептуальні підходи до аналізу поняття «держава». *Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого»*. 2015. Вип. №2 (25).
25. Колот А. М. Еволюція ролі держави та інструментарію її впливу на розвиток соціально-трудової сфери. *Соціально-трудова відносини: теорія і практика*. Зб. наук. праць. Київ: КНЕУ, 2011. С. 122-142.
26. Лапшин В. В. Бізнес: соціально-економічна сутність і проблема визначення. *Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанаукового знання* : зб. наук. праць. УАБС НБУ. Суми : Мрія-1 ЛТД УАБС НБУ. 2004. Вип. 3. С.112-116.
27. Лемещенко П.С., Сидорова А.М. Неформальные институты и рыночная реформа в Беларуси: эволюция, противоречия, стратегия : научное издание. Минск: Мисанта, 2013. 99 с.
28. Маркс К. К критике политической экономии. Москва: 1959. С.270.
29. Мартякова О. В. Развитие взаимодействия державы, бизнеса и общества. *Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-*

Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. 2011. Том 2. С. 458–464.

30. Марущак О. А. Функції держави: визначення поняття. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2019. № 3 (65). URL: <http://195.69.76.76/bitstream/handle/123456789/18614/7> (дата звернення 21.10.2021)
31. Москальов А.А. Моделі взаємодії бізнесу і держави в умовах сучасних трансформацій. *Економіка та суспільство*. Випуск 5. 2016. С. 14-18.
32. Мочерний С.В.. Економічна енциклопедія: у 3-х томах. Київ: Академія. Том 1. 2000. С. 102-103
33. Наумова Н.М., Руда К.Е. Корпоративна соціальна відповідальність бізнесу як складова ділової репутації та його ксв-ініціативи в період пандемії: матеріали II наук.-практ. конференції. Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2020. С. 71–77.
34. Ницше Ф. Так говорил Заратустра Фридрих Ницше: сочинения в 2-х томах. Том 2. Москва:издательство «Мысль»,1990. С. 46.
35. Норт Д. Понимание процесса экономических изменений. Книга. /пер. с англ. К. Мартынова, Н.Эдельмана/ Москва: Издательство «Дом», 2010. 256 с. URL: <https://vrn-politstudies.nethouse.ru/static/doc/0000/0000/0134/134201.dp1f8s4wfj.pdf>
36. Норт Д., Уоллис Д., Вайнгаст Б. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества / пер. с англ. Д. Узланера и др. / Москва : Институт Гайдара, 2011. 480 с.
37. Марченко. М. Н Общая теория государства и права. Учебник: в 2 томах. Том 1, Москва: Издательство: Проспект. 2001. 408 с.
38. Панарин А. С. Глобальное политическое прогнозирование в условиях стратегической нестабильности. Москва: Эдиториал УРСС, 1999. 270 с.
39. Панченко В.П. Соціальна відповідальність бізнесу як складова євроінтеграції України. *Міжнародна економіка: інтеграція науки та практики*: Зб. наук. праць. Київ: НТУУ «КПІ», 2017. 220 с.

40. Перспективи посткоронавірусних економічних трансформацій та їх вплив на розвиток країн. Місце України у посткризовому світі. / Наук. ред. В.Юрчишин. Київ: Заповіт, 2021. С.103-111.
41. Колот В.М., Рєпіна І.М., Щербина О.В. Підприємництво: організація, ефективність, бізнес-культура : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2009. 444 с.
42. Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр.» від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.11.2021)
43. Постанова КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 р.» від 24.05.2017 р. № 504-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 21.10.2021)
44. Постанова КМУ від 27 травня 2020 р. № 534 «Про затвердження Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки» URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.10.2021)
45. Постанова КМУ від 29.07.2020 №671 «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2021-2023 роки» Прогноз розвитку економіки в постковідний період. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.09.2021)
46. Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» від 5.08.2020 р. № 695 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#n11> (дата звернення 21.11.2021)

47. Потапенко Т.П. Роль та місце інновацій у процесах кластеризації. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2018. № 1. С. 67-76.
48. Про Глобальний договір ООН.
URL: <https://web.archive.org/web/20090704232923/http://www.globalcompact.org.ua/ua/about/what> (дата звернення 15.09.2021)
49. Проєкт національної програми кластерного розвитку до 2027
URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyekt-naczionalnoyi-programy-klasterного-rozvytku-do-2027> (дата звернення 05.10.2021)
50. Пугачевський Г. Ф. Категорії «торгівля», «комерція», «бізнес»: сутність і відношення до товарознавства. *Товарознавство та інновації*. 2012. Випуск 4. С. 3-7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tti_2012_4_3
51. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404. VI // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 40. Ст. 524.
52. Рейтерович І. В. Особливості предметного поля government relations. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 1.
URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1370>
53. Розвиток кластерів «Інжиніринг – Автоматизація – Машинобудування» в регіонах Харкова та Запоріжжя. Фінальний звіт проєкту ClusteRISE
URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/finalnyj-zvit-proyektu-clusterise> (дата звернення 15.01.2022)
54. Современная западная социология: Словарь. / за ред. Давыдов Ю.Н., Ковалёва М.С., Филиппова А.Ф. Москва, 1990.
55. Слюсаренко В.Є. Світовий досвід розвитку тристороннього партнерства та його вплив на економічний розвиток. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Економіка. Випуск №1 (49). 2017. С.106. 108.
56. Стиглиц Дж. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса; пер. с англ. В. Лопатко. Москва: Эксмо, 2011. 242 с.

57. Узунов Ф. В. Види взаємодії бізнесу з органами державної влади та управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=611> (дата звернення 15.08.2021)
58. Узунов Ф. В. Підвищення соціальної відповідальності бізнесу як передумова рівноправного партнерства між державою і бізнесом. *Економіка та держава*. 2014. № 1. С. 125–128.
59. УКРАЇНА – 2030. Стратегія зміни майбутнього. Національний Інститут Стратегічних Досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-12/ukraine-2030-1.pdf> (дата звернення 13.12.2021)
60. УКРАЇНА – 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Львів: Кальварія, 2017. 164 с. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf> (дата звернення 13.05.2021)
61. Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство. Консенсус-прогноз. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Konsensus-prognoz> (дата звернення 23.06.2021)
62. Уманців Ю. М., Міняйло О. І. Еволюція ролі та функцій держави в економіці *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 28 (1). С. 145. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_28\(1\)__20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_28(1)__20) (дата звернення 23.06.2021)
63. Форд Г. Моє життя. Мої досягнення. Наш формат. 7-ме вид. 2015. С.18.
64. Хайек Ф.А. Индивидуализм и экономический порядок. Москва: Изограф. 2001. 422 с.
65. Цицерон. Про державу ; переклад В. Литвинова. URL: http://www.ae-V78lib.org.ua/texts/cicero__de_re_publica__ua.htm
66. Чичерин Б. Курс государственной науки. Общее государственное право. Ч. 2-М.: Типо-лит. т-ва И. Н. Кушнерев и Ко, 1896. С. 2-3.
67. Шилепницький П.І. Характеристика ефективності державно-приватного партнерства. *Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону*. 2011. С.171-179.

68. 2020 Global RepTrak 100. URL: <https://www.reprtrak.com/rankings> (дата звернення 11.02.2022)
69. 2021 Global RepTrak 100. URL: <https://www.reprtrak.com/rankings> (дата звернення 11.02.2022)
70. Andrea Murphy, Eliza Haverstock, Antoine Gara, Chris Helman and Nathan Vardi. How The World's Biggest Public Companies Endured The Pandemic. May 2021. URL: <https://www.forbes.com/lists/global2000/#2513c9ac5ac0> (дата звернення 11.02.2022)
71. BBC: Ali Alibaba's Ма дарує набори для тестування на коронавірус США. URL: <https://www.bbc.co.uk/news/business-51904379> (дата звернення 11.02.2022)
72. BBC: Коронавірус: Vodafone пропонує 30 днів безкоштовних мобільних даних. URL: <https://www.bbc.co.uk/news/technology-52066048> (дата звернення 11.02.2022)
73. BBC: Коронавірус: бос Twitter обіцяє \$ 1 млрд на допомогу. URL: <https://www.bbc.co.uk/news/technology-52209690> (дата звернення 11.02.2022)
74. Corruption perceptions index 2020. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020> (дата звернення 11.02.2022)
75. Democracy Index 2020 URL: <https://pages.eiu.com/rs/723-RIQ-438/images/democracy-index-2020.pdf> (дата звернення 11.02.2022)
76. Economic Freedom of the World: 2021 Annual Report. URL: <https://www.fraserinstitute.org/studies/economic-freedom-of-the-world-2021-annual-report> (дата звернення 11.02.2022)
77. E-Government Survey 2020 URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2020> (дата звернення 11.02.2022)
79. ESG TRANSPARENCY INDEX 2020 UKRAINE. URL: <https://csr-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/12/Index-2020.pdf> (дата звернення 11.02.2022)
79. Fligstein, N.. The Architecture of Markets: an Economic Sociology of Twenty-First-Century Capitalist Societies. Princeton, NJ: Princeton University Press.2001.271 p.

80. Fortune Global 500 за 2020 рік.
81. Future Consumer Index: как COVID-19 меняет поведение потребителей. URL: https://www.ey.com/ru_ru/consumer-products-retail (дата звернення 11.02.2022)
82. Komar, N. (2014). Kontsepsiya formuvannya ta derzhavnoyi pidtrymky klasternykh struktur v Yevropi [Conception of formation and state support of cluster structures in Europe]. *Visnyk Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu. Bulletin of Ternopil National Economic University*, 2, 53-64. [in Ukrainian]
83. Kurzarbeit: Germany's Short- Time Work Benefit. [https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/06/11/Fillmann A. Reflections on COVID-19 – Views From Germany](https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/06/11/Fillmann-A-Reflections-on-COVID-19--Views-From-Germany). URL: <https://www.natlawreview.com/article/reflections-covid-19-views-germany> (дата звернення 11.02.2022)
84. OECD National Accounts Statistics (database); Eurostat Government Finance Statistics (database). URL: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/1c258f55-en/1/3/2/10/index.html?itemId=/content/publication/1c258f55-en&_csp_=10e9de108c3f715b68f26e07d4821567&itemIGO=oecd&itemContentType=book#tab-2-25 (дата звернення 11.02.2022)
85. Pejovich S. Capitalism and the rule of law: the case for common law. URL: <http://econfaculty.gmu.edu/pboettke/workshop/fall07/Pejovich.pdf>. (дата звернення 11.02.2022)
86. World Economic Outlook, April 2021. URL : <https://bit.ly/39NqQWS> (дата звернення 11.02.2022)
87. WorldBankGroup. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf> (дата звернення 11.02.2022)
88. WorldBankGroup. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/UKR.pdf> (дата звернення 11.02.2022)

ДОДАТКИ

РЕЗУЛЬТАТИ ВПЛИВУ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО

Саган Юлія Русланівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

IV курс, освітня програма «Економічна теорія та економічна політика»

Науковий керівник: к.е.н., доц. Залевська-Шипак А.Д.

THE RESULTS OF TRANSFORMATIONAL CHANGES ON MODERN SOCIETY

In this article author systemizes the most common stages of evolution of state regulation of the economy and impact on society. The main purpose of the article is shows the role of knowledge in the context of transformational changes and their impact on economic development. It shows the aims of research of this sciences, focus of attention in human values for a society based on knowledge.

Всім добре відомо, що ми живемо в період трансформаційних змін, які стосуються всіх сфер нашого життя. Тому суспільству необхідно бути прогресивним та пристосовуватися до нових реалій для створення комфортних умов життя населення. Головним завданням стає розвиток соціальних інститутів суспільства, що базується на таких цінностях як самореалізація, самоуправління та саморозвиток як окремих індивідуумів, так і суспільних груп.

Держава в трансформаційному суспільстві має виступати як інститут господарювання, тобто бути: а) суб'єктом організаційних відносин, що створює механізм функціонування національної економіки; б) гарантом загальнонаціональних інтересів; в) постачальником суспільних благ, які не забезпечуються ринком; г) власником певних об'єктів тих сфер економіки, які на засадах ринкової організації не справляють належного економічного і соціального ефекту [6].

Вивчення наукових праць та світового досвіду господарювання дозволяє стверджувати, що перспективи України зайняти пристойне місце у європейському співтоваристві залежатимуть від того, наскільки швидко та ефективно здійснюватиметься стратегічне партнерство державного і приватного секторів. Як показав аналіз наукових праць, проблеми сучасного суспільства є актуальними навіть у високорозвинених країнах (проблеми бідності, соціальної нерівності, голоду та багато інших), а для їх вирішення необхідно задіяти інститути держави та бізнесу [1].

На нашу думку, саме про забезпечення саморозвитку і має потурбуватися держава, тобто створити всі необхідні умови для творчого та особистого розвитку кожного громадянина. Насамперед, це соціальний захист населення, створення належних умов у сфері освіти, охорони здоров'я та забезпечення економічного розвитку країни в цілому.

Беззаперечно, що соціально-економічні умови розвитку суспільства є вирішальними при розподілі духовних і суспільних благ. Яскравим прикладом цього є ситуація і в Україні, тому що нерідко рівень освіченості людини залежить від її фінансового становища. Таким чином, культурні та духовні блага можуть просто не сприйматися частиною суспільства, що призведе до відмінностей у цінностях та послабить національну єдність. Питання розвитку освіти має займати важливе місце в державній стратегії економічного зростання та соціального розвитку держави.

Механізми державного управління з метою розвитку економіки досліджувалися такими вченими, як З. С. Варналій [2], С. В. Майборода [3], П. І. Надолішний [4], Я. Ф. Радиш [5] та ін., але аналіз впливу державного управління на економіку для визначення ролі знань не набув значної популярності серед вчених. На мою думку, для вирішення цього питання, насамперед необхідне налагодження партнерських взаємовідносин між державою та бізнесом. Еволюція цих відносин відбувалася в декілька етапів (табл.1).

Таблиця.1

Етапи впливу державного управління на економіку для визначення ролі знань

	Назва етапу	Хронологічні межі	Представники	Сутність та особливості
Перший	Ліберальний	XIX століття	А. Сміт	Основними обов'язками держави є гарантія прав власності, непорушності контрактів і захист економічних свобод громадян. Класики вважали, що втручання завдає шкоди господарської діяльності і перешкоджає економічному зростанню
Другий	Кейнсіанський	XX століття	П. Самуельсон, В. Нордхаус, Джон Стюарт Мілль, К. Віксель	В даний період виникла інституційна теорія суспільних благ, а також були розроблені моделі державного управління економікою за допомогою програм кредитно-грошового регулювання,

				оподаткування та бюджетних витрат з метою забезпечення стабільності макроекономічного зростання.
Третій	«Ринкова активізація економічної ролі держави»	Виник на рубежі XX і XXI століття	Осборн, Геблер, В.Д. Бакуменко, П.І. Надолішний, С.В. Майборода, О.І. Сушинський, Я.Ф. Радиш	Характеризується розширенням функцій держави в сучасній економіці глобального ринку при їх реструктуризації на ринкових принципах (теоретична основа – сучасна інституційна теорія держави). На рубежі XX і XXI століть держава змінює форми втручання в економіку: від прямої участі в формі держпідприємств і прямих бюджетних державних видатків переходить до непрямого за допомогою регулюючих норм і держгарантій. Це призводить до роздержавлення підприємств, які раніше надавали громадські послуги (енергетика, транспорт, зв'язок).

Джерело: розроблено автором на основі: [2,3,4,5,7]

Можна зробити висновок, що в результаті трансформаційних перетворень роль держави як інституту не зменшується, а лише переходить на новий, якісний етап роботи та управління, за допомогою ринкових інструментів та цінностей, яке має на меті раціональне не бюрократизоване державне регулювання для досягнення реальних та ефективних результатів діяльності державного апарату для підвищення якості життя суспільства.

Лише наприкінці XX століття в результаті трансформаційних змін держави та суспільства роль знань, і зокрема економічних, виходить на перший план та стає одним із головних факторів створення доданої вартості та національного багатства. Сьогодні ми спостерігаємо за тим, як знання вже стали рушійною силою для наукових відкриттів та з кожним днем вони додають все більше цінності людині, яка володіє тим чи іншим знанням та продукує нові, високотехнологічні ідеї. Тобто для нової економіки центральною основою є не просто людина, а її знання, те чим вона може бути корисною суспільству. А держава виступає в цих взаємовідносинах свого роду «виконавцем», який створює всі необхідні умови для кожного окремого індивіда.

1. Дука А. П., Залевська-Шишак А. Д. Трансформація моделі промислової політики задля забезпечення економічного розвитку України / А. П. Дука, А. Д. Залевська-Шишак // Економічний часопис-XXI «Economic Annals-XXI». – 2014. – №7-8(1). – С. 32 – 35.
2. Варналій З. Імплементация досвіду країн пострадянського простору у систему зовнішнього державного фінансового контролю України / З. Варналій, К. Коваленко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка – 2015. – Випуск 167. – С.6-10.
3. Майборода С. В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку / С.В. Майборода // Українська академія державного управління при Президентіві України. – 2002. – С.20-25.
4. Надолішний П. І. Етнонаціональний аспект адміністративної реформи в Україні (теоретико-методологічний аналіз) / Надолішний П. І. // Укр. акад. держ. упр. при Президентіві України. 1999. – С.25-36.
5. Радиш Я. Ф. Державне управління охороною здоров'я в Україні: генезис та тенденції розвитку / Радиш Ярослав Федорович // Українська академія державного управління при Президентіві України. – 2003. – С.254-265.
6. Залевська-Шишак А. Д. Напрями інноваційної державної політики як умова розвитку малого і середнього підприємництва / А.Д. Залевська-Шишак, А.О. Шишак // Мале та середнє підприємництво: проблеми і перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів наук.-практ. конференції (15-16 листопада 2018 р., м. Київ). – Електронні дані. – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2018. – С. 22-29. – Режим доступу: http://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2018/12/Матеріали-конференції_фінал.pdf#page=22
7. Шапоренко О.І. Вплив державного управління на економіку: аналіз поглядів та роль знань / О.І. Шапоренко, Е.Е. Фарзалієв // Вчені записки Університету «КРОК». – 2019. – №1 (53). – С.72-79.

Author	Subject of the report / the supervisor
Sahan Yuliia, Bachelor's degree, 4 year, Taras Shevchenko National University of Kyiv	The results of transformational changes on modern society (PhD in Economics, Associate Professor A. Zalievska-Shishak)
Саган Ю.Р., IV курс, Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Результати впливу трансформаційних змін на сучасне суспільство (к.е.н., доц. Залевська-Шишак А. Д.)

Науковий керівник:
к.е.н., доцент кафедри економічної теорії,
макро- і мікроекономіки
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

А. Д. Залевська-Шишак

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Саган Юлія Русланівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

І курс магістратури, освітня програма «Економіка та економічна політика»

Науковий керівник: к.е.н., доц. Залевська-Шишак А.Д.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CHALLENGES OF NOWADAYS

This article is about finding ways to develop Ukraine's economy in the conditions of globalization and integration into the world community. In this article, the author systematizes the basic economic indicators and regulations in order to find opportunities for economic development. The main purpose of the article is to identify promising areas for economic and state development.

Забезпечення розвитку національної економіки є надзвичайно важливим та актуальним питанням, особливо в умовах трансформаційних процесів і зміни геополітичної та економічної ситуації у світі. В умовах глобалізації та економічної інтеграції національна економіка є залежною від змін зовнішнього середовища, саме тому економічна політика держави повинна бути гнучкою для того щоб швидко реагувати на нові виклики.

Перспективи розвитку можемо визначити на основі аналізу економічних показників та нормативних актів. Ключовим документом який визначає стратегію розвитку держави на кілька десятиліть є “Стратегія сталого розвитку України до 2030 року”, яка адаптована до основних положень Оновленої Стратегії сталого розвитку ЄС [8]. Дана стратегія передбачає реалізацію 7 цілей, а саме:

1. Сприяння інклюзивному збалансованому низьковуглецевому економічному зростанню та життєстійкій інфраструктурі. Дана ціль включає в себе підвищення екологічної безпеки, а також економічне зростання з забезпеченням гідної праці для всіх.
2. Забезпечення сталого галузевого та регіонального розвитку. Дана ціль включає в себе розвиток регіонів та впровадження інновацій для збільшення ефективності використання ресурсів.
3. Подолання бідності та скорочення нерівності, зокрема гендерної.
4. Забезпечення охорони громадського здоров'я, благополуччя та якісної освіти в безпечних і життєстійких населених пунктах.
5. Забезпечення переходу до моделей збалансованого споживання і виробництва, збалансованого управління природними ресурсами та зміцнення заходів реагування на зміну клімату.
6. Збереження наземних морських екосистем та сприяння збалансованому використанню їхніх ресурсів.
7. Забезпечення доступу до правосуддя, створення підзвітних та інклюзивних інституцій [1, 5].

На основі аналізу даної стратегії Національним інститутом стратегічних досліджень можна зробити висновок, що вона потребує доопрацювання, а саме концентрації на формуванні єдиного цілісного уявлення (концепції) забезпечення сталого розвитку України та впровадження нових ефективних підходів і практичних механізмів державного регулювання у сфері сталого розвитку. Дані питання можливо вирішити лише шляхом запровадження змін у підходах до управління, якості економічного зростання, політиці зайнятості та сферах охорони здоров'я і освіти, тобто вдосконалення та покращення роботи у найбільш проблемних секторах життєдіяльності суспільства [2].

Рушійною силою для розвитку будь-якої економіки виступає бізнес, тому важливим показником для дослідження динаміки привабливості країни для інвестора є рейтинг Світового банку «Doing Business», який показує легкість ведення бізнесу за десятьма показниками у 190 країнах світу. Згідно зі Стратегією Україна має зайняти місце серед перших 30 позицій. У 2020 році Україна посіла 64 місце у рейтингу, що демонструє значний прогрес в порівнянні з попередніми роками (рис.1.).

Динаміка індексу Doing Business 2016-2020 рр.

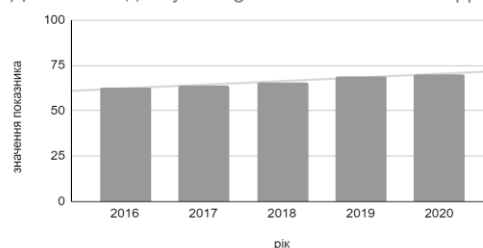

Рис. 1. Динаміка індексу Doing Business 2016-2020 рр.

Джерело: складено автором на основі даних Світового Банку.

Також, важливим показником є глобальний індекс конкурентоспроможності, що розраховується Всесвітнім Економічним Форумом, який базується на методології інтегрування останніх статистичних даних з міжнародних організацій та опитування керівників компаній. Проаналізувавши дані за 2016-2020 рр. ми бачимо позитивну динаміку та зростання індексу конкурентоспроможності, хоча за період 2018-2019 рр. значення індексу впало на 0,4 [9].

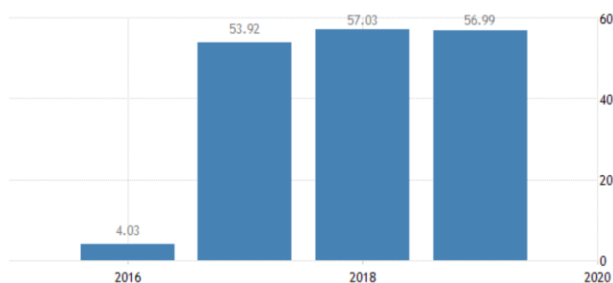

Рис. 2. Динаміка індексу конкурентоспроможності 2016-2020 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [4]

ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності є показником який показує кількість вироблених продуктів на душу населення в доларах постійної купівельної спроможності. Дані наведені Світовим банком на рис.3. свідчать про зростання ВВП на душу населення в Україні з 10 164,33 дол. США у 2015 році до 13 341,21 дол. США у 2019 році. Даний показник показує наскільки багатою є країна і чим вищий даний показник, тим швидше може відбуватися розвиток економіки та держави в цілому. Лідирує за даним показником Люксембург із значенням ВВП 121 292,71 дол. США на душу населення, тобто дана держава є найбагатшою серед країн світу [3].

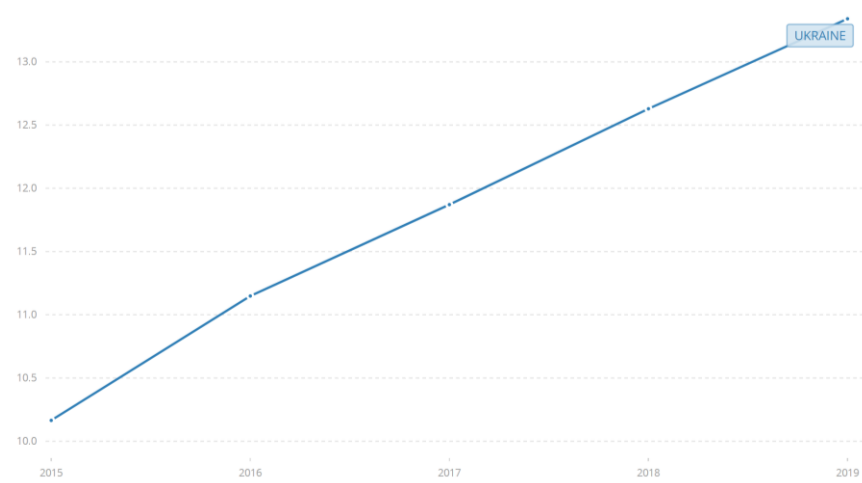

Рис. 3. Динаміка ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності у 2015-2020 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [3]

Також, одним з найавторитетніших є рейтинг Глобального інноваційного індексу. У 2020 році Україна посіла 45 місце з 131 країни, які розглядаються в рамках даного дослідження. Даний показник що є кращим, ніж 2019 року на 2 позиції. Достатньо високі результати спостерігаються у сферах вищої освіти, онлайн-креативності, дослідження і розвитку, інтелектуального капіталу. Слід зазначити, що Україна посіла 2 місце за рівнем доходу нижче середнього [7].

Для оцінки інноваційного розвитку використовують індекс інноваційного розвитку агентства Bloomberg, який базується переважно на кількісних показниках оцінки: витрати на НДДКР, питома вага високотехнологічних компаній в економіці, число зареєстрованих патентів і т. д. За даними індексу у 2020 році Україна посіла 56 позицію з 60 країн, при цьому втративши три позиції у порівнянні з 2019 роком.

Україна виявилась аутсайдером за показниками продуктивності праці та технологічних можливостей, при цьому за показниками інтенсивності високих технологій та патентної активності показує значно кращі результати [6].

Таким чином, критично низькі показники індексу інноваційного розвитку вказують на необхідність формування інноваційної екосистеми, розробку стратегічного курсу переходу на інноваційну модель розвитку з метою забезпечення сталого розвитку та створення сприятливих умов для суб'єктів господарювання, які використовують інноваційні технології.

Отже, проаналізувавши основні показники, які впливають на розвиток економіки, можна зробити висновок, що перспективними напрямками у розвитку економіки та держави в цілому є:

1. Адаптація концепції сталого розвитку до сьогодення та розробка практичних кроків для досягнення кожної з цілей.

2. Підтримка бізнесу державою, зокрема надання пільг стартапам та компаніям з залученням вітчизняних та іноземних інвестицій. Сприяння розвитку державно-приватного партнерства та соціальної відповідальності бізнесу.
3. Впровадження інновацій у розвиток секторів економіки з високою дохідністю.
4. Цифровізація та трансформація держави як органу, який покликаний виконувати волю народу та забезпечувати культурний та соціальний розвиток, з метою покращення добробуту населення.

Список використаних джерел:

2. Н. С. Власенко, Л. Г. Руденко, Я. А. Жаліло, В. І. Карамушка, О.В. Макарова, А. А. Максютя, Г. Б. Марушевський. Проект стратегії сталого розвитку України до 2030 року. 2017. 41 с.
3. С. Б. Воронцов, Т. М. Бурбела. Сучасний стан та проблеми формування підходів до забезпечення сталого розвитку України. / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2020. 55 с.
4. Офіційний сайт Світового Банку. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?end=2019&locations=UA&most_recent_year_desc=true&start=2015&view=chart (дата звернення: 3.03.2021)
5. Офіційний сайт Trading Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/competitiveness-index> (дата звернення: 3.03.2021)
6. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 3.03.2021)
7. Bloomber Innovation Index 2020. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-01-18/germany-breaks-korea-s-six-year-streak-as-most-innovative-nation> (дата звернення: 1.03.2021)
8. The Global Innovation Index. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/home> (дата звернення: 1.03.2021)
9. World Development Report. URL: www.worldbank.org/wdr (дата звернення: 1.03.2021)
10. World wide Governance Indicators. URL: <http://data.worldbank.org/data-catalog/worldwide-governance-indicators> (дата звернення: 1.03.2021)

Для програми конференцій:

Author	Subject of the report /the supervisor
Sahan Yuliia, Master's degree, 1 year Taras Shevchenko National University of Kyiv	Prospects for the development of the national economy in the conditions of global challenges of nowadays (PhD in Economics, Associate Professor A. Zalievska-Shyshak)
Саган Ю.Р., 1 курс магістратури Київський національний університет імені Тараса Шевченка	<i>Перспективи розвитку національної економіки в умовах глобальних викликів сучасності</i> (к.е.н., доцент Залєвська-Шишак А.Д.)

Науковий керівник:
к.е.н., доцент кафедри економічної теорії,
макро- і мікроекономіки
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

А. Д. Залєвська-Шишак

Характеристика суперечностей соціалізації трансформаційної економіки та їх прояви

Вид суперечності	Прояви суперечності
Пов'язанні з рівнем розвитку продуктивних сил і трансформаційним характером економічних відносин	<ul style="list-style-type: none"> • між зростаючими потребами та наявними ресурсами • між швидкими темпами реформування та «неринковою» свідомістю більшості населення • між інтересами різних суб'єктів соціальних відносин • між цілями та реальними механізмами соціалізації; • між ефективністю та справедливістю в розподілі ресурсів і доходів • між цілями та методами процесів приватизації
Пов'язані з глобалізацією	<ul style="list-style-type: none"> • між темпами соціального прогресу та НТП • між консервативними патерналістськими схемами відносин між державою та суспільством й розвитком транснаціональних стосунків • між національним і світовим рівнями заробітної плати; • між національними культурними традиціями та бажанням імітації чужого, не вкоріненого в даному середовищі, досвіду
Зумовлені специфікою функціонування суспільно-політичних інститутів	<ul style="list-style-type: none"> • між владними повноваженнями та механізмами відповідальності за їх реалізацію • між формальними та неформальними (тіньовими) механізмами управління та нормами поведінки суб'єктів ринкових відносин

Продовження таблиці В.1.

Зумовлені специфікою функціонування суспільно-політичних інститутів	<ul style="list-style-type: none"> • між владними повноваженнями та механізмами відповідальності за їх реалізацію • між формальними та неформальними (тіньовими) механізмами управління та нормами поведінки суб'єктів ринкових відносин • між цілями та методами державного регулювання; • між конкуренцією та монополією • між суспільним характером виробництва та приватною формою привласнення його результатів; • між економічною свободою та господарським порядком • між пріоритетами довгострокового соціально-економічного розвитку та приватними інтересами тіньового сектора економіки
Зумовлені особливостями господарського менталітету суспільства	<ul style="list-style-type: none"> • між приватними та колективними інтересами • між зростанням соціальних потреб і ступенем зрілості соціального капіталу • між традиційною та корпоративною культурами • між конструктивним і деструктивним характером неформальних норм • між економічними та соціальними пріоритетами бізнесу
Пов'язані із здійсненням соціальної політики держави	<ul style="list-style-type: none"> • між сучасними й майбутніми пріоритетами соціальної політики • між реальними соціальними потребами та нормативно встановленими соціальними стандартами

Продовження таблиці В.1.

Пов'язані із здійсненням соціальної політики держави	<ul style="list-style-type: none">• між сучасними й майбутніми пріоритетами соціальної політики• між реальними соціальними потребами та нормативно встановленими соціальними стандартами• між цілями соціальної політики та реально існуючими механізмами її реалізації• між якісним станом соціальної сфери і відповідними положеннями державних програм• між цілями та способами ухвалення колективних рішень• між цілями та наслідками державного регулювання бізнесу, коли корупція виступає прихованою формою протекціонізму місцевої економіки
--	---

Джерело: створено автором на основі[7]

Додаток Г

Таблиця Г.2.

Структура видатків загального державного управління за функціями у відсотках від ВВП, 2019 рік

Країна	Загальнодержавні послуги	Оборона	Громадський порядок та	Економіка	Охорона навколишнього	Житло та комунальні	Охорона здоров'я	Відпочинок, культура та	Освіта	Соціальний захист
Австралія	4.0	2.3	2.0	4.9	0.9	0.6	7.3	0.9	5.8	9.8
Австрія	5.7	0.6	1.3	5.8	0.4	0.3	8.3	1.2	4.8	20.1
Бельгія	6.9	0.8	1.7	6.7	1.3	0.3	7.6	1.3	6.2	19.4
Чилі	3.0	1.1	2.0	2.3	0.2	0.9	4.4	0.3	5.5	5.9
Колумбія	4.9	1.2	2.1	3.1	0.5	0.5	5.1	0.7	4.2	8.7
Чеська Республіка	4.4	0.9	1.9	6.1	0.8	0.7	7.6	1.4	4.9	12.6
Данія	6.0	1.1	1.0	3.1	0.4	0.2	8.2	1.6	6.3	21.4
Естонія	3.5	2.1	1.8	3.9	0.7	0.4	5.3	2.0	6.0	13.2
Фінляндія	7.9	1.2	1.2	4.2	0.2	0.3	7.1	1.5	5.6	24.0
Франція	5.5	1.7	1.6	6.0	1.0	1.1	8.0	1.4	5.3	23.9
Німеччина	5.7	1.1	1.6	3.3	0.6	0.4	7.4	1.0	4.3	19.7
Греція	7.9	2.0	2.1	4.0	1.4	0.2	5.3	0.8	4.0	19.8
Угорщина	8.2	1.0	2.1	8.0	0.5	0.8	4.5	3.0	4.7	12.7
Ісландія	7.2	0.1	1.5	4.9	0.6	0.5	7.8	3.0	7.0	10.9
Ірландія	2.7	0.2	0.9	2.3	0.4	0.7	4.7	0.5	3.1	8.9
Ізраїль	4.2	5.3	1.6	2.9	0.5	0.2	5.4	1.5	7.0	11.1
Італія	7.5	1.3	1.8	4.0	0.9	0.5	6.8	0.8	3.9	21.1

Продовження таблиці Г.2.

Японія	3.8	0.9	1.2	3.7	1.1	0.7	7.7	0.4	3.3	16.1
Корея	4.0	2.4	1.2	4.4	0.8	1.0	4.7	1.0	4.8	6.9
Латвія	3.8	1.9	2.2	5.3	0.6	1.0	4.2	1.5	5.8	12.1
Литва	3.5	1.6	1.4	3.0	0.4	0.5	6.2	1.2	4.6	12.3
Люксембург	5.0	0.4	1.2	5.2	0.9	0.6	5.0	1.3	4.7	18.0
Нідерланди	4.1	1.3	1.8	3.8	1.4	0.4	7.7	1.2	5.0	15.4
Норвегія	4.8	1.9	1.2	6.0	0.9	0.8	8.7	1.8	5.6	19.7
Польща	4.2	1.6	2.1	4.8	0.5	0.5	4.9	1.3	5.0	16.7
Португалія	6.7	0.8	1.7	3.6	0.6	0.5	6.6	0.9	4.4	16.9
Словацька Республіка	5.4	1.1	2.3	5.1	0.8	0.5	7.7	1.2	4.2	14.4
Словенія	5.2	1.0	1.6	4.5	0.6	0.4	6.7	1.4	5.5	16.5
Іспанія	5.5	0.8	1.8	4.0	0.9	0.4	6.1	1.1	4.0	17.4
Швеція	6.9	1.2	1.3	4.4	0.5	0.7	7.0	1.3	6.9	19.0
Швейцарія	4.2	0.8	1.6	3.9	0.6	0.2	2.1	1.0	5.4	12.9
Об'єднане Королівство	4.3	2.0	1.8	3.5	0.6	0.8	7.7	0.6	4.9	14.8
Сполучені Штати	5.8	3.4	1.9	3.4	0.0	0.5	9.3	0.3	5.9	7.6
ОЕСР	5.4	2.2	1.7	3.9	0.5	0.6	7.9	0.7	5.1	13.3
ОЕСР-ЄС	5.8	1.2	1.7	4.4	0.8	0.6	7.0	1.2	4.7	19.3
Коста-Ріка	3.7	0.0	2.5	3.2	0.4	0.8	5.9	0.2	7.7	8.3
Румунія	4.2	1.7	2.2	4.7	0.7	1.1	5.0	1.0	3.6	11.9

Джерело: OECD National Accounts Statistics (*database*); Eurostat Government Finance Statistics (*database*) [90]

Додаток Д
Таблиця Д.3

Плюралістична модель		Неокоорпоратистська модель	
<i>Індивідуалізм</i> як тип соціально-економічної поведінки більшої частини населення, який притаманний Великобританії та США.	Орієнтація на особисті успіхи та високий ступінь готовності вдатися до невизначених ризиків, пов'язаних з досягненням особистого рівня матеріального добробуту.	Базується на <i>державному спрямуванні</i> переважно приватизованої промисловості та принципах єдності, порядку та успіху	Обмежена кількість монополістичних організацій представляє інтереси своїх членів у ході переговорів та втілює в життя їхню внутрішню політику.
<i>Конкуренція</i> розглядається як рушійна сила економічного розвитку.	Отримання прибутку вважається основним показником успішності, а спроби обмеження сприймаються як замах на «принцип рівних можливостей для усіх».	<i>Конкуренція</i> розглядається як важлива умова розвитку, але вона може бути обмежена державою на користь інтересів економіки.	Забезпечення прибутковості розглядається як одна з цілей існування бізнесу, але не головна. Соціальні зобов'язання вважаються найважливішими.
Держава визначається як зовнішня сила. <i>Втручання держави в економіку категорично не схвалюється</i>	Завданням держави є розробка спільно з представниками бізнесу єдиних правил гри, вирішення конфліктів та забезпечення підтримки національного бізнесу на міжнародних ринках.	Держава в неокоорпоратистській моделі є <i>важливим економічним агентом, що забезпечує розробку та дотримання загальних правил гри.</i>	Розглядається як сила, що несе великі соціальні зобов'язання перед суспільством загалом, тому має право висувати відповідні вимоги до бізнесу.
Поширеним методом вирішення конфліктів є <i>судові позови</i>		Вирішення конфліктів відбувається шляхом <i>досягнення домовленостей між основними зацікавленими групами.</i> Судові процедури розглядаються як останній спосіб вирішення конфліктів.	

Джерело: створено автором на основі [31], [23].

Додаток Е

Таблиця Е.4.

Групування країн EGDI та рейтингові класи в групах EGDI (від найвищого до найнижчого) у 2020 році та рух між групами EGDI 2018-2020 рр.

Very High EGDI 2020 (Greater than 0.75)	Rating Class	Movement within group	High EGDI 2020 (Between 0.50 and 0.75)	Rating Class	Movement within the group	Middle EGDI 2020 (Between 0.25 to 0.50)	Rating Class	Movement within the group	Low EGDI 2020 (Less than 0.25)	Rating Class	Movement within the group
Denmark	VH	none	Serbia	HV	none	Lebanon	MH	H to M	Guinea-Bissau	LM	None
Republic of Korea	VH	none	Albania	HV	none	Eswatini	MH	none	Democratic People's Republic of Korea	LM	None
Estonia	VH	none	Brunei Darussalam	HV	none	Guyana	MH	none	Niger	L3	None
Finland	VH	none	Mexico	HV	none	Rwanda	MH	none	Chad	L3	None
Australia	VH	none	Barbados	HV	none	Syrian Arab Republic	MH	none	Central African Republic	L2	None
Sweden	VH	none	Mauritius	HV	none	Nepal	MH	none	Somalia	L2	None
United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	VH	none	Monaco	HV	VH to H	Tajikistan	MH	none	Eritrea	L1	None
New Zealand	VH	none	Georgia	HV	none	Timor-Leste	MH	none	South Sudan	L1	None
United States of America	VH	none	Qatar	HV	none	Lesotho	MH	none			
Netherlands	VH	none	Colombia	HV	none	Belize	MH	none			
Singapore	VH	none	Armenia	HV	none	Uganda	MH	none			
Iceland	VH	none	Ukraine	HV	none	Honduras	MH	none			
Norway	VH	none	Azerbaijan	HV	none	Côte d'Ivoire	MH	none			
Japan	VH	none	Peru	HV	none	Cuba	MH	none			

Продовження таблиці Е.4.

Very High EGD I 2020 (Greater than 0.75)	Rating Class	Movement within group	High EGD I 2020 (Between 0.50 and 0.75)	Rating Class	Movement within the group	Middle EGD I 2020 (Between 0.25 to 0.50)	Rating Class	Movement within the group	Low EGD I 2020 (Less than 0.25)	Rating Class	Movement within the group
Austria	V3	none	North Macedonia	HV	none	Nigeria	MH	none			
Switzerland	V3	none	Bahamas	HV	none	Vanuatu	M3	none			
Spain	V3	none	Ecuador	HV	none	Iraq	M3	none			
Cyprus	V3	none	Montenegro	H3	none	Cameroon	M3	none			
France	V3	none	Seychelles	H3	none	Kiribati	M3	none			
Lithuania	V3	none	Philippines	H3	none	Myanmar	M3	none			
United Arab Emirates	V3	none	South Africa	H3	none	Togo	M3	none			
Malta	V3	none	Republic of Moldova	H3	none	Zambia	M3	none			
Slovenia	V3	none	Andorra	H3	none	Samoa	M3	none			
Poland	V3	none	Trinidad and Tobago	H3	none	Senegal	M3	none			
Germany	V3	none	Dominican Republic	H3	none	Tuvalu	M3	none			
Uruguay	V3	none	Kyrgyzstan	H3	none	United Republic of Tanzania	M3	none			
Ireland	V3	none	Panama	H3	none	Pakistan	M3	none			
Canada	V3	none	Sri Lanka	H3	none	Nauru	M3	none			
Kazakhstan	V3	none	Viet Nam	H3	none	Sao Tome and Principe	M3	none			
Israel	V2	none	Uzbekistan	H3	none	Marshall Islands	M3	none			
Liechtenstein	V2	none	Indonesia	H3	none	Benin	M2	none			
Argentina	V2	H to VH	Iran (Islamic Republic of)	H3	none	Turkmenistan	M2	none			
Luxembourg	V2	none	Fiji	H3	none	Angola	M2	none			
Chile	V2	H to VH	Tunisia	H3	none	Congo	M2	none			

Продовження таблиці Е.4.

Very High EGD I 2020 (Greater than 0.75)	Rating Class	Movement within group	High EGD I 2020 (Between 0.50 and 0.75)	Rating Class	Movement within the group	Middle EGD I 2020 (Between 0.25 to 0.50)	Rating Class	Movement within the group	Low EGD I 2020 (Less than 0.25)	Rating Class	Movement within the group
Portugal	V2	none	Mongolia	H3	none	Micronesia (Federated States of)	M2	none			
Russian Federation	V2	none	Paraguay	H2	none	Libya	M2	none			
Italy	V2	none	Bosnia and Herzegovina	H2	none	Mozambique	M2	none			
Bahrain	V2	none	Saint Kitts and Nevis	H2	none	Burkina Faso	M2	none			
Czech Republic	V2	H to VH	San Marino	H2	none	Malawi	M2	none			
Belarus	V2	none	Bolivia (Plurinational State of)	H2	none	Solomon Islands	M2	none			
Belgium	V2	none	Antigua and Barbuda	H2	none	Lao People's Democratic Republic	M2	none			
Greece	V2	none	Dominica	H2	none	Burundi	M2	none			
Saudi Arabia	V2	H to VH	India	H2	none	Afghanistan	M2	none			
Bulgaria	V1	H to VH	Ghana	H2	none	Sudan	M2	L to M			
China	V1	H to VH	Grenada	H2	none	Mali	M2	L to M			
Kuwait	V1	H to VH	Bhutan	H2	M to H	Madagascar	M1	none			
Malaysia	V1	H to VH	Namibia	H2	M to H	Yemen	M1	L to M			
Slovakia	V1	H to VH	Maldives	H2	none	Sierra Leone	M1	none			
Latvia	V1	H to VH	Morocco	H2	none	Papua New Guinea	M1	none			
Oman	V1	H to VH	El Salvador	H2	none	Mauritania	M1	L to M			
Croatia	V1	H to VH	Tonga	H2	none	Comoros	M1	L to M			
Hungary	V1	H to VH	Saint Vincent and the Grenadines	H2	none	Ethiopia	M1	none			

Продовження таблиці Е.4.

Very High EGD I 2020 (Greater than 0.75)	Rating Class	Movement within group	High EGD I 2020 (Between 0.50 and 0.75)	Rating Class	Movement within the group	Middle EGD I 2020 (Between 0.25 to 0.50)	Rating Class	Movement within the group	Low EGD I 2020 (Less than 0.25)	Rating Class	Movement within the group
Turkey	V1	H to VH	Cabo Verde	H2	M to H	Djibouti	M1	L to M			
Brazil	V1	H to VH	Egypt	H1	M to H	Haiti	M1	none			
Romania	V1	H to VH	Saint Lucia	H1	M to H	Gambia (Republic of The)	M1	none			
Costa Rica	V1	H to VH	Gabon	H1	M to H	Liberia	M1	none			
Thailand	V1	H to VH	Jamaica	H1	M to H	Guinea	M1	L to M			
			Botswana	H1	M to H	Democratic Republic of the Congo	M1	none			
			Kenya	H1	M to H	Equatorial Guinea	M1	L to M			
			Jordan	H1	none						
			Venezuela, Bolivarian Republic of	H1	none						
			Bangladesh	H1	M to H						
			Algeria	H1	M to H						
			Guatemala	H1	M to H						
			Suriname	H1	M to H						
			Nicaragua	H1	M to H						
			Cambodia	H1	M to H						
			Palau	H1	none						
			Zimbabwe	H1	M to H						

Джерело: [77]

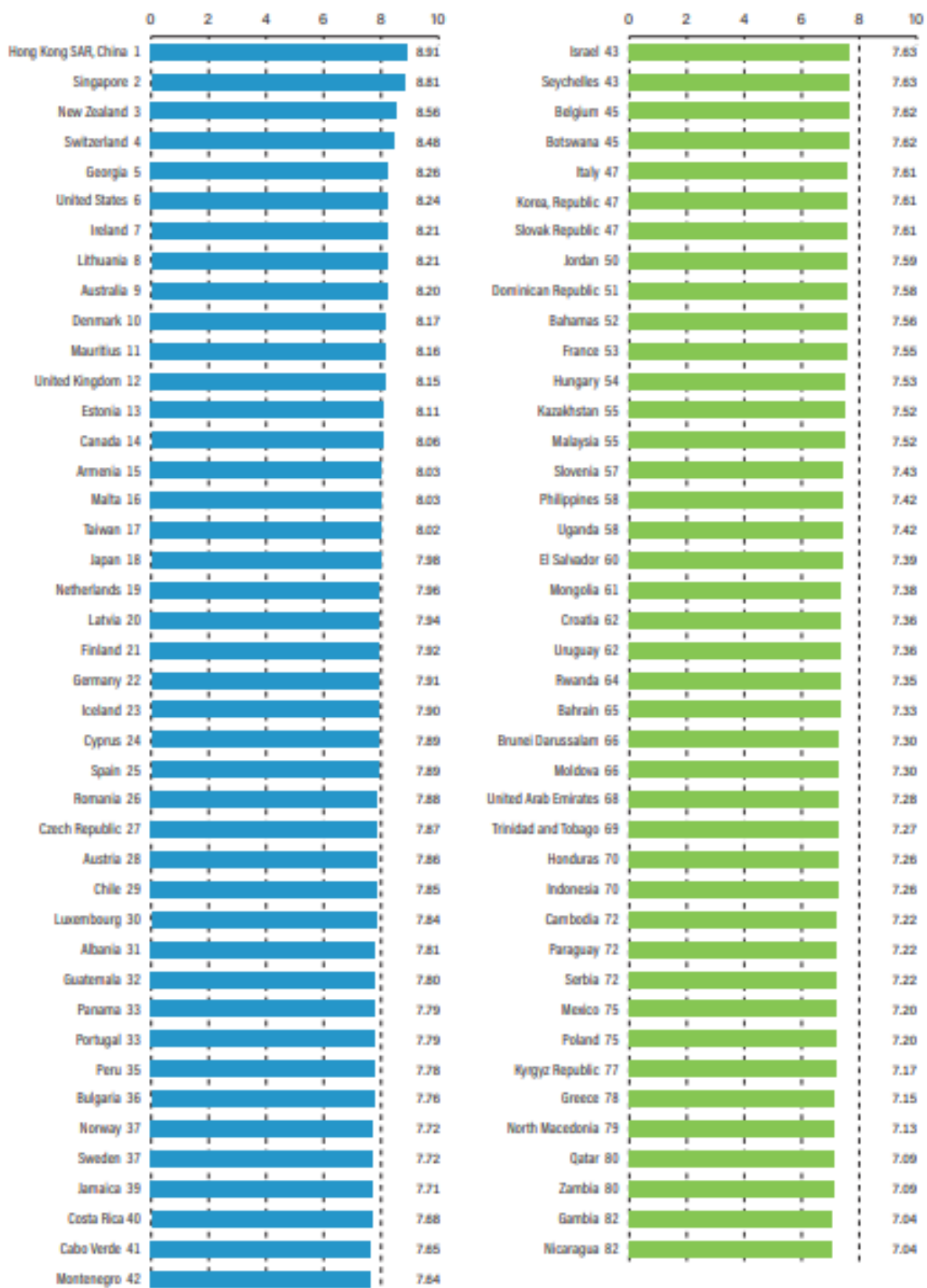
Додаток Є

SCORE	COUNTRY/TERRITORY	RANK	SCORE	COUNTRY/TERRITORY	RANK	SCORE	COUNTRY/TERRITORY	RANK	SCORE	COUNTRY/TERRITORY	RANK	SCORE	COUNTRY/TERRITORY	RANK
88	Denmark	1	67	United States of America	25	54	Rwanda	49	42	Argentina	78	36	Albania	104
88	New Zealand	1	66	Seychelles	27	53	Grenada	52	42	Bahrain	78	36	Algeria	104
85	Finland	3	65	Taiwan	28	53	Italy	52	42	China	78	36	Cote d'Ivoire	104
85	Singapore	3	64	Barbados	29	53	Malta	52	42	Kuwait	78	36	El Salvador	104
85	Sweden	3	63	Bahamas	30	53	Mauritius	52	42	Solomon Islands	78	36	Kosovo	104
85	Switzerland	3	63	Qatar	30	53	Saudi Arabia	52	41	Benin	83	36	Thailand	104
84	Norway	7	62	Spain	32	51	Malaysia	57	41	Guyana	83	36	Vietnam	104
82	Netherlands	8	61	Korea, South	33	51	Namibia	57	41	Lesotho	83	35	Bosnia and Herzegovina	111
80	Germany	9	61	Portugal	33	50	Greece	59	40	Burkina Faso	86	35	Mongolia	111
80	Luxembourg	9	60	Botswana	35	49	Armenia	60	40	India	86	35	North Macedonia	111
77	Australia	11	60	Brunei Darussalam	35	49	Jordan	60	40	Morocco	86	35	Panama	111
77	Canada	11	60	Israel	35	49	Slovakia	60	40	Timor-Leste	86	34	Moldova	115
77	Hong Kong	11	60	Lithuania	35	47	Belarus	63	40	Trinidad and Tobago	86	34	Philippines	115
77	United Kingdom	11	60	Slovenia	35	47	Croatia	63	40	Turkey	86	33	Egypt	117
76	Austria	15	59	Saint Vincent and the Grenadines	40	47	Sao Tome and Principe	63	39	Colombia	92	33	Eswatini	117
76	Belgium	15	59	Cabo Verde	41	45	Montenegro	67	38	Brazil	94	33	Nepal	117
75	Estonia	17	58	Costa Rica	42	45	Senegal	67	38	Ethiopia	94	33	Sierra Leone	117
75	Iceland	17	57	Cyprus	42	44	Bulgaria	69	38	Kazakhstan	94	33	Ukraine	117
74	Japan	19	57	Latvia	42	44	Hungary	69	38	Peru	94	33	Zambia	117
72	Ireland	20	57	Georgia	45	44	Jamaica	69	38	Sri Lanka	94	31	Niger	123
71	United Arab Emirates	21	56	Poland	45	44	Romania	69	38	Sri Lanka	94	31	Bolivia	124
71	Uruguay	21	56	Saint Lucia	45	44	South Africa	69	38	Suriname	94	31	Kenya	124
69	France	23	55	Dominica	48	44	Tunisia	69	38	Tanzania	94	31	Kyrgyzstan	124
68	Bhutan	24	54	Czechia	49	43	Ghana	75	37	Gambia	102	31	Mexico	124
67	Chile	25	54	Oman	49	43	Maldives	75	37	Indonesia	102	31	Pakistan	124
						43	Vanuatu	75				30	Azerbaijan	129
												30	Gabon	129
												30	Malawi	129
												30	Mali	129
												30	Russia	129
												29	Laos	134
												29	Mauritania	134
												29	Togo	134
												28	Dominican Republic	137
												28	Guinea	137
												28	Liberia	137
												28	Myanmar	137
												28	Paraguay	137
												27	Angola	142
												27	Djibouti	142
												27	Papua New Guinea	142
												27	Uganda	142
												26	Bangladesh	146
												26	Central African Republic	146
												26	Uzbekistan	146
												25	Cameroon	149
												25	Guatemala	149
												25	Iran	149
												25	Lebanon	149
												25	Madagascar	149
												25	Mozambique	149
												25	Nigeria	149
												25	Tajikistan	149
												24	Honduras	157
												24	Zimbabwe	157
												22	Nicaragua	159
												21	Cambodia	160
												21	Chad	160
												21	Comoros	160
												21	Eritrea	160
												21	Iraq	160
												19	Afghanistan	165
												19	Burundi	165
												19	Congo	165
												19	Guinea Bissau	165
												19	Turkmenistan	165
												18	Democratic Republic of the Congo	170
												18	Haiti	170
												18	Korea, North	170
												17	Libya	173
												16	Equatorial Guinea	174
												16	Sudan	174
												15	Venezuela	176
												15	Yemen	176
												14	Syria	178
												12	Somalia	179
												12	South Sudan	179

Рис. Є. 1. Рівні сприйняття корупції в державному секторі в 180 країнах/територіях по всьому світу 2020 рік

Джерело: [72]

Додаток Ж

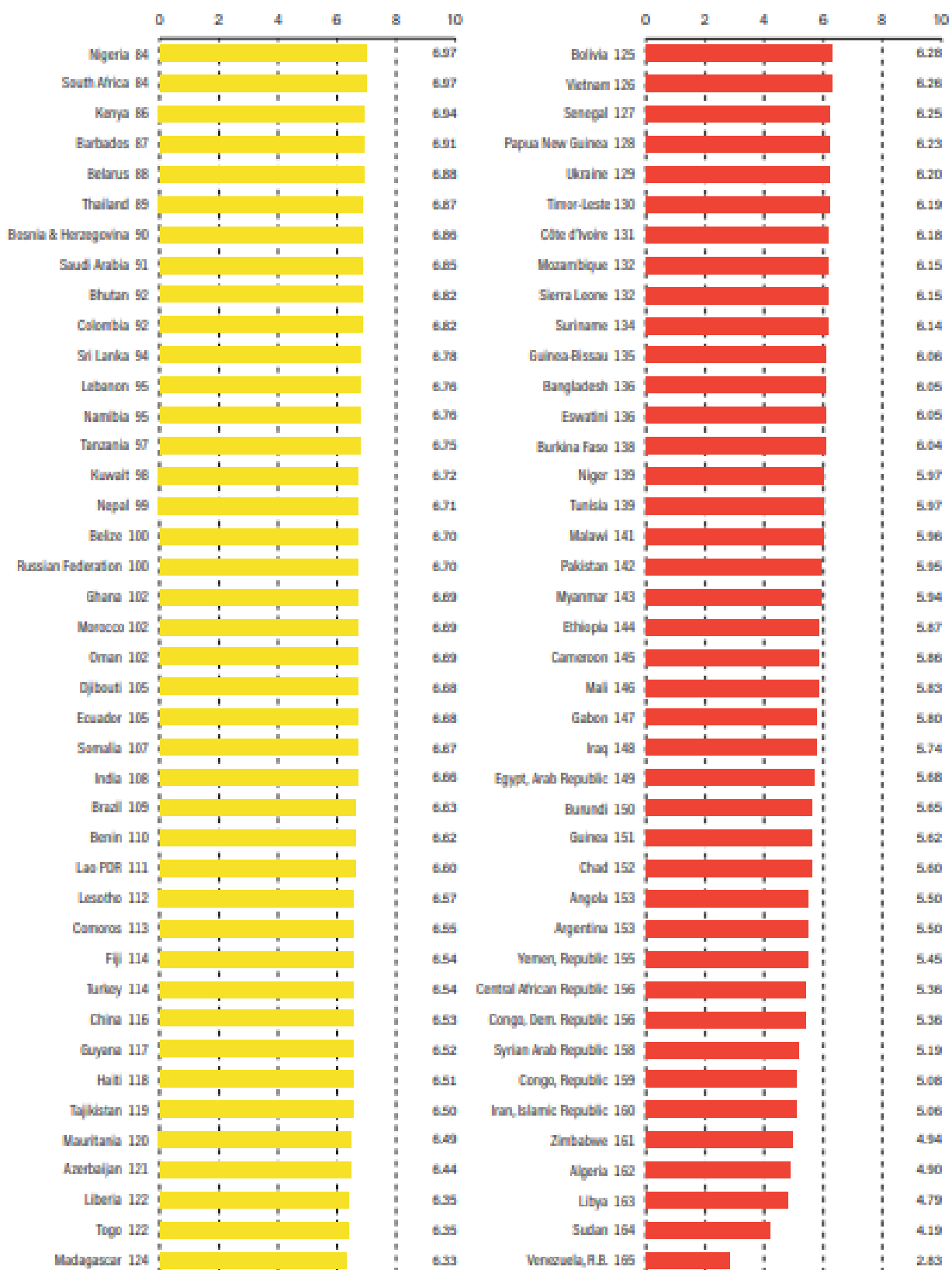

Рис.Ж.2. Рейтинг економічної свободи третій – четвертий квартал 2019 року

Джерело: *Transperency International* [79]

Додаток 3

Rank	Economy	DB score	Rank	Economy	DB score	Rank	Economy	DB score
1	New Zealand	86.8	65	Puerto Rico (U.S.)	70.1	128	Barbados	57.9
2	Singapore	86.2	66	Brunei Darussalam	70.1	129	Ecuador	57.7
3	Hong Kong SAR, China	85.3	67	Colombia	70.1	130	St. Vincent and the Grenadines	57.1
4	Denmark	85.3	68	Oman	70.0	131	Nigeria	56.9
5	Korea, Rep.	84.0	69	Uzbekistan	69.9	132	Niger	56.8
6	United States	84.0	70	Vietnam	69.8	133	Honduras	56.3
7	Georgia	83.7	71	Jamaica	69.7	134	Guyana	55.5
8	United Kingdom	83.5	72	Luxembourg	69.6	135	Belize	55.5
9	Norway	82.6	73	Indonesia	69.6	136	Solomon Islands	55.3
10	Sweden	82.0	74	Costa Rica	69.2	137	Cabo Verde	55.0
11	Lithuania	81.6	75	Jordan	69.0	138	Mozambique	55.0
12	Malaysia	81.5	76	Peru	68.7	139	St. Kitts and Nevis	54.6
13	Mauritius	81.5	77	Qatar	68.7	140	Zimbabwe	54.5
14	Australia	81.2	78	Tunisia	68.7	141	Tanzania	54.5
15	Taiwan, China	80.9	79	Greece	68.4	142	Nicaragua	54.4
16	United Arab Emirates	80.9	80	Kyrgyz Republic	67.8	143	Lebanon	54.3
17	North Macedonia	80.7	81	Mongolia	67.8	144	Cambodia	53.8
18	Estonia	80.6	82	Albania	67.7	145	Palau	53.7
19	Latvia	80.3	83	Kuwait	67.4	146	Grenada	53.4
20	Finland	80.2	84	South Africa	67.0	147	Maldives	53.3
21	Thailand	80.1	85	Zambia	66.9	148	Mali	52.9
22	Germany	79.7	86	Panama	66.6	149	Benin	52.4
23	Canada	79.6	87	Botswana	66.2	150	Bolivia	51.7
24	Ireland	79.6	88	Malta	66.1	151	Burkina Faso	51.4
25	Kazakhstan	79.6	89	Bhutan	66.0	152	Mauritania	51.1
26	Iceland	79.0	90	Bosnia and Herzegovina	65.4	153	Marshall Islands	50.9
27	Austria	78.7	91	El Salvador	65.3	154	Lao PDR	50.8
28	Russian Federation	78.2	92	San Marino	64.2	155	Gambia, The	50.3
29	Japan	78.0	93	St. Lucia	63.7	156	Guinea	49.4
30	Spain	77.9	94	Nepal	63.2	157	Algeria	48.6
31	China	77.9	95	Philippines	62.8	158	Micronesia, Fed. Sts.	48.1
32	France	76.8	96	Guatemala	62.6	159	Ethiopia	48.0
33	Turkey	76.8	97	Togo	62.3	160	Comoros	47.9
34	Azerbaijan	76.7	98	Samoa	62.1	161	Madagascar	47.7
35	Israel	76.7	99	Sri Lanka	61.8	162	Suriname	47.5
36	Switzerland	76.6	100	Seychelles	61.7	163	Sierra Leone	47.5
37	Slovenia	76.5	101	Uruguay	61.5	164	Kiribati	46.9
38	Rwanda	76.5	102	Fiji	61.5	165	Myanmar	46.8
39	Portugal	76.5	103	Tonga	61.4	166	Burundi	46.8
40	Poland	76.4	104	Namibia	61.4	167	Cameroon	46.1
41	Czech Republic	76.3	105	Trinidad and Tobago	61.3	168	Bangladesh	45.0
42	Netherlands	76.1	106	Tajikistan	61.3	169	Gabon	45.0
43	Bahrain	76.0	107	Vanuatu	61.1	170	São Tomé and Príncipe	45.0
44	Serbia	75.7	108	Pakistan	61.0	171	Sudan	44.8
45	Slovak Republic	75.6	109	Malawi	60.9	172	Iraq	44.7
46	Belgium	75.0	110	Côte d'Ivoire	60.7	173	Afghanistan	44.1
47	Armenia	74.5	111	Dominica	60.5	174	Guinea-Bissau	43.2
48	Moldova	74.4	112	Djibouti	60.5	175	Liberia	43.2
49	Belarus	74.3	113	Antigua and Barbuda	60.3	176	Syrian Arab Republic	42.0
50	Montenegro	73.8	114	Egypt, Arab Rep.	60.1	177	Angola	41.3
51	Croatia	73.6	115	Dominican Republic	60.0	178	Equatorial Guinea	41.1
52	Hungary	73.4	116	Uganda	60.0	179	Haiti	40.7
53	Morocco	73.4	117	West Bank and Gaza	60.0	180	Congo, Rep.	39.5
54	Cyprus	73.4	118	Ghana	60.0	181	Timor-Leste	39.4
55	Romania	73.3	119	Bahamas, The	59.9	182	Chad	36.9
56	Kenya	73.2	120	Papua New Guinea	59.8	183	Congo, Dem. Rep.	36.2
57	Kosovo	73.2	121	Eswatini	59.5	184	Central African Republic	35.6
58	Italy	72.9	122	Lesotho	59.4	185	South Sudan	34.6
59	Chile	72.6	123	Senegal	59.3	186	Libya	32.7
60	Mexico	72.4	124	Brazil	59.1	187	Yemen, Rep.	31.8
61	Bulgaria	72.0	125	Paraguay	59.1	188	Venezuela, RB	30.2
62	Saudi Arabia	71.6	126	Argentina	59.0	189	Eritrea	21.6
63	India	71.0	127	Iran, Islamic Rep.	58.5	190	Somalia	20.0
64	Ukraine	70.2						

Рис. 3.3. Рейтинг індекс ведення бізнесу

Джерело:[87]

Додаток И

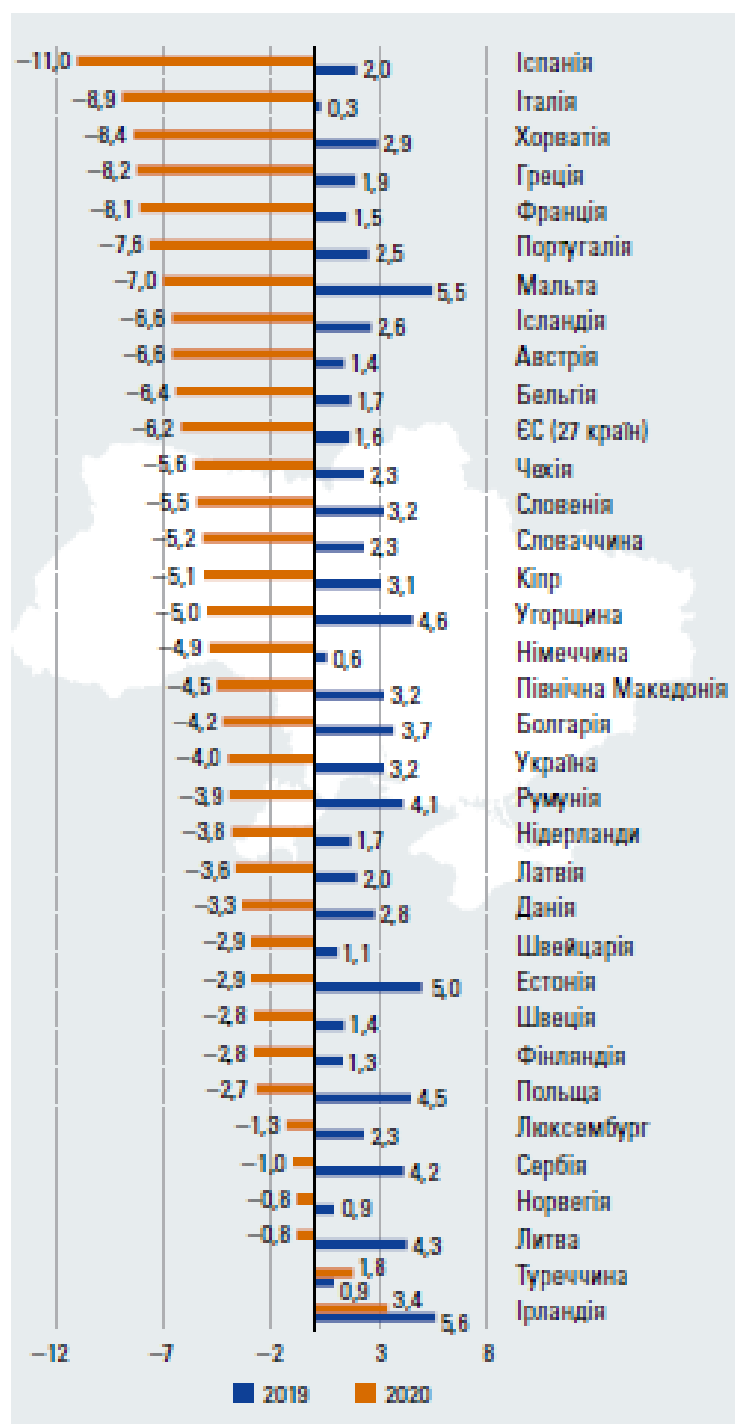

Рис.И. 4. Зміна ВВП в Україні та країнах ЄС, до відповідного періоду попереднього року, %

Джерело:[10]

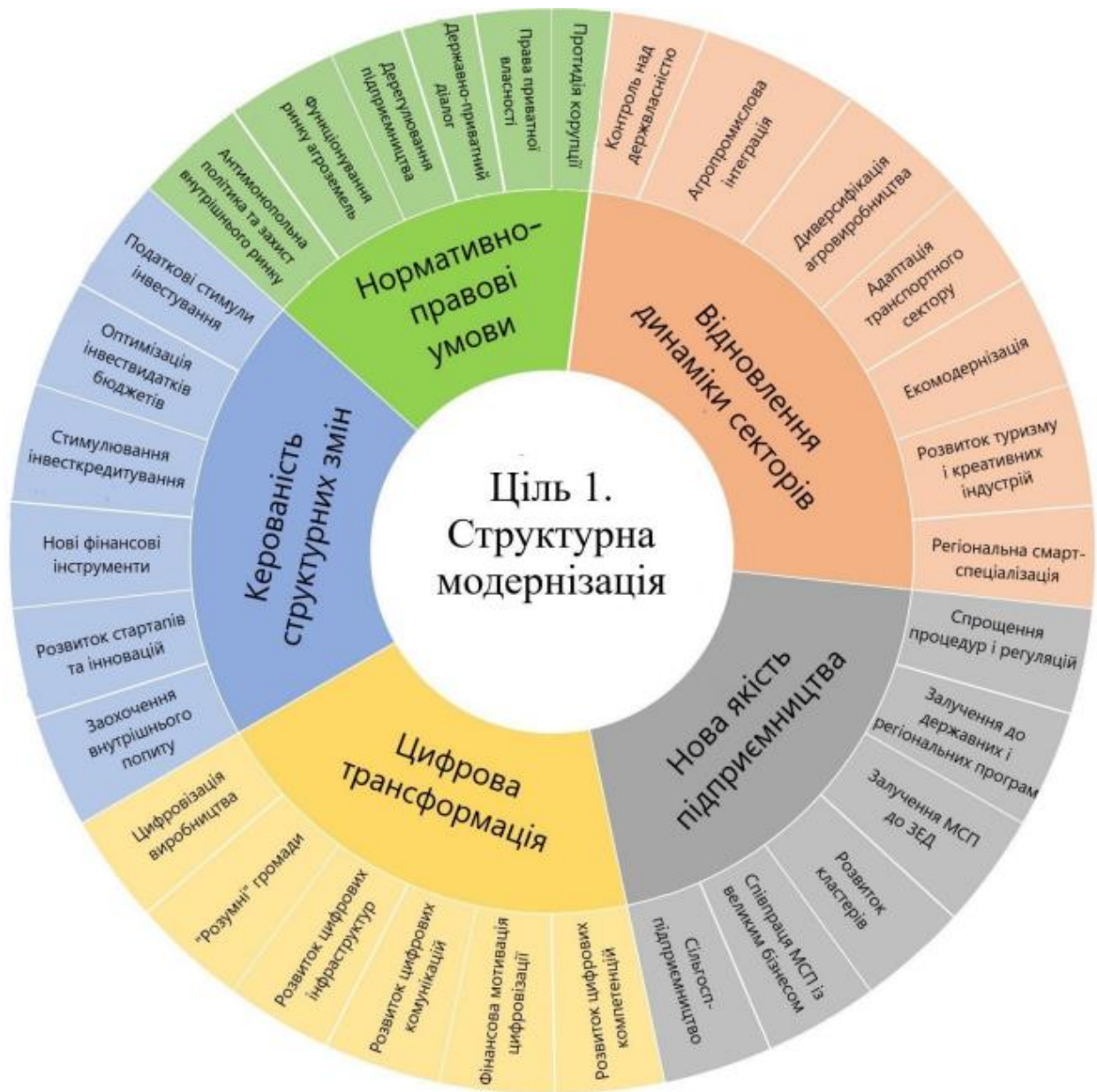

Рис. I. 5. Основні елементи стратегічної цілі-2030 -Структурна модернізація.

Джерело: [58]

Додаток Й
Таблиця Й.5.

Світовий досвід реалізації кластерної політики

Країна	Інструменти державної політики	Бізнес	Кластер
Італія	Надання пільг на експорт товарів. Залучення інвестиційних ресурсів. Регулювання ринку праці, заохочення зростання кадрового потенціал.	Концентрація малих фірм в певній місцевості, об'єднаних в різні асоціації. Гнучке і рівноправне співробітництво підприємств.	Меблевий, інтер'єрний, харчової, легкої промисловості.
Франція	Цілеспрямоване регулювання інноваційної діяльності. Стимулювання НДДКР для потреб промисловості. Бюджетні асигнування наукомістких видів бізнесу. Зниження податку на інвестиції в НДДКР.	Концентрація підприємств навколо великої компанії	Косметичний, текстильний, харчової та виноробної промисловості.
США	Розвиток науково-технологічного партнерства. Надання податкових кредитів пільгового оподаткування компаній, здійснення програм НДДКР. Залучення первинного капіталу.	Концентрація підприємств в одному регіоні і максимальне використання природного, наукового, кадрового та інтеграційного потенціалу.	Інформаційних технологій, кіноіндустріальний, автомобільний, аерокосмічний.
Японія	Заохочення розвитку вузькоспеціалізованих регіонів. Залучення з-за кордону сучасних технологій.	Концентрація середніх і дрібних підприємств навколо великої компанії.	Електротехнічний, автомобільний та інші.
Фінляндія	Вкладення сферу розвитку людського потенціалу. Формування рівня розвитку системи взаємодії наукових інститутів і галузей.	Взаємодія великих, середніх і малих підприємств.	Хімічний, поліграфічний, машинобудівний, меблевий.

Джерело: [9]